

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

LUKA ŽAGAR

POT DO NASTANKA DRŽAVE IZRAEL

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

LUKA ŽAGAR

Mentor: redni profesor dr. Bogomil Ferfila

Somentor: asistent dr. Uroš Pinterič

POT DO NASTANKA DRŽAVE IZRAEL

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2008

POT DO NASTANKA DRŽAVE IZRAEL

Diplomsko delo raziskuje politično vlogo ključnih držav in organizacij v pol stoletja trajajočem procesu postopnega nastajanja Izraela. Ti ključni akterji so Društvo narodov, Organizacija združenih narodov (OZN), Velika Britanija, Združene države Amerike (ZDA) in Sovjetska zveza (ZSSR). Cilj je bil raziskati, če in kako so omenjeni akterji delovali v prid sionističnim prizadevanjem za ustanovitev židovske države v Palestini. Zanimalo nas je tudi, ali je spoznanje o razsežnosti holokavsta vplivalo na odločitve ključnih mednarodnih političnih akterjev v času delitve Palestine in ustanovitve Izraela. Diplomsko delo temelji na zgodovinski analizi ter na analizi primarnih in sekundarnih virov. Spoznali smo, da je Balfourjeva deklaracija, ki jo je leta 1917 podpisal britanski zunanji minister Arthur Balfour, postavila temelje za nastanek 'židovskega narodnega domovanja' v Palestini. Nadalje smo spoznali, da je Velika Britanija svoje obljube iz Balfourjeve deklaracije utrjevala s tako imenovanimi belimi knjigami do leta 1939, ko je zaradi spremenjenih globalnih okoliščin spremenila svojo politiko do sionistov. Omenjeni dokumenti in deklaracija so položili temelje, ki so omogočili postopno nastajanje židovske države v Palestini. Besedilo nadalje predstavlja, kako so britansko vlogo na ozemlju Palestine po drugi svetovni vojni nadomestili novi ključni akterji na mednarodni politični sceni – OZN, ZDA in ZSSR. Ti so pomagali ustvariti ostale potrebne pravne temelje za razglasitev neodvisnosti Izraela ob koncu britanskega mandata v Palestini.

KLJUČNE BESEDE: Sionizem, Izrael, Velika Britanija, OZN, zunanja politika.

THE PATH TO THE ESTABLISHMENT OF THE STATE OF ISRAEL

This thesis focuses on the political involvement of relevant states and organisations in the five-decade-long process of gradual establishment of the State of Israel; these include the late League of Nations, the United Nations (UN), the United Kingdom (UK), the United States of America (USA) and the late Soviet Union (USSR). The goal was to explore, how these states and organisations worked in favor of Zionist aspirations to establish a Jewish state in Palestine. The other point of interest was, if the Holocaust had influenced decisions of relevant international political forces at the time of the partition of Palestine and declaration of Israel's independence. This study is based on the method of historical analysis and on analysis of primary and secondary resources. Findings show that the Balfour declaration, signed by British foreign minister Arthur Balfour during World War I, provided the basis for building a 'Jewish national home' in Palestine. Furthermore, this text shows how pledges to Zionists, made in this declaration, were reaffirmed in 'white papers' until the year 1939, issued by the British government. These documents laid grounds for the gradual building of a Jewish state in Palestine. Moreover, this paper shows how after World War II, involvement of UK was replaced by the UN, the USA and the USSR – the new key players in the international political scene. They helped in providing the final legal basis for the Declaration of the independent State of Israel at the end of British mandate of Palestine.

KEY WORDS: Zionism, Israel, UK, UN, foreign policy.

KAZALO

1.	UVOD.....	5
2.	PREGLED NEKAJ OSNOVNIH POJMOV	8
2.1	ŽIDJE.....	8
2.2	SIONIZEM	11
2.2.1	Sionistična organizacija.....	13
2.2.2	Židovska agencija.....	14
2.3	ETNIJA, NAROD IN NACIJA	15
2.4	DRŽAVA	16
2.5	SAMOODOČBA.....	18
3.	OBDOBJE MED LETOMA 1880 IN 1917.....	20
3.1	PORAST ANTISEMITIZMA.....	20
3.2	SIONIZEM POSTANE POLITIČNA REALNOST	21
3.2.1	Prva in druga alija	22
3.3	SPREMEMBE MED PRVO SVETOVNO VOJNO	23
3.3.1	Sykes-Picotov sporazum	24
3.3.2	Balfourjeva deklaracija	25
4.	OBDOBJE BRITANSKE VLADAVINE (1918-1947)	27
4.1	PALESTINA PO KONCU PRVE SVETOVNE VOJNE.....	27
4.2	PARIŠKA MIROVNA KONFERENCA.....	28
4.3	BRITANSKI MANDAT V PALESTINI.....	29
4.3.1	Velika arabska vstaja.....	33
4.3.2	Peelova komisija	35
4.3.3	MacDonaldova bela knjiga.....	37
4.4	PRELOMNO OBDOBJE DRUGE SVETOVNE VOJNE	39
4.5	POVOJNA LETA	40
5.	NASTANEK IZRAELA.....	42
5.1	PALESTINA POD OKRILJEM OZN	42
5.2	RAZDELITEV PALESTINE	43
5.3	USTANOVITEV IZRAELA	45
5.4	PRVA IZRAELSKO-ARABSKA VOJNA	46
5.4.1	Posledice prve izraelsko-arabske vojne.....	47
5.4.2	Sporazumi o premirju.....	48
6.	OBDOBJE PO LETU 1949	49
6.1	POVOJNA LETA	49
6.2	ZASEDBA SINAJSKEGA POLOTOKA	50
6.3	ŠESTDNEVNA VOJNA	51
6.4	OKTOBRSKA VOJNA	53
6.5	POGAJANJA IN MIROVNI SPORAZUM Z EGIPTOM	54
6.6	MIR Z JORDANIJO IN NEREŠENO PALESTINSKO VPRAŠANJE.....	55
6.7	IZRAEL IN ARABCI PO LETU 2000.....	57
7.	SKLEP.....	59
8.	VIRI.....	62
8.1	PRIMARNI VIRI.....	62
8.2	SEKUNDARNI VIRI	65
9.	PRILOGE	68
	PRILOGA A: KLJUČNE LETNICE	68
	PRILOGA B: BALFOURJEVA DEKLARACIJA.....	70
	PRILOGA C: DELITVENI PREDLOG PEELOVE KOMISIJE (1937).....	71
	PRILOGA Č: DELITVENI NAČRT OZN (1947).....	72
	PRILOGA D: STANJE PO KONCU ŠESTDNEVNE VOJNE (1967).....	73

1. UVOD

»Razglašamo ustanovitev židovske države v Palestini, ki se bo imenovala Medinath Yisrael – Država Izrael!«

»Besede Davida Ben-Guriona so odmevale po skromnem prostoru v kamniti hiši na Rothschildovem bulvarju v Tel Avivu. Dvesto članov začasnega državnega sveta, ki so jih bili pred vstopom v poslopje skrbno pregledali vojaški policisti, je poslušalo deklaracijo o neodvisnosti. Sen sionistov je tedaj postajal resničnost. Bil je 5. Ijar 5708. leta po židovskem štetju – 14. maj 1948. Orkester je prvič zaigral Hatikvo, izraelsko državno himno. Ozračje je bilo slovesno, vendar ne razigrano. Židovska država se je rodila v vojni« (Čuček 1981: 344).

Država Izrael predstavlja uresničitev sionističnih prizadevanj in konec skoraj dveh tisočletij dolge razpršenosti židovskega¹ ljudstva po svetu od takrat, ko so se leta 70 po dokončnem starorimskem zlomu židovskih vstaj v Palestini razpršili proti Evropi, severni Afriki in proti vzhodu. Vsa ta stoletja je bil edini vir in steber njihove skupne identitete njihova vera, leta 1948 pa so končno spet postali nacija, to je narod s svojo državo, ki si je izbral suverenost in neodvisnost na ozemlju, za katerega verjamejo, da jim ga je obljubil sam Bog.

Pogledi na vzpostavitev židovske države se zelo razlikujejo. Medtem, ko je obstoj Izraela za Arabce katastrofa (*al-nakbah*) ter velja za nenaraven in vsiljen tujek sredi arabskega sveta, je za Žide Izrael obnovljena nekdanja država v pradomovini židovskih patriarhov, ki simbolizira konec večstoletnega statusa prezirane manjšine in konec skoraj dveh tisočletij izgnanstva iz 'Obljubljene dežele'. Tu je potrebno poudariti, da Židje ves čas govorijo o obnovitvi svoje države in ne kot o povsem novem in prvem nastanku židovske države.

Izrael je v mnogih pogledih edinstven; nastal je na svojevrsten način, to je na drugačnih temeljih kot ostale zahodne države, v posebnem časovnem trenutku in na kraju, ki je svet trem velikim monoteističnim religijam,² poleg tega pa je edina židovska država v pogledu večinskega prebivalstva in veroizpovedi, ki sta v židovski družbi prepletene in medsebojno težko deljiva pojma. Moderna židovska država je nastala v času, polnem prelomnic, ko je kolonializem prehajal v iztekajočo fazo in se je začela prebujati narodnostna zavest koloniziranih ljudstev, med njimi arabska narodna zavest. Židovski nacionalizem je v Palestini trčil ob arabski nacionalizem. To je bil tudi čas po koncu dveh katastrofalnih vojn in holokavsta, čas pričetka hladne vojne z oblikovanjem dveh novih svetovnih velesil –

¹ Izraza *Žid* in *Jud* sta sinonima ter v literaturi in glede na Slovar slovenskega knjižnega jezika oba uporabljana, zato se je avtor odločil za stalno uporabo prve opcije.

² Judaizem, Krščanstvo, Islam.

Združenih držav Amerike (ZDA) in Sovjetske zveze (ZSSR), ki sta vodili vsaka svoj ideološko-politični blok, kar je privedlo do bipolarne svetovne ureditve. To je bilo obdobje oblikovanja nove globalne organizacije – Organizacije združenih narodov (OZN) – in velikih sprememb v mednarodnih odnosih. V zgodovini so takšna obdobja redka in sionisti so dobro izkoristili takratni val sprememb.

Z neposrednimi posledicami ponovnega rojstva židovske države se pri spremljanju svetovnih novic srečujemo še danes. Izrael, Zahodni breg in Gaza so geografska imena, katera v medijih zasledimo vsak dan. Ustanovitev Izraela je rešila nacionalno vprašanje židovskega naroda, hkrati pa povzročila nov problem, saj so brez svoje države ostali tamkajšnji Arabci oziroma Palestinci. Predvsem zaradi tega večina arabskih držav Izraelu odreka pravico do obstoja ter izpodbija pravne temelje in legitimnost njegove državnosti, čeprav je Izrael član OZN, njegov obstoj pa je realno dejstvo. Za razumevanje nastanka Izraela je zato potrebno spoznati celoten kulturno-zgodovinski okvir in politične razmere v mednarodni skupnosti v prvi polovici dvajsetega stoletja.

Cilj naloge je predstaviti ozadje in prepletenost dogodkov v mednarodni politiki, predvsem v obdobju med letoma 1880 in 1949 in predstaviti, kako so te okoliščine ugodno vplivale na nastanek Izraela. Raziskava sloni predvsem na predstavitvi pogojev v zunanji politiki Velike Britanije, ZDA, ZSSR, Društva narodov in pozneje še OZN; raziskava se nanaša tudi na ukrepe arabskih politikov in držav proti ustanovitvi Izraela ter na konflikt židovske in arabske skupnosti na mandatnem ozemlju Palestine pred in po nastanku države Izrael.

Hipoteza (H1) naloge je, da je Izrael nastal, ker je v ključnem obdobju k temu pripomogla večina relevantnih svetovnih velesil in organizacij, kot so Velika Britanija, ZDA, ZSSR, Društvo narodov in OZN – ti so posredno ali neposredno vzpostavili potrebne pogoje v mednarodnem pravu za ustanovitev židovske države v Palestini.

Druga **hipoteza** (H2) je, da je spoznanje o razsežnostih holokavsta odločilno vplivalo na naklonjenost velikega dela mednarodne skupnosti do ustanovitve države Izrael.

Zgradba diplomske naloge temelji na šestih sklopih. V prvem, teoretskem sklopu so predstavljeni nekateri osnovni pojmi, ki podrobneje opredeljujejo pojma Žid in sionizem, koncepte etnije, naroda in nacije ter države in samoodločbe.

Osrednji del naloge je sestavljen iz štirih zgodovinskih obdobj.

- Prvo obdobje se nanaša na čas med letoma 1880 in 1917 v katerem predstavimo vzroke in potek priseljevanja Židov v Palestino, interese Velike Britanije v arabskih ozemljih

Otomanskega imperija, Balfourjevo deklaracijo, Sykes-Picotov sporazum in pričetek britanske vojaške vladavine v Palestini.

- Drugo obdobje opisuje ključne dogodke med letoma 1918 in 1947, to je obdobje britanske vladavine v Palestini. To obdobje je za raziskavo v diplomski nalogi najpomembnejše in med drugim vključuje vlogo Velike Britanije v nastajajočem židovsko-arabskem sporu, formiranje vzporednih in paradržavnih vzvodov oblasti židovske skupnosti v mandatni Palestini, arabske vstaje, delovanje Sionistične organizacije ter vpliv druge svetovne vojne in holokavsta za posledični nastanek Izraela.
- Tretje obdobje opisuje dogodke od konca leta 1947 do sredine leta 1949, to je od odločitve OZN o delitvi Palestine do podpisov sporazumov o premirju med Izraelom in sosednjimi arabskimi državami. V njem je predstavljena *de facto* državljanska vojna v Palestini v tem času, odhod britanskih sil iz Palestine, ustanovitev države Izrael ter posledična vojna med židovsko in arabskimi državami. Ta del tudi opozarja na posledice prve izraelsko-arabske vojne, katere posledice čutimo še danes.
- V četrtem delu povzamemo še ključne dogodke v zvezi z Izraelom po letu 1949, kot so vojne z arabskimi sosedami v letih 1956, 1967 in 1973, mirovna pogajanja, nastanek Palestinske osvobodilne organizacije, terorizem, nestabilnost regije in nerešeno palestinsko vprašanje.
- V sklepu sledi analiza ugotovitev, preverjanje hipotez in sprejem zaključkov, pridobljenih s pomočjo naštetih raziskovalnih metod.

Diplomsko delo temelji na zgodovinski analizi s pomočjo primarnih in sekundarnih virov, na deskriptivni metodi, sistemski analizi in analitično-sintetični metodi. Primarne vire predstavljajo besedila sporazumov, dogovorov ali deklaracij, sprejetih s strani vpletenih držav, gibanj in posameznikov. S preučitvijo sekundarnih virov ter zgodovinske in sistemske analize je predstavljeno politično delovanje sionističnega gibanja in relevantnih držav ter novejša zgodovina Palestine oziroma Izraela. Za celostno povezavo naštetih metod in sprejem zaključkov je na koncu uporabljena še analitično-sintetična metoda.

2. PREGLED NEKAJ OSNOVNIH POJMOV

Pri tematiki, povezani z Izraelom, se pogosto srečujemo z nekaterimi pojmi, ki jih gre podrobneje predstaviti in jih po potrebi razčleniti, preden nadaljujemo z zgodovinskim pregledom. Nekateri pojmi so namreč zaradi različnih razumevanj avtorjev ali neenotnega občega dojetanja v literaturi uporabljeni nedosledno. Pregled spodaj naštetih pojmov predstavlja analitični del te naloge in vzpostavlja raziskovalni okvir ter koncepte, ki se nanašajo na kasnejša poglavja. Za lažje razumevanje celotne naloge zato sledi pregled sledečih pojmov:

- Židje ali Judje, definicija in delitve,
- sionizem,
- etnija, narod in nacija,
- država,
- samoodločba.

2.1 ŽIDJE

O tem, kdo je Žid oziroma Jud, obstaja več pogledov. Pojem je dvoumen in večpomenski, saj lahko opisuje pripadnika oziroma pripadnico židovske vere, židovskega naroda ali najpogosteje kar oboje skupaj. Najpogostejša definicija Žida je glede na *Halakho* oziroma tradicionalni židovski zakon, ta, da se za Žida ali Židinjko šteje vsaka oseba, katere mati je židovske narodnosti oziroma veroizpovedi, medtem ko izvor oziroma veroizpoved očeta ne igra resnejše vloge. Razlogi za takšno pojmovanje sežejo daleč v zgodovino in morda je bilo prav to ključno, da se je židovska identiteta ohranila po razpršitvi iz Svete dežele³ pred skoraj dvema tisočletjema (Južnič 1993: 334; Šobajić 1982: 61–62, 67–68; Leksikon Cankarjeve založbe 1994: 444).

»V Judovstvu sta verska in etnična identiteta združeni. Tako so se Židje ohranili kot narod. Tako imajo tudi vsi Židje v diaspori, kar je politična potrditev omenjenega stanja, potencialno državljanstvo države Izrael, čeprav skozi mnoge generacije bivajo kjerkoli in imajo lahko državljanstvo države konkretnega bivanja. Je pa nekdo polnopraven in polnovreden Jud le po materi« (Južnič 1993: 295).

³ Pod pojmom Sveta dežela običajno mislimo na ozemlja današnjega Izraela in Zahodnega brega, v širšem smislu pa tudi na dele današnje Jordanije in na polotok Sinaj.

Za Žide je značilna neprekinjena zgodovinska zavest o skupni pripadnosti. Kljub temu pa se Židje delijo na več vej.⁴ Te so vezane predvsem na širša zemljepisna območja, v katerih so se v preteklih stoletjih naselili njihovi predniki. Dve glavni veji tvorijo Aškenazi in Sefardi, vsaka od njih pa ima lasten rabinat oziroma versko vodstvo. Kot morebitno tretjo glavno vejo nekateri pojmujejo še Mizrahe oziroma 'Vzhodnjake', čeprav jih prvotne delitve opredeljujejo kot del Sefardov, obstaja pa še nekaj ostalih manjših skupin, kot so na primer temnopolti etiopski Židje (Šobajić 1982: 380–384; Leksikon Cankarjeve založbe 1994: 444; Šafar in Snój 1975: 181–182).

a) Aškenazi so glavna, najštevilčnejša in gospodarsko ter družbeno najmočnejša židovska veja. Med njih prištevamo potomce Židov, ki so prišli predvsem iz širšega območja vzhodne in srednje Evrope, Anglije, Nemčije in baltskih držav. V kratkem, gre za »evropske« Žide, ki so kljub verskem preganjanju in asimilacijskim pritiskom zvečine posvojili evropsko kulturo in miselnost. Skozi stoletja so oblikovali svoj jezik, imenovan 'jidiš', ki je nekakšna mešanica nemščine ter slovanskih in starohebrejskih besed, kot pisavo pa uporablja starohebrejske črke (Janeković 1982: 13; Klarin in Tajtelbaum 1986: 231, 237; Ferfila 1993: 17, 23).

b) Sefardi so druga največja židovska veja, med njih pa prištevamo predvsem potomce tistih, ki so se naselili na iberskem polotoku, torej na ozemlju današnje Španije in Portugalske, kasneje pa so se zaradi verskih pregonov med drugim zatekali v Maroko, Francijo, Balkan (predvsem Bosno) in osrednji Otomanski imperij oziroma Turčijo. Tudi Sefardi so razvili svoj jezik, imenovan Ladino, ki je zelo podoben stari kastiljščini, za pisavo pa prav tako uporablja starohebrejske črke (Janeković 1982: 13 ; Klarin in Tajtelbaum 1986: 241–242; Ferfila 1993: 17, 23).

c) Kot že omenjeno, za morebitno tretjo glavno židovsko vejo nekateri viri pojmujejo še **Mizrahe** (*mizrach* je hebrejska beseda za vzhod). Gre za potomce Židov, ki so se naselili na območju severne Afrike od Maroka pa do Egipta, na arabskem polotoku ter v Perziji oziroma današnjem Iranu. Mizrahi so se skozi zgodovino zaradi prizanesljivejših okoliščin precej bolj zlili z okolico in se od večinskega prebivalstva na omenjenih območjih bolj ali manj razlikovali le po veroizpovedi, kot jezik pa so zvečine uporabljali arabščino. V sodobni izraelski družbi večinoma veljajo za najmanj izobražene, opravljajo težja dela in imajo nižje prihodke (Krieger *et al.* 1993: 477; Janeković 1982: 13; Ferfila 1993: 17; Šobajić 1982: 380–384).

⁴ U.S. Library of Congress (2007): *Jewish Ethnic Groups*. Dostopno na <http://countrystudies.us/israel/48.htm> (11. avgust 2007).

d) Poleg naštetih glavnih vej obstajajo še manjše skupine, katerih židovski predniki so se naselili v različnih predelih Azije in Afrike, predvsem v Etiopiji. Prav slednji izmed manjših skupin najbolj izstopajo. Potomci etiopskih Židov oziroma tako imenovani **Beta Izrael** naj bi bili eno od razpršenih starohebrejskih plemen. So temne polti in židovske vere.⁵

Pred nastankom Izraela, ko so Židje veljali zgolj za razpršeno ljudstvo, je njihovo skupno identiteto povezovala njihova veroizpoved, to je judaizem. V času oblikovanja zametkov židovske države v Palestini v prvi polovici 20. stoletja pa se je pojavila potreba po še bolj praktičnem vezivu, to je skupnem jeziku. Židje so se večinoma sporazumevali v Jidišu, Ladinu, arabščini oziroma v jezikih držav in pokrajin, od koder so prišli. Ker je nastala potreba po skupnem jeziku, enem od temeljev vsakega naroda, pa so obudili hebrejski jezik, ki so ga do tedaj uporabljali bolj ali manj le še pri molitvah. Jezik Jišuva⁶ in pozneje države Izrael je postala prenovljena hebrejščina, ki se je hitro in uspešno uveljavila (Ferfila 1993: 16–17, 21; Južnič 1993: 281, 290).

V delu svetovne javnosti še danes obstaja splošno prepričanje, da Židje niso narod, ampak le verska skupnost, a večina Židov takšno razlago zavrača (Tessler 1994: 288). Glede na ocene enega od inštitutov Židovske agencije je v začetku leta 2006 število Židov po vsem svetu približno preseglo 13 milijonov,⁷ od tega pa jih dobra tretjina oziroma več kot pet milijonov živi v Izraelu, kjer predstavljajo približno tri četrtine vsega prebivalstva. Več milijonov jih je tudi v ZDA, po več deset ali sto tisoč pa jih živi še v državah nekdanje ZSSR, Franciji, Veliki Britaniji, Nemčiji, Argentini in Kanadi.⁸

Z nastankom Izraela se pojavi še distinkcija med pojmom Žid in Izraelec. Oba pojma sta običajno sinonima, vendar pa so lahko Izraelci tudi državljani Izraela, ki niso Židovskega porekla. Običajno gre za tamkajšnje arabske staroselce, ki jih zaradi poudarjanja razlike imenujejo 'izraelski Arabci' oziroma 'arabski Izraelci'.⁹

⁵ Jewish Virtual Library (2008): *The History of Ethiopian Jews*. Dostopno na <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/ejhist.html> (2. april 2008).

⁶ Jišuv je bil naziv za židovsko skupnost v mandatni Palestini med letoma 1919 in 1948.

⁷ The Jewish People Policy Planning Institute (2006): *The Jewish Population of the World – Annual Assessment*. Dostopno na <http://www.jpppi.org.il/JPPPI/SendFile.asp?DBID=1&LNGID=1&GID=443> (2. april 2008).

⁸ Jewish Virtual Library (2008): *The Jewish Population of the World in 2006*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/jewpop.html> (2. april 2008).

⁹ Jewish Virtual Library (2008): *Arab Israelis*. Dostopno na http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/arabs2.html (2. april 2008).

2.2 SIONIZEM

Beseda sionizem¹⁰ se v današnjem pomenu začne pojavljati konec 19. stoletja in predstavlja posledico tako imenovane pomladi narodov. Od prvega sionističnega kongresa v Baslu leta 1897, predstavlja židovsko nacionalno gibanje, katerega cilj je vrnitev in ponovna vzpostavitev židovske države na ozemlju Palestine oziroma na današnjih ozemljih Izraela, Zahodnega brega in Gaze. Pretenzije radikalnejših sionističnih struj so sicer zagovarjale vzpostavitev židovske države tudi na ozemlju Transjordanije oziroma današnje Jordanije, kar najbolj skrajne zahteve pa so bile po vseh ozemljih med Nilom in Evfratom oziroma v tako imenovani Obljubljeni deželi *Eretz Israel* (Ferfila 1993: 18, 22; Klarin in Tajtelbaum 1986: 233; Krieger *et al.* 1993: 1006).

Sionizem so sicer v preteklosti podpirali tudi nekateri kristjani v Evropi in ZDA, ki so bili zaradi dobesedne interpretacije Svetega pisma trdno prepričani, da Palestina pripada židovskemu ljudstvu. Nekateri Britanci so že sredi 19. stoletja razmišljali o vzpostavitvi židovskega doma v Palestini pod pokroviteljstvom Velike Britanije (Armstrong 1997: 360; Baletić 1988: 111). Tedanji britanski zunanji minister lord Palmerston je leta 1840 turškega sultana prepričeval, da bi imel velike gospodarske koristi od naseljevanja Židov v Palestini, lord Shaftesbury pa se je zavzemal za židovsko samoupravo v Palestini. Britanski premier Benjamin Disraeli, sicer naturaliziran Žid, pa je na Berlinskem kongresu leta 1878 prisotne celo nagovarjal, naj podprejo ustanovitev židovske države v Palestini pod zaščito Združenega kraljestva (Baletić 1988: 112).

Spodbuda za pojav sionizma med Židi je bil sicer predvsem vse bolj naraščajoč **antisemitizem**¹¹ v Evropi v drugi polovici devetnajstega stoletja. Čeprav je bil ta v zgodovini bolj ali manj vedno prisoten in se je manifestiral v pogostih preganjanjih, izgonih in drugih oblikah nadlegovanja Židov. Razlogi za takšno početje so bili do tedaj večinoma verske narave, s pomladjo narodov in pojavom nacionalizma v Evropi pa je antisemitizem začel postajati predvsem etnično vprašanje.¹²

Ker je antisemitizem v nekaterih delih Evrope (predvsem v zahodnem delu tedanje carske Rusije) vse bolj naraščal, so tamkajšnji Židje začeli ustanavljati mladinska društva, kot na primer *Hibbat Sion* oziroma Ljubitelji Siona, katerih cilj je bil selitev v Palestino, ki so jo

¹⁰ Gibanje poimenovano po griču Sion (tudi Cion ali Zion) v Jeruzalemu, ki je s časom postal verski simbol oziroma kraj, s katerega naj bi prihajala beseda božja (Ferfila 1993: 7).

¹¹ Pojem preide v široko uporabo po letu 1880 v Nemčiji; pojem se sicer nanaša na sovražen odnos do vseh Semitov, vendar pa dejansko pomeni skrajno obliko rasne in nacionalne nestrpnosti do Židov (Klarin in Tajtelbaum 1986: 231; Šobajić 1982: 102).

¹² United States Holocaust Memorial Museum (2008): *Antisemitism*. Dostopno na <http://www.ushmm.org/wlc/article.php?lang=en&ModuleId=10005175> (2. april 2008).

doživljali kot starodavno deželo svojih prednikov (Šobajić 1982: 125; Ferfila 1993: 39–51). Po številnih pogromih v Rusiji so leta 1882 v Palestini ustanovili prve sionistične kolonije (Armstrong 1997: 365; Krieger *et al.* 1993: 1007).

Med začetnike političnega sionizma prištevamo predvsem tri ključne osebnosti in sicer idejnega očeta Mosesa Hessa, pobudnika Leona Pinskerja in dejanskega začetnika Theodorja Herzla (Armstrong 1997: 360).

Mosesa Hessa številni imenujejo za očeta sionizma. Ta prepričani socialist in učenec Marxa in Engelsa je bil med prvimi, ki so opazili, da se je v vse bolj nacionalistični Nemčiji začel pojavljati drugačen antisemitizem, ki je bolj kot na verski temeljil na rasni oziroma nacionalni nestrpnosti. Dele Svetega pisma, ki omenjajo Palestino kot obljubljeni deželo, je zato reinterpreteral s pomočjo revolucionarnih idealov nacionalizma in socializma (Armstrong 1997: 364).

Leon Pinsker je leta 1882 izdal delo z naslovom *Avtoemancipacija*, s katerim se je uveljavil kot eden od glavnih začetnikov političnega sionizma. V *Avtoemancipaciji* je med drugimi tudi on ugotavljal, da se židovsko vprašanje ne more rešiti z morebitno asimilacijo ali s prilagoditvijo ruski družbi. Zaključil je, da bi morali Židje ustanoviti lastno državo v Palestini ali kje drugje. Bil je ustanovitelj gibanja *Hovevei Zion* oziroma Prijatelji Siona (Šobajić 1982: 127–128).

Med začetnike političnega sionizma spada še **Theodor Herzl**, avstrijski novinar židovskega rodu, ki je leta 1896 napisal kratko delo z naslovom *Der Judenstaat* oziroma Židovska država. V svojem delu je zagovarjal naseljevanje židovskih poljedelcev in obrtnikov v Palestini, za katere je upal, da bodo tam ponovno vzpostavili domovino židovskega ljudstva. Zapisal je tudi, da je morebitna asimilacija oziroma up za popolno tolerantnost do Židov v Evropi nemogoča ter da morajo Židje zato v svoji starodavni 'Obljubljeni deželi' Palestini vzpostaviti lastno državo. Model bodoče židovske države je podrobneje opisal in predvidel oblike njenega financiranja ter celo zastavo. V svojem delu sicer niti z besedo ni omenil tamkajšnjih Arabcev (Baletić 1988: 117; Stoessinger 1992: 137).

Herzl je svoje delo leto dni kasneje predstavil na prvem mednarodnem sionističnem kongresu v švicarskem Baslu leta 1897. Židovski veljaki so idejo podprli v tako imenovanem **Baselskem programu**, katerega cilj je bil ustanovitev domovine za židovski narod v Palestini.¹³

¹³ Deutsch, Gotthard (2008): *Basel Program*. Dostopno na <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?letter=B&artid=378> (2. april 2008).

To obdobje štejemo za začetek organiziranega, političnega in nacionalnega židovskega gibanja. Na omenjenem kongresu so med drugim osnovali **Sionistično organizacijo** in za njenega predsednika izbrali prav Theodorja Herzla. Ta pa je v svojem osebnem dnevniku tedaj zapisal: »V Baslu sem tega večera osnoval državo. Če bi danes to rekel naglas, bi se mi vsi smejali, a bo to mogoče čez pet let, zagotovo pa čez petdeset let postala resničnost« (Baletić 1988: 122; Krieger *et al.* 1993: 1007).

2.2.1 Sionistična organizacija

Kot že rečeno, so sionistično organizacijo ustanovili na prvem mednarodnem sionističnem kongresu v Baslu leta 1897. Začetke omenjene organizacije sicer predstavlja že mladinsko gibanje vzhodnoevropske židovske mladine *Hovevei Zion* oziroma *Hibbat Zion* (Ljubitelji Siona), vendar je šele osnovanje organizacije ustvarilo strukturni okvir sionističnega gibanja. S sprejetjem lastne ustave se je leta 1960 preimenovala v Svetovno sionistično organizacijo (*World Zionist Organisation*), vendar je stari naziv kljub temu ostal v uporabi. Sionistična organizacija se je razvila v demokratično, sodobno in množično gibanje, razporeno po skoraj vsem svetu; ima vse politične, kulturne in gospodarske atribute. Je mednarodno telo, ki ni omejeno z državnimi mejami, osnovano na prostovoljni osnovi (Ferfila 1993: 107–112). Najpomembnejše instrumente organizacije so ustanovili še v času Herzlovega predsedovanja:

- **Jewish Colonial Trust** (osrednja sionistična banka),
- **Jewish National Fund** (sklad za odkup zemlje v Palestini in za financiranje naseljevanja židovskih priseljencev),
- **Die Welt** (uradno glasilo Sionistične organizacije) (Baletić 1988: 123; Ferfila 1993: 107).

Sionistična organizacija je razvila več organov, ki izvajajo naloge treh vej oblasti (zakonodajna, izvršna, sodna), zato njena struktura močno spominja na notranjo državno ureditev:

- **Kongres** (vrhovni organ z zakonodajno funkcijo; voli predsednika, izvršni organ, generalni svet, člane kongresnega tribunala, pravnega zastopnika in kontrolorja; ima glavno besedo pri finančni politiki; koordinira delo ostalih organov organizacije; sestaja se na vsake štiri leta),
- **Generalni svet** (ima pomožno zakonodajno funkcijo v obdobjih, ko se kongres ne sestaja; pristojnost ima pri vseh zadevah, ki so pomembne za sionistično organizacijo in njene institucije; sestaja se enkrat letno),

- **Izvršilni odbor** (izvršilno telo, ki izvaja sklepe kongresa in generalnega sveta; ima več strukturiranih oddelkov; največkrat se sestaja tedensko),
- **Predsednik** (vrhovni predstavnik Sionistične organizacije, imenovan s strani kongresa; njegovo dejansko vlogo bolj kot formalna struktura opredeljujejo njegove sposobnosti in aktivnosti),
- **Pravni organi** (kongresni tribunal in pravni zastopnik; tribunal ima pristojnosti tolmačenja ustave, presojanja zakonitosti odločitev institucij, potrditve kongresnih volitev; pravni zastopnik predstavlja interese Sionistične organizacije pred tribunalom, ima pa tudi vlogo pravnega svetovalca),
- **Kontrolor** (nadzira gospodarske in finančne aktivnosti institucij Sionistične organizacije) (Ferfila 1993: 111–115).

2.2.2 Židovska agencija

Židovsko organizacijo (*Jewish agency*) je Sionistično gibanje ustanovilo v skladu s četrtem členom mandata Društva narodov za Palestino.¹⁴ Sprva je delovala kot predstavništvo židovskega prebivalstva v Palestini (Jišuva) pod britansko mandatno oblastjo (1919-1948) v sedežem v Jeruzalemu in uradom v Londonu. Njeno delovanje je sprva izključno usmerjala Sionistična organizacija, po letu 1929 pa so bile vanje vključene še nekatere nesionistične židovske organizacije. Židovska agencija je do leta 1948 delovala kot nekakšna vlada v senci oziroma kot uradni posrednik med Jišuvom in britansko mandatno oblastjo. Skladno z mandatom Društva narodov je bila priznana kot javni organ za sodelovanje z britanskimi mandatnimi oblastmi na socialnem, gospodarskem in političnem področju, s ciljem oblikovanja židovskega nacionalnega domovanja v Palestini. S časom se je agencija vse bolj razvila v avtonomno izvršno telo Jišuva, saj je med drugim ustanovila sindikat židovskih delavcev (*Histadrut*), pol-legalno vojsko (*Hagano*) in celo svojo policijo. Londonski urad agencije je prevzel vlogo koordinatorja, skrbel pa je tudi zunanjepolitične odnose, kot so bili stiki z raznimi ministrstvi in organizacijami. Po ustanovitvi Izraela leta 1948 se je delovanje Židovske agencije spremenilo in se usmerilo predvsem v pomoč pri sprejemanju židovskih priseljencev v Izrael ter v informativno, socialno in kulturno delo (Sruk 1995: 146; Klarin in Tajtelbaum 1986: 236–237; Armstrong 1997: 375; Ferfila 1993: 115).

Odnose med Sionistično organizacijo oziroma Židovsko agencijo ter državo Izrael so podrobno opredelili z zakonom o statusu Svetovne sionistične organizacije leta 1952. Izrael je

¹⁴ Mandat Društva narodov za Palestino, 24. julij 1922. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/palmanda.htm> (7. oktober 2007).

s tem omenjeno organizacijo priznal kot avtoritativni organ, ki bo nadaljeval svoje aktivnosti v židovski državi. Svetovna sionistična organizacija oziroma Židovska agencija je prevzela sledeče funkcije:

- razvoj in naseljevanje v Izraelu,
- sprejemanje in koordinacija priseljencev židovske diaspore v Izrael,
- koordinacija delovanja organizacij in institucij v Izraelu in svetu, ki delujejo na teh področjih (Ferfila 1993: 115–116).

2.3 ETNIJA, NAROD IN NACIJA

Južnič (1993: 278) navaja, da so etnije »vsekakor potencialni narodi, kot so narodi potencialne nacije. Ko se ideja o narodni samobitnosti prevesi v težnjo po lastni državi, se proces diahroničnega preoblikovanja od etnije prek naroda do nacije konča.« Etnija,¹⁵ narod in nacija so pojmi, ki so medsebojno, lahko bi rekli hierarhično, prepleteni. Vsi trije pojmi, predvsem pa etnija in narod, vsebujejo nekakšno zavest skupine ljudi o skupni pripadnosti, kulturi, jeziku ali veri. Etnična skupnost običajno nima politične oznake, pogosto pa nima niti ozemeljske razsežnosti. Kljub temu pa etnije temeljijo na skupnih prepričanjih, imajo skupen spomin in so običajno povezane z nekim ozemljem, čeprav ni nujno, da ga tudi naseljujejo (Smith 2005: 20–27).

Narod se od etnije, ki jo lahko pojmuje kot manj razvito skupno identiteto neke skupine ljudi, razlikuje predvsem po močnejši politični in ideološki dimenziji. Narod kot skupina ljudi tudi bolj zagrizeno dokazuje svojo zgodovinsko kontinuiteto in po potrebi zgodovino predeluje, da bi podaljšal svoj zgodovinski obstoj (Južnič 1993: 278; Smith 2005: 23–24).

Kaj je narod, pa je med drugimi leta 1939 v istoimenskem prispevku v reviji Dejanje zapisal Edvard Kocbek: »Bistvo naroda ni v krvnem sorodstvu, niti v istem jeziku, ampak v zavesti njegovih članov, da pripadajo določeni človeški skupini, njenemu skupnostnemu občutju in skupnostni volji« (Sruk 1995: 206). Narod se predvsem v Evropi pojmuje na dva načina: na zahodnoevropski in na srednjeevropski. Medtem, ko prvi narod enači z državo in vztraja, da ta dva pojma sovpadata s pojmom nacija (tipičen primer je Francija), srednjeevropski pogled narod pojmuje kot kulturno in jezikovno skupnost, katere poselitvene meje se pogosto ne ujemajo z državnimi mejami (npr. države, nastale po razpadu Avstro-Ogrske ali Jugoslavije) (Južnič 1993: 278).

¹⁵ Etničnost je identiteta, dodeljena z rojstvom v določeni, že ustaljeni etnični skupnosti; etničnost vezana na štiri kontinuitete – bivalna ali teritorialna, biološka ali genetična, jezikovna ali politična (Južnič 1993: 268).

Zgodovinski razvoj naroda delimo na tri načine:

- država – narod (narod se razvije znotraj ustaljenih državnih meja),
- narod – država (sprva se oblikuje narod, šele nato nastane država; sem prištevamo še razkosane oziroma razdružene narode ter narode brez državotvorne tradicije),
- država brez naroda (npr. države, nastale znotraj nekdanjih kolonialnih meja, ki niso upoštevale etničnih dejavnikov) (Ferfila 1993: 11–12; Južnič 1993: 31–37).

Osrednji pomen za oblikovanje skupne zavesti etnije in naroda ima predvsem jezik in vera. Jezik kot instrument narodnega oblikovanja predstavlja razpoznavno ločnico med različnimi skupinami ter statusno obeležje in pregrado (Južnič 1993: 280–302).

Pojem nacije se je v modernem smislu pojavil že v sedemnajstem stoletju v zahodni Evropi (po Westfalski pogodbi iz leta 1648), ko se nanjo začne vezati predznak državnosti in suverenosti in se razvije koncept nacionalne države (Iztok Simoniti v Mateucci 1999: 21–22). S Francosko revolucijo konec osemnajstega stoletja pa se koncept suverenosti z monarhov prenese na ljudstvo, ki postane njen nosilec, s čemer pa se je uveljavilo enačenje pojmov narod, nacija in država. Takšno pojmovanje nacije se dodatno razvije v devetnajstem stoletju, posebej s pomladjo narodov. Pojma nacija in država postaneta skoraj sinonima, pri čemer kažeta na zrelost nekega naroda, ki je z oblikovanjem svoje nacionalne države prerasel v nacijo. Ker naj bi nacija imela določeno ozemlje, se pojavi vprašanje teritorialnosti in nadalje nacionalne zavesti ter kolektivnega spomina (Južnič 1993: 306–207).

Nacionalna zavest se sicer oblikuje skozi daljša časovna obdobja, glede na etnično ali narodno zavest pa je pri nacionalni bolj prisotno osebno opredeljevanje posameznikov. Nacionalno zavest lahko opredelimo tudi kot družbeno pogojeno, ali pa kot spoznanje, priznanje in sprejetje objektivnih dejavnikov (npr. geografski, gospodarski, družbeni, etnični, politični), ki oblikujejo nek narod (Anderson 1990: 17; Ferfila 1993: 12–13). V kolikor pa nacijo enačimo z državo (nacionalna država), nacijo pojmujeemo kot zamejeno in suvereno (Anderson 1990: 18). Z razpadom kolonialnega sistema pa so nastale tudi mnoge afriške države, ki so multietnične, torej so sestavljene iz več narodov oziroma etnij. V takšnih primerih je identifikacija različnih posameznikov z njihovo državo kot nacijo postavljena pod vprašaj (Južnič 1993: 309, 341–344).

2.4 DRŽAVA

Država velja za poglavitno politično ustanovo in je kot pojem tesno prepletena z nacijo. Pojmujeemo jo kot organizirano politično skupnost, ki temelji na treh predpostavkah –

ima prebivalstvo, določeno ozemlje in efektivno vlado.¹⁶ Država je nadalje po sociologu Maxu Weberu (Krieger *et al.* 1993: 971–972) politična organizacija, ki ima monopol nad sredstvi družbene prisile oziroma nad izvajanjem lastnih zakonov na svojem ozemlju, kar s časom ustvarja skupno politično kulturo njenih državljanov (Krieger *et al.* 1993: 878; Sruk 195: 75). Država je »pomemben dejavnik aglutinacije¹⁷ družbenih skupin v narode« (Ferfila 1993: 14).

V ožjem pomenu je država institucija, ki zagotavlja varnost vsem svojim pripadnikom, v širšem pomenu pa je država »politična skupnost vladajočih in vladanih, ki je urejena pa pravilih in načelih, katera sprejemajo vsi njeni pripadniki oziroma državljani – prostovoljno ali prisilno« (Sruk 195: 75).

Države imajo lahko različne politične in družbene ureditve. Lahko so monarhije (Velika Britanija) ali republike (Slovenija); unitarne (Izrael), federativne (Nemčija) ali konfederativne (Švica po ustavni ureditvi in nekdanja skupnost Srbije in Črne gore); centralizirane ali decentralizirane; avtokratične ali demokratične; fevdalne, kapitalistične ali socialistične; eno-, dvo- ali večnacionalne.

V osemnajstem in devetnajstem stoletju so se s pojmom države ukvarjale predvsem liberalne teorije. Slednje trdijo, da je treba moč in pooblastila države omejiti na najmanjši možni minimum, ki je potreben za varen razvoj družbe oziroma za varno in nemoteno življenje ter delovanje njenih državljanov. Država naj bi se kar najmanj vtikala v življenja in delo svojih državljanov, poudarek je torej na zaščiti posameznika in družbe pred arbitrarnim delovanjem države. Liberalni pogledi državi pripisujejo le vlogo 'nočnega čuvaja', ki naj ščiti okvir, znotraj katerega delujejo tržne zakonitosti (tako imenovana *laissez faire* filozofija). Glavna vloga pri razvoju družbe oziroma države je pripisana trgovini – mir naj bi namreč omogočila vse večja prepletenost in posledična odvisnost svetovnega gospodarstva. Trgovina naj bi namesto nasilnega osvajanja ozemelj omogočila napredek in blaginjo. Pogled, ki ga je predstavljal Immanuel Kant, pa je zagovarjal, da trgovina sama po sebi ne bo prinesla svetovnega miru, temveč bo slednji odvisen od tega, ali bodo države načela nacionalizma in demokracije (Krieger *et al.* 1993: 879).

Iz liberalnih teorij se razvije koncept pravne države oziroma vladavine prava, po kateri so vse pravice univerzalne, torej veljajo za vse državljane. V dvajsetem stoletju se nadalje

¹⁶ Konvencija o pravicah in dolžnostih držav (*Convention on Rights and Duties of States*), 49 Stat. 3097, Treaty Series 881, sprejeta 26. decembra 1933 na sedmi mednarodni konferenci ameriških držav v Montevideu, v veljavi od 26. decembra 1934. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/intdip/interam/intam03.htm> (30. avgust 2007).

¹⁷ aglutinacija = zlepljenje, združitev.

razvije še koncept socialne države oziroma države blaginje (Leksikon Cankarjeve založbe 1994: 223).

2.5 SAMOODLOČBA

Pojem samoodločbe (*self-determination*) se nanaša na pravico posameznika, na pripadnike določenih skupin ali kar na samo skupino – na ljudstva oziroma narode (Weller 2005: 6–7). Samoodločba pomeni pravico slednjih do samostojnega odločanja o svoji državni oziroma politični organizaciji, predvsem glede pripadanja določeni državi (Leksikon Cankarjeve založbe 1994: 930).

Danes poznamo dva vidika samoodločbe: zunanjega in notranjega. Notranji vidik nam pove, da imajo državljani pravico, da svobodno odločajo o izbiri svojega političnega, gospodarskega in kulturnega sistema, brez vmešavanja v njihove notranje zadeve. Zunanji vidik samoodločbe pa pomeni, da narod sam izbere svoj zunanjepolitični status: avtonomijo, združitev z drugo državo ali federacijo (Weller 2005: 7).

Splošno razumevanje samoodločbe v mednarodnem pravu je njen notranji vidik, ki je pravno nesporen. Zunanji vidik samoodločbe pa je v nasprotju z drugim načelom mednarodnega prava, ki varuje ozemeljsko celovitost držav. Meje se namreč ne smejo premikati brez privoljenja suverene države (načelo nedotakljivosti meja oziroma ozemeljske celovitosti suverene države). To pomeni, da tudi v primeru ljudske odločitve za suverenost od matične države, prevlada pravica slednje, da z vsemi silami varuje svojo ozemeljsko celovitost (Weller 2005: 7–9; Krieger *et al.* 1993: 822–823). Pravica do samoodločbe je nad nedotakljivostjo države v zgodovini prevladala le v redkih primerih, kot je obdobje osamosvajanja kolonij v drugi polovici 20. stoletja, s podporo deklaracije Generalne skupščine Organizacije združenih narodov (GS OZN) o priznanju neodvisnosti kolonialnim deželam in ljudstvom (Krieger *et al.* 1993: 822–823). Pri Jugoslaviji in ZSSR pa je šlo za uradni razpad osrednje države, zato njena privolitev ni bila potrebna in načelo ozemeljske celovitosti ni bilo kršeno (Weller 2005: 8).

Laično razumevanje samoodločbe je sicer, da je to dejavnik, ki naj bi se upošteval pri spremembah meja suverenih držav. V tem smislu naj bi se prebivalstvo regije, ki si jo lastita dve sosednji državi, lahko na plebiscitu odločilo, h kateri državi želi pripadati. Načelo samoodločbe, ki prepoveduje spremembe meja in aneksijo ozemelj brez obzira na prizadeto prebivalstvo, se je razvilo pod vplivom Francoske revolucije (Krieger *et al.* 1993: 822–823).

Drugo pojmovanje samoodločbe se nanaša na svobodo etničnih ali verskih skupin da se svobodno odločijo ali naj oblikujejo lastno državo, se pridružijo matičnim državam, ali pa dosežejo določeno raven avtonomije znotraj obstoječe države. Takšno pojmovanje samoodločbe je ob koncu prve svetovne vojne zagovarjal ameriški predsednik Woodrow Wilson (znamenitih 14 točk). Wilson je podpiral pravico narodov znotraj razpadlih Avstro-Ogrske, Nemškega in Otomanskega imperija do samoodločbe oziroma do oblikovanja lastnih nacionalnih držav v okviru njihovih etničnih meja (Krieger *et al.* 1993: 822–823).

Načelo samoodločbe danes vključujejo številni mednarodni dokumenti, ki so del mednarodnega prava. Poleg Ustanovne listine Združenih narodov¹⁸ ga najdemo tudi v:

- Deklaraciji Generalne skupščine Združenih narodov o priznanju neodvisnosti kolonialnim deželam in ljudstvom,¹⁹
- Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah,²⁰
- Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah,²¹
- Deklaraciji načel mednarodnega prava glede prijateljskih odnosov in sodelovanja med državami v skladu z Ustavno listino Organizacije Združenih narodov,²²
- Helsinški sklepni listini Konference za varnost in sodelovanje v Evropi.²³

¹⁸ (*Charter of the United Nations*), sprejeta 26. junija 1945 v San Franciscu, v veljavi od 24. oktobra 1945. Dostopno na <http://www.un.org/aboutun/charter> (1. september 2007).

¹⁹ (*Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*), sprejeta 14. decembra 1960 z resolucijo Generalne skupščine Organizacije združenih narodov 1514 (XV). Dostopno na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/c_coloni.htm (1. september 2007).

²⁰ (*International Covenant on Civil and Political Rights*), sprejet z resolucijo Generalne Skupščine Organizacije združenih narodov 2200A (XXI) 16. junija 1966, v veljavi od 23. marca 1976. Dostopno na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (1. september 2007).

²¹ (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*), sprejet z resolucijo Generalne skupščine Organizacije združenih narodov 2200A (XXI) 16. decembra 1966, v veljavi od 3. januarja 1976. Dostopno na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_cescr.htm (1. september 2007).

²² (*Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations*), sprejeta 24. oktobra 1970 z resolucijo Generalne skupščine Organizacije združenih narodov 2526 (XXV). Dostopno na <http://www.lum.edu/humanrts/instatee/principles1970.html> (1. september 2007).

²³ (*Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act*), Helsinki, 1. avgust 1975. Dostopno na http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf (1. september 2007).

3. OBDOBJE MED LETOMA 1880 IN 1917

V prejšnjem poglavju smo obdelali koncepte in pojme, ki nam bodo v nadaljevanju besedila pomagali lažje razumeti, v kakšnih okoliščinah se je utrdila židovska kolektivna zavest ter zakaj so se pojavili ideja, potreba in gibanje za ustanovitev židovske nacionalne države. Spoznali bomo, zakaj in kako so sionisti ustanovili svoje gibanje in kako so za svoje načrte s pragmatičnim pristopom uspeli pridobiti podporo Velike Britanije.

3.1 PORAST ANTISEMITIZMA

Evropo je sredi devetnajstega stoletja – točneje leta 1848 – zajel val meščanskih in nacionalnih revolucij, ki jih danes poznamo pod skupnim imenom pomlad narodov. Ta pojav je bil plod dozorele zavesti gospodarsko vse močnejšega evropskega meščanstva, ki je zase zahtevalo več političnih pravic. V tem času so evropski narodi oblikovali svoje nacionalne programe, v ospredje pa se je prebila ideja o nacionalni državi. Posledično je v Evropi začel naraščati nacionalizem in ob njem **antisemitizem**.

Slednji se je konec devetnajstega stoletja najbolj brutalno manifestiral v zahodnih pokrajinah²⁴ tedanje carske Rusije, kjer je v mestecih živel nekaj milijonov Židov. Njih so oblasti, domačini in najeti Kozaki preganjali, nad njimi izvajali **pogrome**, ali pa jih skušali pokristjaniti. Nasilje, v katerem je bilo ubitih več deset tisoč Židov, je bilo tako zelo nevdržno, da so se ti postopoma začeli izseljevati, čeprav jim uradno to ni bilo dovoljeno. Velika večina jih je odšla v ZDA oziroma v 'novi svet', peščica revolucionarjev, predvsem članov mladinskih gibanj *Bilu* in *Hovevei Zion* oziroma *Hibbat Zion* (Ljubitelji Siona) pa je krenila v Palestino, kjer so leta 1882 ustanovili prve židovske kolonije (Armstrong 1997: 365; Šobajić 1982: 125). Tu je potrebno poudariti, da je bila Palestina v tem času del Otomanskega imperija in je obstajala zgolj kot geografski pojem, v tem času pa je na omenjenem območju poleg približno pol milijona Arabcev živel kakih 25.000 Židov (Baletić 1982: 113).

Druga, bolj prefinjena oblika okrepljenega antisemitizma v Evropi pa se je zgodila sredi devetdesetih let devetnajstega stoletja v Franciji, kjer je v tem času odmevala tako imenovana **Dreyfusova afera**. Alfred Dreyfuss je bil tedaj najvišje rangirani oficir židovskega porekla v francoskem generalštabu. Leta 1894 so ga po krivem obtožili izdaje vojaških skrivnosti in obsodili na dosmrtni zapor, sodni proces pa je med množicami vzbudil pravo protižidovsko gonjo (Piekalkiewicz 1981: 11–12). Čeprav so Dreyfussa kasneje

²⁴ V angleščini se območje dovoljene stalne židovske poselitve na zahodu carske Rusije imenuje *Pale of settlement* in obsega ozemlja današnje Litve, vzhodne Poljske, Belorusije, Moldavije (Besarabije), večjega dela Ukrajine in nekaterih regij na zahodu Ruske federacije

oprostili vseh obtožb, je ta afero med židovskimi intelektualci sprožila ogorčenje, saj je nesrečni oficir postal simbol neenakosti Židov (Ovendale 1999: 1). Afera je najbolj vplivala na Theodorja Herzla, ki je kot novinar spremljal razvpiti proces. Nanj je tako močno vplivala, da je kmalu izdal brošuro *Židovska država*,²⁵ v kateri je zapisal, da sta asimilacija Židov ali pa njihov up na popolno toleranco nemogoča ter da morajo zato Židje v svoji stari domovini ustanoviti lastno državo (Baletić 1988: 117).

Prav nasilje nad Židi, predvsem v vzhodni Evropi in Dreyfussova afero, sta bila glavna vzroka, da se je kot zadnji otrok pomladi narodov rodilo sionistično gibanje. Ideje o židovski državi so se sicer med različnimi misleci in pojavljale že tekom celega devetnajstega stoletja, a so te v politično realnost prerasle šele konec omenjenega stoletja.

3.2 SIONIZEM POSTANE POLITIČNA REALNOST

V Baslu v Švici so leta 1897 sklicali **prvi sionistični kongres**, na katerem so delegati sprejeli vrsto sklepov, nato ustanovili več političnih, upravnih in finančnih teles.²⁶ Cilj sionizma je uradno postalo prizadevanje po javnem in uradnem priznanju židovskega domovanja²⁷ v Palestini, židovski delegati pa so tedaj naredili prve korake. Kot vodstveni organ novo ustanovljene Sionistične organizacije so ustanovili židovski nacionalni odbor, nekaj let zatem pa še židovski nacionalni fond in banko za nakup zemljišč v Palestini (Baletić 1988: 123; Meir 1987: 54). Kot svojo zastavo so sprejeli modro Davidovo zvezdo na beli podlagi, ki je kasneje postala zastava države Izrael, kot sionistično in kasneje državno himno pa so vzeli hebrejsko pesem *Hatikvo*²⁸ (Piekkalkiewicz 1981: 13). Potrebno je sicer dodati, da je bila večina sionistov sekularno opredeljenih, ali pa so bili ateisti (Armstrong 1997: 365).

Palestina na začetku ni bila edino ozemlje, ki so ga omenjali kot potencialno prostor za bodočo židovsko državo. Med britanskimi in drugimi evropskimi politikami ter med nekaterimi sionisti, so krožili predlogi, da bi lahko židovsko državo med drugim ustanovili v Ugandi,²⁹ na Sinaju, Madagaskarju, Cipru, Krimu ali Kavkazu ter še nekaterih drugih lokacijah v Afriki,

²⁵ Bralec si lahko več o delu *Židovska država* prebere na strani 12.

²⁶ Več podatkov o prvem sionističnem kongresu je navedenih na straneh 8–10.

²⁷ (*Jewish*) *national homeland*: ta pojem se kasneje pojavi tudi v Balfourjevi deklaraciji; pojem je dvoumen, saj sploh nikoli ni bil zares opredeljen, prav tako pa izrecno ne obljublja suverene države.

²⁸ *Hatikva* (hebr. upanje).

²⁹ Tedanji britanski zunanji minister Joseph Chamberlain je leta 1903 Židom nudil cca. 9.600 kvadratnih kilometrov veliko ozemlje v Ugandi (danes je to ozemlje dejansko v Keniji); manjšina sionistov se je zavzemala za sprejem te ponudbe, medtem ko je večina, predvsem vzhodnoevropskih sionistov vztrajala pri Palestini kot edinem možnem ozemlju za židovsko državo (Baletić 1988: 122).

Aziji ali v obeh Amerikah.³⁰ Velika večina sionistov je vseeno močno nasprotovala tem alternativnim predlogom, ker so bili prepričani, da lahko samo v Palestini, deželi židovskih patriarhov, uresničijo sanje o lastni državi (Baletić 1988: 122–123, 199).

3.2.1 Prva in druga alija

V obdobju od osemdesetih let devetnajstega stoletja pa do prve svetovne vojne so se Židje v Palestino preseljevali v dveh večjih valovih oziroma alijah³¹ (Cohen 1987: 311–314). Prva alija je potekala med letoma 1880 in 1903, na območje Palestine pa se je v tem času priselilo kakih 25.000 vzhodnoevropskih Židov. Prva alija je bila v gospodarskem smislu precej neuspešna, saj so se priseljenci nastanili v mestih, za težja dela pa so najemali poceni arabsko delovno silo. To je bilo v nasprotju z idejami sionističnega gibanja, ki je zagovarjalo prehod židovstva k življenjsko pomembnemu in produktivnemu delu, to je k obdelovanju zemlje (Sachar 2000: 73).

Druga alija je potekala od leta 1904 do 1914 oziroma do začetka prve svetovne vojne, v Palestino pa se je v tem obdobju priselilo med 20.000 in 40.000 Židov. Kljub temu, da jih je velika večina zaradi težkih življenjskih razmer in razočaranja že v nekaj letih zapustila Palestino, so prav ti so kasneje obveljali kot glavno jedro delavskega sionizma, iz katerega so se vzdignili številni kasnejši voditelji Izraela, kot je npr. David Ben-Gurion.³² Ta val priseljencev je začel dosledneje uresničevati ideje sionizma o delovnem židovskem človeku, ustanovili so prva gibanja in politične stranke ter hebrejske medije, kot novi skupni jezik Jišuva pa je obveljala moderna hebrejščina.³³ Ta val priseljencev je začel izvajati načelo skoraj izključnega zaposlovanja le židovskih delavcev (*Avoda Ivrit*) (Piekalkiewicz 1981: 17; Sachar 2000: 73; Armstrong 1997: 367).

Prve stalne židovske naselbine v Palestini so nastale konec devetnajstega in v začetku dvajsetega stoletja. Nedaleč od pristanišnega mesta Jaffa so leta 1878 ustanovili naselje Petah Tikva, štiri leta kasneje Rishon LeZion, leta 1909 so poleg Jaffe začeli graditi Tel Aviv, leta 1911 pa so v Galileji kot prvega ustanovili kibuc³⁴ *Degania* (Armstrong 1997: 367;

³⁰ Baletić (1988: 122–123) omenja izraelski Atlas sveta iz leta 1968, v katerem je označenih 36 različnih ozemelj, ki so veljala za potencialne lokacije za židovsko državo.

³¹ Priseljevanje Židov v Palestino poznamo tudi pod hebrejskim imenom alija oziroma *Aliyah* (vzpon, vrnitev); je tradicionalni hebrejski izraz za vrnitev v deželo Izrael (*Land of Israel*) (Armstrong 1997: 367).

³² David Ben-Gurion (1886–1973), rojen na Poljskem kot David Grün; v Palestino prišel leta 1906 in se takoj včlanil v Delavsko stranko Siona (*Poalei Zion*); od leta 1935 predsednik Židovske agencije, leta 1948 razglasi neodvisnost države Izrael in postane njen prvi premier (Stoessinger 1992: 138, Piekalkiewicz 1981: 20–21).

³³ Hebrejščino so do tedaj bolj ali manj uporabljali le v bogoslužju, židovski priseljenci pa so govorili jidiš, ladino, ali pa jezike krajev, iz katerih so se priselili.

³⁴ Kibuc je načrtna kmetijska skupnost oziroma komuna z visoko stopnjo socialne interakcije; lastnina v kibucih je večinoma skupna, delo in hrana pa se enakovredno deli med posamezniki.

Tessler 1994: 59). Ob izbruhu prve svetovne vojne leta 1914 je bilo v Palestini od približno 740.000 prebivalcev že kakih 85.000 Židov (Tessler 1994: 59).

Otomanska oblast je bila v omenjenem obdobju v Palestini dokaj ohlapna in nedosledna. Priseljevanja manjših skupin Židov sprva niso ovirali, pred začetkom prve svetovne vojne pa so se zbal, da Jišuv postaja vse bolj močan in organiziran. V zadnjem trenutku so preklicali svojo privolitev v ustanovitev židovske milice in jim ukazali, naj vse svoje orožje predajo turškim oblastem. Sionisti pa so v času pred prvo svetovno vojno že ustanovili lastne – sicer nezakonite – milice, kot sta *Bar Giora* oziroma pozneje *Hašomer*³⁵ (stražar), ki sta zbirali orožje in branila židovske naselbine pred arabskimi tolpmami (Piekalkiewicz 1981: 23–25; Baletić 1988: 247). Turške oblasti so proti njim odločno nastopile šele v zadnjih izdihljajih svoje vladavine leta 1916. Vodstvo Hašomerja so tedaj pregnali in razpustili Sionistični akcijski odbor ter odstranili ulične napise in kažipote v hebrejščini. Poleg omenjenih ukrepov so Židom prepovedali nadaljnji nakup zemljišč in graditev hiš, zaradi zelo težkih življenjskih razmer pa je Palestino do konca prve svetovne vojne zapustila približno tretjina od okoli 90.000 Židov (Piekalkiewicz 1981: 26). Omenjeni ukrepi turških oblasti sicer niso bili prva večja ovira sionističnim načrtom. Ideja o nacionalni državi je v začetku dvajsetega stoletja predrla tudi na Bližnji vzhod, tako da so o lastni državi vse bolj razmišljali tudi Arabci, ki so bili tedaj še pod otomansko oblastjo. V Parizu se je leta 1913 sestal prvi Arabski kongres, ki so ga najbolj podpirali prav palestinski Arabci. Udeleženci kongresa so se zavzeli za avtonomijo arabskih provinc Otomanskega imperija, tudi v Palestini, kjer pa so svoje nacionalne načrte že imeli sionisti (Armstrong 1997: 369).

3.3 SPREMEMBE MED PRVO SVETOVNO VOJNO

Prva svetovna vojna je na Bližnjem vzhodu prinesla korenite spremembe in prve velike premike v korist sionističnih načrtov. Celotna bližnjevzhodna regija je kaj hitro postala tarča delitvenih dogovorov zmagovitih antantnih sil – Velike Britanije in Francije. Ti sta se borili tudi proti Otomanskemu imperiju, ki je v vojni sodeloval na strani Nemčije in Avstro-Ogrske. Da bi Turke lažje premagali, so Britanci skušali na svojo stran pridobiti tako Arabce, kot Žide.

³⁵ Bar Gioro so tajno ustanovili leta 1907 v Jaffi za zaščito judovskih naselij v Palestini pred napadi arabskih tolp. Maloštevilčno organizacijo so dve leti kasneje razširili in preimenovali v *Hašomer*, ki se je razvil v obrambno-obveščevalno organizacijo, ki je po vsej Palestini zbirala podatke o sovražnih enotah ter skrbela za varnost novih naselij (Piekalkiewicz 1981: 23–25).

V ta namen je leta 1915 tedanji visoki komisar Egipta Sir Henry McMahon obljubil arabskemu voditelju in šerifu Meke Huseinu Ibn Aliju,³⁶ da bo Velika Britanija v zameno za njihovo pomoč v boju proti Turkom v prihodnosti priznala neodvisnost arabskih dežel ter da bodo sveta mesta prišla pod njihovo oblast. Palestina sicer v tem dogovoru ni bila izrecno omenjena, prav tako pa **McMahonovi dopisi** (*Hussein-McMahon Correspondence*) nikoli niso bili ratificirani, čeprav naj bi imeli moč sporazuma. Arabci so se omenjenega dogovora držali in leta 1916 je prišlo do velikega arabskega upora (Piekalkiewicz 1981: 32; Armstrong 1997: 373; Baletić 1988: 204; Ferfila 1993: 75).

Britanci pa so v boju proti Turkom na svojo stran pridobili tudi sioniste. Njim so obljubili lažje priseljevanje Židov v Palestino, kjer so jim obljubljali tako imenovani židovski narodni dom. Nekdanji ruski oficir Josef Trumpeldor in časnikar Vladimir Jabotinski sta leta 1915 ustanovila židovsko enoto *Zion Mule Corps*, ki je sodelovala v boju pri Galipoliju. Ta enota je kmalu prerasla v Židovsko legijo, ki je štela okoli 5.000 prostovoljcev in se pod lastno zastavo borila na strani zaveznikov (Piekalkiewicz 1981: 32; Armstrong 1997: 373; Baletić 1988: 204).

3.3.1 Sykes-Picotov sporazum

Med tem, ko je Otomanski imperij v bojih z antantnimi enotami in Arabci postopoma izgubljal ozemlja na jugu, pa sta se Velika Britanija in Francija na skrivaj, ter v nasprotju z obljubami Arabcem in Židom, že dogovarjala o poveljni delitvi zasedenih ozemelj. Leta 1916 sta državi sklenili tajni **Sykes-Picotov sporazum** (*Sykes-Picot Agreement*),³⁷ ki je bil le še en v vrsti tajnih delitvenih dogovorov in v katerem sta se, kljub drugačnim obljubam Arabcem, sporazumeli o delitvi zasedenih ozemelj severno od Arabskega polotoka na britanske in francoske cone (Armstrong 1997: 373; Ferfila 1993: 75; Al Joundi 1972: 58–61). Svetovna javnost je za skrivni dogovor izvedela konec leta 1917, ko so po ruski revoluciji v carjevih tajnih arhivih našli kopijo tega dogovora. Sovjetske oblasti so najdeni dokument objavile, kar je povzročilo bes, osuplost in razočaranje med Arabci in Židi nad dvoletno britansko zunanjo politiko (Piekalkiewicz 1981: 32).

³⁶ Šerif Meke Husein Ibn Ali je bil ustanovitelj Hašemitske dinastije (ki danes vlada v Jordaniji, prej pa tudi v Iraku) in voditelj arabskega nacionalizma; po njegovi smrti leta 1931 ga nasledil sin Fejsal (Tessler 1994: 146; Al Joundi 1972: 57).

³⁷ Sykes-Picotov sporazum, London, 16. maj 1916. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/3d14c9e5cdaa296d85256cbf005aa3eb/232358bacbeb7b55852571100078477c!OpenDocument> (22. oktober 2007).

3.3.2 Balfourjeva deklaracija

Britanci so v bojih proti Centralnim silam potrebovali vso možno pomoč, zaradi česar je London naredil še dodaten korak in sionistom dal obljube, da bi jih pridobil na svojo stran. Britanska vlada je namreč po daljšem lobiranju dveh najvplivnejših organizacij – *Board of Deputies of British Jews* in *Anglo-Jewish Association* – ugodila njunim zahtevam in pokazala naklonjenost sionističnim idejam. Sionisti so obljubljali, da bodo v tem primeru ameriški Židje-sionisti pritiskali na Belo hišo, naj se ZDA aktivneje vključijo v vojno (Baletić 1988: 198).

Takratni britanski zunanji minister Arthur Balfour je po več mesecih pogajanj³⁸ s sionisti v imenu vlade spisal kratek dopis, ki ga je 2. novembra 1917 poslal židovskemu finančniku in uglednemu britanskemu sionistu, lordu Edmondu Rothschildu. V tem pismu, ki je postalo znano kot **Balfourjeva deklaracija**,³⁹ se je britanska vlada obvezala, da bo storila vse v svoji moči, da bi v Palestini (ki je bila tedaj še del Otomanskega imperija in v kateri so Arabci tedaj predstavljali več kot 90 odstotkov prebivalstva) ustanovili 'židovsko narodnostno domovanje'. Balfour je sicer v omenjenem pismu opozoril, da se pri tem načrtu ne sme storiti ničesar, kar bi okrnilo verske in državljanske pravice ostalih, tam živečih skupnosti (Piekalkiewicz 1981: 33; Armstrong 1997: 373).

O vzrokih za takšno dejanje Londona lahko še danes zgolj ugibamo, kot pa navajamo zanesljiva dejstva. Več avtorjev se sicer strinja o tem, da je zelo verjetno, da je London želel na svojo stran pridobiti vplivne židovske kroge, ki so se o svojih načrtih pogajali tudi s centralnimi silami. Z Balfourjevo izjavo so jih želeli prepričati, da se jim bolj splača prizadevati za zmago antantnih sil. Drugi vzrok naj bi bile britanske imperialistične težnje, v katerih bi bila Palestina zelo vredna kot tamponsko ozemlje za dodatno varovanje Sueškega prekopa, tretji vzrok pa bi bila lahko želja po britanski prevladi v vzhodnem Sredozemlju in zavarovanju naftnih nahajališč na Bližnjem vzhodu (Ferfila 1993: 75–81; Krieger *et al.* 1993: 67–68; Piekalkiewicz 1981: 34).

Vsekakor lahko britanske obljube sionistom označimo kot zelo prebrisane, iznajdljive in sposobne. Britanija je imela v tem času zelo zapletene odnose s svojimi zavezniki na eni in Arabci na drugi strani, katerim so obljubljali, da bodo podprli ustanovitev njihove države. Sionistom »niso mogli dati podpore v obliki uradnega dokumenta, zato so se odločili za

³⁸ Pogajanja so začeli šele potem, ko so sionistični predstavniki Veliki Britaniji obljubili, da bodo podprli ustanovitev britanskega protektorata v Palestini. Sionisti so se namreč dotlej o podpori za svoje načrte pogajali tudi z Nemčijo, možnost za povojno prevlado v Palestini pa so pripisovali tudi Franciji (Ferfila 1993: 78–79; Baletić 1988: 198).

³⁹ Celotno besedilo Balfourjeve deklaracije v angleščini in slovenščini je na voljo v prilogi B.

pismo s podpisom visoke politične osebnosti, prav tako pa prejemnik ni bila kaka institucija, temveč posameznik« (Baletić 1988: 201–204). Kljub temu je Balfourjeva deklaracija prerasla v enega temeljnih dokumentov pri ustanavljanju židovske države. Arabcem po drugi strani ta dokument še danes predstavlja zahrbtno izdajstvo s strani Velike Britanije, saj so z njim prelomili McMahonove obljube Huseinu (Ferfila 1993: 88).

Britanske sile so 11. decembra 1917, torej le dober mesec po Balfourjevi deklaraciji, s pomočjo arabskih in židovskih enot vkorakale v Jeruzalem. S tem se je končala 400-letna turška in začela 30-letna britanska vladavina v Palestini (Piekalkiewicz 1981: 35).

Balfourjeva deklaracija je v naslednjih dveh desetletjih postala uradno vodilo britanske vladavine v Palestini, vključena pa je bila v končne poveljne dogovore v San Remu leta 1920 in v mandat za Palestino, ki ga je Veliki Britaniji leta 1922 potrdilo še Društvo narodov. V skladu s tako politiko so bila v tem času v Palestini odprta vrata za priseljevanje Židov, omogočena pa je bila tudi gradnja njihovih vzporednih paradržavnih institucij (Krieger *et al.* 1993: 68; Ferfila 1993: 89; Armstrong 1997: 379–380).

4. OBDOBJE BRITANSKE VLADAVINE (1918-1947)

V prejšnjem poglavju smo spoznali, kako in zakaj je nastalo sionistično gibanje in kako je v zelo kratkem času že naredilo pomembne korake pri uresničevanju svojih ciljev, kar se je najbolj odrazilo v Balfourjevi deklaraciji. Kljub temu, da je povsem razvidno, da je Velika Britanija pri obljubah sionistom delovala izključno iz lastnih političnih interesov, bomo v tem poglavju spoznali, kako odločilni vpliv na razvoj 'židovskega narodnostnega domovanja' v Palestini je imela Balfourjeva deklaracija. Spoznali bomo, kako so se s podporo britanske politike in z blagoslovom Društva narodov v času med dvema svetovnjima vojnama v Palestini poleg britanskih mandatnih oblikovale paradržavne institucije Jišuva, ki so do konca britanskega mandata postavljale ogrodje bodoče države in leta 1948 prerasle v institucije države Izrael.

4.1 PALESTINA PO KONCU PRVE SVETOVNE VOJNE

Po koncu prve svetovne vojne je bila Palestina del velikega ozemlja na Bližnjem vzhodu, ki sta si ga razdelili zmagovalni Velika Britanija in Francija, čeprav so bile postavljene meje nekoliko drugačne, kot so bile zarisane v Sykes-Picotovem delitvenem načrtu. Pod francosko mandatno oblast so glede na revidirane sporazume med leti 1919 in 1922 prešla ozemlja današnje Sirije in Libanona, pod britansko pa Izraela, Zahodnega brega, Gaze, Jordanije in Mezopotamije (Iraka). Meje, ki jih poznamo danes, so dokončno oblikovali po dolgih pogajanjih med Francozi in Britanci, ki so trajala tja do leta 1922. Kljub McMahonovim obljubam o neodvisnosti arabskih dežel pa so samostojnost leta 1920 priznali le Jemenu in Saudski Arabiji (Šobajić 1982: 202–204).

Šele ob koncu prve svetovne vojne Palestina postala edinstvena politična enota,⁴⁰ ki je bila med letoma 1918 in 1920 pod britanskim vojaškim nadzorom v okviru okupacijske uprave sovražnikovih ozemelj (OET – *Occupied Enemy Territories*). V njej je tedaj živelo okoli 60.000 Židov, kar je nekoliko manj kot pred začetkom vojne, vendar pa so bila vrata za njihovo priseljevanje zdaj odprta, hebrejščina pa se je poleg angleščine in arabščine začela pojavljati v javnih glasilih (Armstrong 1997: 371, 374; Baletić 1988: 234).

⁴⁰ V Otomanskem imperiju Palestina ni obstajala kot posebna geografsko-politična enota. Severni del je spadal pod upravo Bejruta, južni pa pod upravo Jeruzalema (Ovendale 1999: 3). Sicer pa so do leta 1922 pod Palestino prištevali tudi ozemlje današnje Jordanije.

Spomladi leta 1918 je Palestino obiskala sionistična komisija pod vodstvom kasnejšega predsednika Sionistične organizacije Chaima Weizmanna.⁴¹ Njihov namen je bil vzpostavitev uradnih odnosov med britansko vojaško oblastjo in židovsko skupnostjo v Palestini in raziskati možnosti za pomoč razvoju omenjene skupnosti (Baletić 1988: 219).

Arabci, ki jih je spoznanje o dvoličnih britanskih medvojnih obljubah močno razočaralo, priseljevanju Židov v Palestino sprva niso močno nasprotovali. Šerif Husein je v članku, ki ga je objavil v svojem uradnem glasilu *Al-Qiblah*, palestinske Arabce celo pozval, naj židovske priseljence lepo sprejmejo in z njimi sodelujejo. Zatrjeval je, da so židovski priseljenci dobrodošli na vsakem arabskem ozemlju, pod pogojem da to ozemlje ostane pod arabskim nadzorom (Tessler 1994: 149). Hašemitska dinastija⁴² je bila vsaj navidez pripravljena, ali pa morda prisiljena, sprejeti nejasna načela Balfourjeve deklaracije, ki je po njihovem mnenju ščitila le civilne, verske in kulturne pravice Židov v Palestini. Tam sta se zato junija leta 1918 osebno sestala Huseinov sin Fejsal⁴³ in vodja sionistične komisije Chaim Weizmann, ki je svojega arabskega sogovornika prepričeval, da Židje v Palestini ne nameravajo ustanoviti lastno državo. Pogovori med obema stranema so se predvsem zaradi pritiskov britanskega zunanjega ministrstva v prihodnjih mesecih nadaljevali, nakar sta Fejsal in Weizmann 3. januarja 1919 v Londonu podpisala sporazum (znan kot Fejsal-Weizmannov sporazum), s katerim je arabski predstavnik sprejel uradni sionistični program (Baletić 1988: 219–220). Četrty člen njunega sporazuma med drugim navaja, da bodo sprejeli vse potrebne ukrepe za pospešitev židovskega priseljevanja v Palestino in da jim bo omogočeno kultiviranje kmetijskih površin, pri čemer pa bodo zaščitene politične, lastninske in gospodarske pravice arabskih kmetovalcev.⁴⁴

4.2 PARIŠKA MIROVNA KONFERENCA

Leta 1919 in 1920 se je sionistično vodstvo udeležilo Pariške mirovne konference, kjer so zmagovalci določali mirovne pogoje. Primarni cilj sionistov je bil zagotoviti nadaljnje izvajanja načel Balfourjeve deklaracije, na katero so gledali kot na politični akt in temelj, ki bi srednjeročno omogočil njihovo neodvisnost v Palestini. Od novonastalih vzhodnoevropskih

⁴¹ Avtor se je zaradi lažjega iskanja bralcev v različnih virih odločil za zapis imena v angleški transliteraciji; Chaim Weizmann je bil eden najbolj vidnih sionističnih voditeljev, predsednik Sionistične organizacije in prvi predsednik države Izrael.

⁴² Hašemiti so bili tedaj prominentna arabska rodbina; kralj kratko obstoječe kraljevine Hedžas (zahodni del nadašnje Savdske Arabije), šerif Husein, pa naj bi bil celo potomec preroka Mohameda (Al Joundi 1972: 57).

⁴³ Tedaj nastopil v imenu kraljevine Hedžas, ki je kasneje postal iraški kralj Fejsal I.

⁴⁴ Fejsal-Weizmannov sporazum, London, 3. januar 1919. Dostopno na <http://domino.un.org/unispal.nsf/9a798adbf322aff38525617b006d88d7/5bff833964edb9bf85256ced00673d1f!OpenDocument> (11. november 2007).

nacionalnih držav (Litva, Poljska, Romunija, Madžarska) pa so želeli dobiti obljube in ustrezna jamstva, da bodo spoštovale obsežne manjšinske pravice tam živečih Židov. Vseh svojih zahtev seveda niso uspeli realizirati, so pa dosegli nekaj precej pomembnega – Žide vzhodne in srednje Evrope so na tej konferenci razglasili za posebno etnijo (Ferfila 1993: 82–83).

Na omenjeni konferenci pa je v imenu Arabcev sodeloval Huseinov sin Fejsal, ki ga je v ta namen delegiral jeruzalemski Muslimansko-krščanski svet. Fejsal je obsodil tajni Sykes-Picotov sporazum ter zahteval neodvisnost za vse Arabce. Svoje zahteve je podprl s predlogom, da naj Sirijo in Palestino obišče posebna komisija, ki bi preverila stališča tamkajšnjega prebivalstva. Zmagovite sile antante so temu iz lastnih interesov nasprotovale, saj so si želele omenjena ozemlja razdeliti med seboj, Fejsalovemu predlogu pa je bil naklonjen ameriški predsednik Woodrow Wilson. Ta je v imenu Društva narodov na omenjena območja poslal ameriško komisijo, ki je avgusta istega leta napisala King-Crane poročilo (*King-Crane Report*) (Tessler 1994: 155–157). Vsebina omenjenega poročila je sicer postala znana šele čez nekaj let, saj je komisija v njem zaključila, da določil Balfourjeve deklaracije ne bi smeli izpeljati, Palestino pa naj bi priključili Siriji, ki bi bila kot združena arabska država pod začasno mandatno; iz tega je razviden velik politični vpliv Velike Britanije, saj je ta določila Balfourjeve deklaracije izpeljevala kljub nasprotovanju večinskega prebivalstva v Palestini (Armstrong 1997: 375).

Francija in Velika Britanija sta do tedaj bolj ali manj že razmejili svoja območja vpliva na zasedenih ozemljih, nad katerimi sta kmalu dobili mandatno oblast – Francija v Siriji in Libanonu, Velika Britanija pa v Palestini in Transjordaniji ter v Iraku.

Med Pariško mirovno konferenco so sicer sodelujoče države ustanovile zelo pomemben mednarodni politični organ: **Društvo narodov**. Ta prva univerzalna mednarodna organizacija je predstavljala predhodnico OZN, čeprav njene članice nikoli niso bile vse države, ki danes sestavljajo OZN. Obe organizaciji sta v nadaljnjih desetletjih v Palestini odigrali pomembno vlogo.

4.3 BRITANSKI MANDAT V PALESTINI

Zmagovalci prve svetovne vojne so dokončne mejne črte na Bližnjem vzhodu določili po sestanku ministrskih predsednikov v San Remu aprila 1920. Francija je v mandat dobila okrnjeno ozemlje Sirije, kakršno poznamo v današnjih mejah, ter Libanona, ki je bil dotlej del Velike Sirije. Velika Britanija pa je dobila mandat nad Palestino⁴⁵ in Irakom⁴⁶ (Tessler 1994:

⁴⁵ Tedaj so to ozemlja Jordanije, Izraela, Zahodnega brega in Gaze.

157). Pot za implementacijo določil Balfourjeve deklaracije oziroma za ustanovitev židovskega nacionalnega domovanja v Palestini je bila dokončno odprta (Armstrong 1997: 375).

Leta 1922 je francoski in britanski mandat na Bližnjem vzhodu potrdilo tudi Društvo narodov. Svet te organizacije je ob potrditvi britanskega mandata nad Palestino od Londona zahteval, da v skladu z 22. členom ustanovne listine Društva narodov tamkajšnjim prebivalcem zagotovi blagostanje in razvoj.⁴⁷ V tekstu podeljenega mandata je bilo Britancem tudi naloženo, naj omogočijo pogoje za ustanovitev židovskega nacionalnega domovanja v Palestini in v ta namen pa podprejo ustanovitev Židovske agencije, ki bi kot javno telo pospeševala splošni razvoj dežele (4. člen). Omenjena agencija naj bi v skladu z realnimi možnostmi pospeševala priseljevanje Židov (6. člen) in jim olajšala pridobivanje palestinskega državljanstva (7. člen).⁴⁸

Velika Britanija je bila kot nosilka mandata obvezana Društvo narodov in svetovno javnost periodično obveščati o svojih potezah ter stanju v Palestini. Skladno s tem so komisarji podajali letna poročila, vlada v Londonu pa je izdajala tako imenovane '**bele knjige**', s katerimi je nakazala svojo politiko v tej deželi v prihodnjem obdobju (Ferfila 1993: 91; Baletić 1988: 236). V beli knjigi iz leta 1922,⁴⁹ ki jo je Velika Britanija izdala še pred podelitvijo mandata Društva narodov, je London zanikal, da Balfourjeva deklaracija pomeni spreminjanje Palestine v židovsko državo in obljubil lokalno upravo v tej deželi. Poleg tega so napovedali, da bodo priseljevanje Židov omejili glede na gospodarske zmožnosti dežele, še isto leto pa so z odobritvijo Društva narodov njihovo priseljevanje omejili na ozemlje, zahodno od reke Jordan (Baletić 1988: 237; Tessler 1994: 164).

Leta 1922 je v Palestini živelo približno 750.000 prebivalcev, med njimi približno 84.000 Židov, ki so predstavljali okoli enajst odstotkov vsega tamkajšnjega prebivalstva (Baletić 1988: 235; Al Joundi 1972: 65; Bregman 2003: 5). V tem obdobju je potekala tretja alija, v okviru katere se je do leta 1923 v Palestino priselilo okoli 35.000 Židov, večinoma iz vzhodne Evrope (Cohen 1987: 313-314). Židovska skupnost oziroma Jišuv je postajala vse bolj organizirana, saj je kmalu ustanovila paralelne državne organe. Polvojaško organizacijo *Hagano* so ustanovili že leta 1920, poleg Židovske agencije pa so ustanovili lastno skupščino,

⁴⁶ Leta 1921 Britanci na iraški prestol postavijo Fejsala, člana Hašemitske dinastije (Tessler 1994: 157).

⁴⁷ Ustanovna listina Društva narodov (*The Covenant of the League of Nations*), sprejeta 28. junija 1919 na pariški mirovni konferenci v Versaillesu, v veljavi od 10. januarja 1920. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm> (23. november 2007).

⁴⁸ Mandat Društva narodov za Palestino (*The Palestine Mandate of the League of Nations*), dodeljen Veliki Britaniji z odlokom Sveta Društva narodov, 24. julija 1922. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/palmanda.htm> (23. november 2007).

⁴⁹ Churchillova bela knjiga, London, 3. junij 1922. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/eed216406b50bf6485256ce10072f637/f2ca0ee62b5680ed852570c000591beb!OpenDocument> (29. november 2007).

politične stranke in osrednji sindikat *Histadrut*. Ta je s časom postal druga največja židovska institucija v Palestini po Židovski agenciji. Histadrut, v katerega je bil včlanjen velik del Jišuva, je kmalu zavladal na delavskem, zdravstvenem in izobraževalnem področju. Imeli so lastno upravo, ki je nadzorovala javna dela ter vodila socialno, izobraževalno in pravno politiko ter pobirala lastne davke. Židovska agencija je pospešeno kupovala zemljišča⁵⁰ od arabskih veleposestnikov, arabski kmetje najemniki pa so jo bili nato prisiljeni zapustiti. Histadrut in sploh celoten Jišuv je vse bolj uveljavljal načelo židovskega dela (*avoda ivrit*), v skladu s katerim so, če je le bilo možno, zaposlovali le židovske delavce (Ferfila 1993: 89–92; Baletić 1988: 234–235, 250; Tessler 1994: 177–178, 187).

Arabci so bili slabše organizirani od židovskih priseljencev in notranje neenotni. Vztrajno so zavračali britanske ponudbe, da bi po vzoru na Jišuv tudi oni ustanovili lastne paradržavne organe. Vztrajali so, naj se pri vsakem političnem zastopanju in v upravi v Palestini upoštevajo sorazmerja glede na število prebivalcev pripadnikov različnih skupnosti. Verjeli so, da si bodo z vztrajnim nasprotovanjem pridobili pravico do ustanovitve neodvisne arabske države. Med drugim so zavrnil britanski predlog, da bi v Palestini ustanovili zakonodajno telo, v katerem bi poleg visokega komisarja sedelo še deset delegiranih britanskih uradnikov ter devet muslimanskih, trije krščanski in trije židovski poslanci. Motilo jih je tudi, da je britanski visoki komisar Sir Herbert Samuel židovskega rodu, za katerega so v prvih letih trdili, da je izrazito pristranski in naklonjen pospeševanju priseljevanja Židov v Palestino (Armstrong 1997: 372–373; Al Joundi 1972: 72; Tessler 1994: 170–173). Njihov gospodarski položaj je postajal vse slabši, dela je za Arabce vse bolj primanjkovalo, zato so se pritoževali pri britanskih oblasteh in organizirali demonstracije.

Trenja med Arabci in Židi so vodila v spore in spopade, ki so se začeli množiti. Prvi večji zabeležen incident se je zgodil 3. aprila 1920 v starem delu Jeruzalema, kjer so Arabci napadli tam živeče Žide. Šest so jih pobili, okoli 200 ranili, več žensk posilili, uničili in izropali pa so tudi več židovskih domov in trgovin. Leto dni za tem so začeli nemiri v Jaffi, v katerih je bilo ubitih okoli 200 Židov in 120 Arabcev (Bregman 2003: 8; Tessler 1994: 171).

Nemirne razmere v Palestini vseeno niso vplivale na britanske načrte in leta 1923 je britanski mandat nad tem območjem uradno obveljal. Tega leta so Britanci popolnoma ločili upravo ožje Palestine (zahodno od reke Jordan) in Transjordanije (vzhodno od Jordana). Slednjo so oblikovali v pol-avtonomno monarhijo pod mandatno vrhovno oblastjo, za njenega vladarja pa so priznali še enega od sinov šerifa Meke, Abdulaha Ibn Huseina. Avtonomijo

⁵⁰ Tega ozemlja sicer ni bilo veliko, saj so Židje do leta 1947 uspeli kupiti le okoli 6,6 odstotkov ozemlja v mandatni Palestini (Tessler 1994: 173–174).

hašemitske kraljevine Transjordanije so nato dodatno razširili v letih 1923 in 1928 (Tessler 1994: 164–165).

Jišuv se je bolj ali manj nemoteno razvijal, njegove institucije in gospodarska struktura pa so se vse bolj poglobljale. Nastajalo je vse več židovskih političnih strank, gospodarstvo židovske skupnosti je postajalo vse bolj ločeno in neodvisno od gospodarskih dejavnosti palestinskih Arabcev. Leta 1924 in 1925 so v Palestini odprli prve židovske univerze, med njimi Hebrejsko univerzo v Jeruzalemu (Tessler 1994: 187). V obdobju od leta 1924 do konca istega desetletja, ki ga nekateri avtorji opisujejo kot četrto alijo, pa se je v Palestino priselilo še okoli 70.000 Židov, ki so bili večinoma srednji meščanski sloj iz Poljske (Cohen 1987: 313). Gmotno stanje židovskih priseljencev je bilo sicer v povprečju slabo. Nekateri so Palestino zapustili kmalu po prihodu, saj so bile tamkajšnje vremenske razmere, težko delo, revščina in lakota za nekatere enostavno preveč. Leta 1927 se je na primer iz Palestine izselilo več Židov, kot pa se jih je vanjo priselilo (Meir 1987: 68). Nekateri zgodovinarji kljub temu to desetletje opisujejo kot čas miru in upanja, čeprav se je v tem času pod površjem vseeno kopičila vse večja etnična napetost (Tessler 1994: 181–201; Piekalkiewicz 1981: 36).

Do večjih sprememb je nato prišlo leta 1929, ko je v Palestini zaradi naraslega nezadovoljstva izbruhnila prva večja **arabska vstaja**. Sprva je prišlo do spopadov med Židi in Arabci v Jeruzalemu, nato pa še v Hebronu, kjer so arabske množice pobile 59 tam živečih židovskih priseljencev (Bregman 2003: 8; Al Joundi 1972: 75). Ti dogodki so že kazali na krvavo prihodnost, ki jim je v kasnejših letih sledila. *Hagana* se je zato tedaj začela dodatno krepiti in organizirati ter se je vse bolj vključevala v obrambo židovskih naselij (Tessler 1994: 186).

Naslednje leto (1930) je britanska vlada objavila novo belo knjigo,⁵¹ ki je zaradi vse bolj napetih okoliščin v Palestini napovedala nekatere spremembe. Znova je sicer potrjevala obveznosti do obeh skupnosti, v njej pa so kljub temu postavili ostrejša merila in omejitve glede židovskega priseljevanja. S slednjim ukrepom so zadovoljili Arabce, ki so se vse bolj bali postopne židovske prevlade v Palestini, vendar pa ga Britanci dejansko niso zares uveljavljali. Židovske organizacije so se omejitvi priseljevanja močno upirale, zato je tedanji britanski premier Ramsay MacDonald čez nekaj mesecev v pismu sionističnemu voditelju Chaimu Weizmannu sporočil, da mandatne oblasti vendarle ne bodo spreminjale določil glede židovskega priseljevanja (Baletić 1988: 240; Al Joundi 1972: 76).

⁵¹ Bela knjiga iz leta 1930 (*The Passfield White paper*), London, 1. oktober 1930. Dostopno na <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/passfield.html> (17. december 2007)

Leta 1931 je mandatna oblast v Palestini izvedla novo štetje prebivalstva, ki pa je do tedaj že preseglo milijon ljudi. Arabcev je bilo 860.000, Židov pa 175.000 oziroma 17 odstotkov vsega prebivalstva. Novi val židovskih priseljencev se je večinoma naseljeval v mestih, Jišuv pa se je do tedaj še bolj razvil in utrdil ter dejansko dosegel visoko stopnjo avtonomije. Gospodarstvo, zdravstvo, šolstvo, socialna politika in del financ židovske skupnosti so ubrali povsem ločeno pot razvoja, mimo arabskega prebivalstva in vzporedno z britansko mandatno oblastjo (Tessler 1994: 186–191).

Istega leta je sicer prišlo do prvega velikega razkola znotraj Jišuva, potem ko se je revizionistično krilo odcepilo od osrednjega sionističnega gibanja in ustanovilo avtonomno podzemno paravojaško organizacijo *Irgun Zvai Leumi* (Narodna vojaška organizacija) oziroma krajše – *Irgun*. Ta je postala sicer maloštevilna, a zelo radikalna desničarska milica in bila ohlapno povezana z Revizionistično stranko. Revizionisti pod vodstvom Vladimirja Jabotinskega⁵² so osrednjim sionističnim institucijam v Palestini očitali premilo in preveč pragmatično politiko do britanske oblasti in Arabcev, zato so narodni skupščini (*Va'ad Leumi*) in Židovski agenciji oporekali avtoriteto. Revizionisti so vztrajali pri čim prejšnji ustanovitvi židovske države na obeh bregovih reke Jordan (zase so torej zahtevali celotno britansko mandatno Palestino, vključno s Transjordanijo). *Irgun* je med drugo svetovno vojno okrepil svoje gverilsko delovanje, iz njega pa je leta 1940 izšla še bolj radikalna milica *Lehi* (Tessler 1994: 207; Baletić 1988: 251).

4.3.1 Velika arabska vstaja

V tridesetih letih dvajsetega stoletja je potekala še peta alija. V Palestino se je v tem desetletju zakonito in nezakonito zateklo okoli 230.000 Židov, ki so bežali pred naraščajočo nacistično grožnjo v Evropi. Med imigranti so sicer še vedno prevladovali Židje iz Poljske, zaradi nasilja nacističnih oblasti v Nemčiji pa se je tudi iz te države izseljevalo vse več Židov. Tako veliko število se je sicer v Palestino priselilo tudi iz razloga, ker so ZDA – prva izbira številnih židovskih emigrantov – v tem času že uvedle omejitve oziroma letne kvote za priseljence (Cohen 1987: 314; Tessler 1994: 208). Ti prišleki, večinoma meščanski srednji sloj iz srednje Evrope, so se naseljevali v urbanih sredinah. Tel Aviv, ki je postajal finančni in kulturni center Jišuva, je zato do leta 1936 že imel približno 150.000 prebivalcev. Pospešeno sta se razvijala in rasla tudi Jeruzalem, kjer je tega leta živelo 125.000 ljudi (od tega 60

⁵² Jabotinski je že na šestnajsti Sionistični konferenci v Zürichu leta 1929 pozval k ponovni ustanovitvi Židovske države, ne pa le domovanja, na obeh straneh reke Jordan (Armstrong 1997: 381).

odstotkov Židov) in Haifa, kjer je tedaj živel približno 100.000 prebivalcev (od tega polovica Židov). Židje so proti koncu 30-ih let dvajsetega stoletja že predstavljali približno tretjino vsega prebivalstva v Palestini. V Histadrut je bilo leta 1937 včlanjenih 100.000 židovskih delavcev, Jišuv s 400.000 pripadniki pa je že razvil vzporedne državne organe (Cohen 1987: 314–315; Baletić 1988: 249; Armstornng 1997: 383).

Vse večje priseljevanje Židov in njihova postopna prevlada v določenih sferah življenja je za palestinske Arabce predstavljala naraščajoči problem. Malce zakasnelo se je začel razvijati še arabski nacionalizem; začeli so graditi lastne vzporedne institucije, krepiti se je začela tudi njihova politična ideologija o panarabski državi. Leta 1936 so ustanovili Arabski visoki odbor (*Arab Higher Committee*) pod vodstvom jeruzalemskega muftija (verskega voditelja) Hadž Amin el Huseinija (Armstrong 1997: 383). Ta je bil prvo osrednje politično telo, ki je zastopalo interese celotne arabske skupnosti v Palestini, vključno s krščanskimi Arabci, ki jih je bilo približno 11 odstotkov. Prej so arabske interese zastopale posamezne skupine, kot so bile na primer Muslimansko-krščanska zveza (*Muslim-Christian Association*), Arabski klub (*Arab Club*) ali Vrhovni muslimanski svet (*Higher Arab Committee*) (Tessler 1994: 211, 219–226).

Britanci so sicer še konec leta 1935 uradno predlagali, da bi v Palestini ustanovili lokalno upravo ter skupščino, v kateri bi Arabci imeli štirinajst, Židje pa osem predstavnikov. Arabci so bili kljub številnim pomislekom pripravljeni pristati na ta predlog, medtem ko so se mu sionisti močno uprli, zaradi strahu pred arabsko prevlado (Baletić 1988: 249). Zaradi trčenja dveh nacionalizmov na enem ozemlju, je med skupnostma prihajalo do vse bolj izrazitih trenj in konfrontacij ter odprte sovražnosti. Oboroženi spopadi so postajali vse pogostejši, zato je mandatna oblast popustila sionističnim pritiskom in jim dovolila ustanovitev lastne, 5.000-članske policije (*Notrim*) za obrambo židovskih naselij (Baletić 1988: 251). Leto kasneje so ustanovili podzemno obveščevalno službo Hagane, imenovano *Šerut Jediot* oziroma krajše *Šai*, ki je prisluškovala arabskim in britanskim komunikacijam (Piekalkiewicz 1981: 39–41).

Z arabske strani so leteli vse večji očitki na račun britanske mandatne oblasti. Obtoževali so jo odkrite pristranskosti v korist Židov, zato je leta 1936 prišlo do velike arabske vstaje proti mandatni oblasti, ki je s posamičnimi prekinitvami trajala do leta 1939 (Piekalkiewicz 1981: 38; Tessler 1994: 209). Napadati so začeli britanske policijske postojanke in židovske nasebine, tarča zased in sabotaž pa so postale tudi prometne povezave. Zavladala je vsesplošna stavka, Arabci pa so ob mandatnih oblasti zahtevali, naj povsem ustavijo priseljevanje Židov v Palestino ter zahtevali, da se jim kot večinski skupnosti

preda uprava nad pokrajino. Arabci so sicer med tem uporom pokazali vse svoje slabosti. Njihov upor ni bil centralno voden s strani konkretnih voditeljev, ampak so pri tem prevladoval neizurjene množice, ki so bile precej neorganizirane in pogosto delovale na lastno pest. Za palestinske Arabce so bili v tem času značilni spori in posledična neenotnost med posameznimi klani, ki so jih vodile ugledne rodbine (Tessler 1994: 224).

4.3.2 Peelova komisija

Zaradi arabske vstaje se je varnostno stanje v Palestini toliko poslabšalo, da so britanske oblasti, ki jim je nadzor vse bolj drsel iz rok, vendarle sklenile nekako ukrepati. Maja 1936 je vlada v Londonu ustanovila **Kraljevsko oziroma Peelovo komisijo**,⁵³ ki so jo poslali v Palestino, da bi raziskala vse okoliščine in vzroke arabskega upora. Komisija se je v naslednjih nekaj mesecih mudila v Palestini, od kar 66 različnih tajnih in javnih sestankov pa se je tudi sestala s predstavniki arabske in židovske skupnosti (Baletić 1988: 260; Ferfila 1993: 92; Tessler 1994: 241).

Mufti Hadž Amin al Huseini, ki je predstavljal arabsko stran, se s komisijo sprva ni želel sestati, a je na to po več mesecih nagovarjanja le pristal. Med srečanjem s predstavniki komisije je ostro napadel britansko politiko in izjavil, da je so se z Balfourjevo deklaracijo vnaprej opredelili v korist Židov ter zato zahteval, naj jo zavržejo. Britance je obtožil dvoličnega odnosa in izdaje ter ponovil že znano arabsko stališče, da je v prihodnje treba ustaviti priseljevanje Židov in njihovo kupovanje zemljišč v Palestini. Huseini je bil upravičeno prepričan, da skušajo Židje mimo večinskega arabskega prebivalstva Palestino pretvoriti v svojo nacionalno državo. Njegova glavna zahteva pa je bila, naj Britanci takoj predajo oblast Arabcem, kot absolutno večinski skupnosti v Palestini (Baletić 1988: 261; Tessler 1994: 241).

Številne pripombe so imeli tudi predstavniki Jišuva, čeprav so komunikaciji s Peelovo komisijo pristopili bolj pragmatično. Britanske oblasti so kljub temu obtožili, da ne spoštujejo šestega člena mandata⁵⁴ za Palestino, ki ga jim je odobrilo Društvo narodov (spodbujanje priseljevanja Židov, tesno sodelovanje z Židovsko agencijo, naseljevanje prostih zemljišč). V nasprotju z Arabci so zavrnili možnost takojšnje osamosvojitve Palestine, ker so se bali podrejenosti arabski večini. Od Velike Britanije so zato zahtevali, naj izpolnjuje svoje

⁵³ Ime je dobila po lordu Peelu, ki je vodil Kraljevsko komisijo.

⁵⁴ Mandat Društva narodov za Palestino (*The Palestine Mandate of the League of Nations*), dodeljen Veliki Britaniji z odlokom Sveta Društva narodov, 24. julija 1922. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/palmanda.htm> (23. november 2007).

obveznosti iz mandata Društva narodov, da stre arabsko vstajo in Židom pomaga zgraditi narodno domovanje v Palestini (Baletić 1988: 261–262; Tessler 1994: 241).

Peelova komisija je po več mesecih dela julija 1937 objavila svoje 400 strani dolgo poročilo o stanju v Palestini. Poročilo je bilo zelo obsežno in uravnoteženo, v njem so ugotovili, da so mnoge arabske pripombe povsem upravičene, njihovo vstajo pa da sta sprožila želja po neodvisnosti in strah pred nastankom Židovske države. Prišli so do zaključkov, da mandatna oblast ne deluje, da je sobivanje med skupnostma nerealno pričakovati ter da med njima prevladujejo prevelike razlike, ki jih britanske oblasti niso mogle umiriti. Poročilo Peelove komisije je zato vsebovalo zelo radikalen predlog, naj se britanski mandat ukine in ob tem **prvič uradno predlagali delitev Palestine na židovsko in arabsko državo** ter del, ki bi ostal pod britansko oblastjo.⁵⁵ Židovski državi naj bi glede na omenjeni predlog pripadla celotna Galileja, obalni pas med Haifo in Tel Avivom (vključno s obema mestoma) ter še kos ozemlja okoli mesta Rehovot, južno od Jaffe. Arabski državi bi pripadla ozemlja puščave Negev ter današnje Gaze in Zahodnega brega brez Jeruzalema in Betlehema, Britanci pa bi ohranili širše območje Jeruzalema ter koridor do Jaffe ob Sredozemskem morju. Avtorji poročila so bili prepričani, da delitev sicer ni idealna rešitev, a da bi lahko omogočila mir in da je bolje dobiti vsaj nekaj, kot pa popolnoma nič. (Armstrong 1997: 384–385; Baletić 1988: 262–264; Tessler 1994: 241–243).

Arabska stran je delitveni predlog Peelove komisije gladko zavrnila. Bili so prepričani, da bi vztrajna nepopustljiva drža prej ali slej prinesla zelene rezultate, to je neodvisno arabsko Palestino (Armstrong 1997: 385). Hkrati pa so Židje po dolgi debati le stežka in načelno sprejeli delitveni predlog, vendar pa so pri tem podali še svojo različico delitve Palestine. Ta je bila sicer dokaj podobna britanski različici, le da je za židovsko državo zahtevala še zahodni del Jeruzalema in pripadajoči koridor do Jaffe, medtem ko naj bi stari, vzhodni del Jeruzalema ostal pod nadzorom britanskih mandatnih oblasti (Armstrong 1997: 385; Meir 1987: 82).

Razmere v Palestini se niso kaj preveč spreminjale niti v naslednjih dveh letih. Še vedno se je krepilo število židovskih priseljencev, ki so bežali pred nacizmom v Evropi. Priseljevali so se tako po zakoniti, kot tudi po nezakoniti poti, zato so se odnosi med britansko oblastjo in Jišuvom začeli slabšati. Arabska vstaja je medtem še vedno potekala, čeprav z obdobji prekinitvev. Oktobra leta 1937 so zato britanske oblasti aretirale nekaj vodilnih članov Arabskega visokega odbora in jih deportirale na oddaljeno Sejšelsko otočje, njihovega

⁵⁵ Predlog ozemeljske delitve Peelove komisije je prikazan v prilogi C.

voditelja Hadž Amina Al Huseinija pa so odstavili s položaja. Poleg tega so v Palestini začeli cenzurirati tisk (Baletić 1988: 266; Tessler 1994: 232).

Vlada v Londonu je v začetku naslednjega leta (1938) v Palestino poslala še Woodheadovo komisijo (*Woodhead Commission*), ki naj bi še enkrat preverila možnost razdelitve tega ozemlja. Komisija je kmalu prišla do sklepa, da predlagane delitve ni mogoče izpeljati, brez da bi škodili interesom obeh strani. Bili so prepričani, da predlagana ozemeljska razdelitev ni mogoča, ker bi pod židovsko državo ostalo preveč Arabcev, zaradi česar bi ta bila preveč slabotna (Tessler 1994: 244; Baletić 1988: 266).

4.3.3 MacDonalдова bela knjiga

Britanci so se zavedali, da jim nadzor nad razmerami v Palestini vse bolj drsi iz rok, poleg tega pa so se v Evropi že pripravljali na začetek nove velike vojne z nacistično Nemčijo. Ta je leta 1938 priključila Avstrijo, nato zasedla obmejne predele Češke (Sudeti), leta 1939 pa je z napadom na Poljsko dokončno izbruhnila druga svetovna vojna. Velika Britanija je nujno potrebovala čim več zaveznikov, zato je po neuspešni arabsko-židovski konferenci tega leta popustila arabskim pritiskom in v zameno za njihovo zavezništvo v boju proti nacizmu drastično zmanjšala podporo sionističnemu gibanju (Armstrong 1997: 385, 386; Bregman 2003: 9).

Velika Britanija je svojo novo politiko v Palestini je potrdila z **MacDonalđovo belo knjigo iz leta 1939**.⁵⁶ Z njo so drastično omejili dovoljene kvote za imigracijo Židov, ki naj bi se jih v naslednjih petih letih v Palestino lahko priselilo le še 75.000. Močno so omejili tudi prodajo ozemlja sionistom. Poleg tega so dokončno zavrnili delitveni predlog Peelove komisije in namesto tega v petih do desetih letih predvideli ustanovitev neodvisne, arabsko-židovske države v Palestini (Armstrong 1997: 385; Ferfila 1993: 94–95). Arabci so novo knjigo sprejeli z relativnim odobravanjem, čeprav so zaradi preteklih slabih izkušenj z Britanci imeli tudi svoje dvome. Še vedno po povsem zavračali nadaljnje priseljevanje Židov, večini pa se je zdela nesprejemljiva tudi ideja o dvonacionalni državi (Tessler 1994: 245).

Sionisti so bili zaradi nenadnega preobrata v britanski politiki do Palestine ogorčeni, zato so takoj začeli pritiskati na London. Britance so obtoževali, da so se odrekli vsem poprejšnjim obljubam o pomoči sionističnemu gibanju, pri čemer so se še posebej sklicevali na Balfourjevo deklaracijo, bele knjige iz dvajsetih let dvajsetega stoletja ter na predlog Peelove komisije (Ferfila 1993: 95; Bregman 2003: 9). Nenadni obrat v britanski politiki do

⁵⁶ MacDonalđova bela knjiga, London, 17. maj 1939. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/brwh1939.htm> (20. december 2007).

sionistov je bil še toliko bolj nerazumljiv, saj so se do tedaj v Nemčiji že zvrstili številni pogromi nad lokalnim židovskim prebivalstvom, iz Evrope pa je bežalo na tisoče Židov. Odnosi med Britanci in sionisti so se zato drastično poslabšali in nikoli več otoplili. Čeprav se je osrednje Sionistično gibanje odločilo, da bodo Veliki Britaniji stali ob strani v boju proti nacističnim silam v Evropi, je v Palestini hkrati prišlo do male hladne vojne med Jišuvom in britansko mandatno oblastjo. Znotraj ekstremnih židovskih krogov pa je nastala majhna, a zelo ekstremna teroristična skupina *Lehi* pod vodstvom Abrahama Sterna, ki je začela napadati britanske položaje v Palestini (Bregman 2003: 9–10).

Če na tem mestu svet pogledamo širše – v Palestini je leta 1939 živelo približno⁵⁷ 440.000 Židov oziroma slabih 30 odstotkov od okoli milijon in pol vsega tamkajšnjega prebivalstva (Baletić 1988: 250). Britanci so istega leta zaradi triletne arabske vstaje tam imeli nameščenih blizu 100.000 vojakov, kar je bilo za tako majhno ozemlje v tako težkih časih (prvo leto druge svetovne vojne) iz vojaškega in finančnega vidika povsem nerazumno (Bregman 2003: 10). Za britanski kolonialni imperij, ki je tedaj poleg patronata nad Kanado, Avstralijo in Novo Zelandijo v rokah še vedno imel pol Afrike, večino karibskih otokov in indijsko podcelino, je Palestina imela velik strateški pomen kot zaledje nenadomestljivega Sueškega prekopa. Ta strateška morska povezava je bila v tem času še toliko bolj potrebna, saj sta nacistična Nemčija in fašistična Italija že začeli napadati in osvajati prva ozemlja (Avstrija, robni predeli Češke, polovica Poljske, Albanija). Poleg tega je svet dotlej že izvedel za preganjanje in nasilje nad nemškimi Židi, očitno pa je tudi bilo, da želijo nacisti osvojiti vso Evropo. Britanci so v boju z nacistično Nemčijo potrebovali vse možne zaveznike. Najprej so maksimirali človeški in materialni izkoristek iz svojih kolonij, nato pa iskali zunanje zaveznike. Francija je sicer tedaj še bila del tega zavezništva, ZDA in ZSSR pa se dotlej še nista vključili v vojno. Med Arabci, ki jih je britanska politika v preteklih dveh desetletjih večkrat izigrala, so se medtem pojavljale odkrite simpatije do nacistov, zato jih je London le z velikimi obljubami in represijo uspel spraviti na svojo stran. Ena od teh obljub je seveda bila ustavitev podpore sionistom in eventualni umik iz Palestine, kjer bi glede na MacDonaldovo knjigo nastala neodvisna arabsko-židovska država (Tessler 1994: 245; Bregman 2003: 9–10; Armstrong 1997: 385; Ferfila 1993: 94–95; Al Joundi 1972: 85).

⁵⁷ Različni avtorji navajajo številke med 429.000 in 445.000.

4.4 PRELOMNO OBDOBJE DRUGE SVETOVNE VOJNE

Dogodki v drugi svetovni vojni so močno vplivali na odločnost Židov za ustanovitev lastne države in na naraščajočo podporo vse širših krogov v tujini (Baletić 1988: 281; Ferfila 1993: 95). V nacističnih koncentracijskih taboriščih je bilo po splošno priznanih ocenah zgodovinarjev do konca vojne pobitih okoli 6 milijonov evropskih Židov. To je še dodatno okrepilo njihova prizadevanja, da si za vsako ceno izborijo lastno državo, kjer bi bili varni pred pregoni (Tessler 1994: 255). Ko je širša svetovna javnost leta 1942 prvič zvedela za obstoj koncentracijskih taborišč in za odprt cilj nacistov glede 'dokončne rešitve židovskega vprašanja', so zmernejši voditelji Jišuva na čelu z Davidom Ben-Gurionom opustili svojo dotedanjo politiko in postali bolj radikalni v svojih zahtevah. Nič več niso govorili le o židovskem domovanju (*Jewish homeland*) v Palestini, saj so bili prepričani, da lahko le židovska država omogoči njihov varni obstoj (Armstrong 1997: 385).

Na izredni sionistični konferenci v New Yorku leta 1942 so sprejeli **Biltmorsko deklaracijo** (*Biltmore Declaration*),⁵⁸ s katero so določili cilj, da naj Židovska agencija zamenja britansko mandatno oblast v Palestini. Poleg tega so prvič uradno potrdili, da je osrednji cilj politike sionističnega gibanja ustanovitev židovske države na celotnem ozemlju Palestine (Krieger *et al.* 1993: 1008; Tessler 1994: 251).

Židje so bili v vojnih letih vključeni v boj na dveh frontah. Po eni strani so se v Palestini borili proti britanskim omejitvam iz MacDonalddove bele knjige, ki je močno omejila priseljevanje Židov, po drugi strani pa so se po svojih močeh vključili v borbo zaveznikov proti nacističnim silam v Evropi. Borba proti britanskim mandatnim oblastem in omenjeni beli knjigi je potekala predvsem v obliki posamičnih terorističnih akcij židovskih skupin in v obliki tihotapljenja ilegalnih židovskih priseljencev v Palestino. Proti nacistom pa so se borili v okviru britanskih enot, v katerih je sodelovalo okoli 20.000 prostovoljcev iz Palestine (Tessler 1994: 248–250).

Konec druge svetovne vojne je svet dokončno zvedel za vsa grozodejstva nacistov nad evropskimi Židi, kar se je odrazilo na javni podpori mnogih držav njihovemu prizadevanju za lastno državo (Armstrong 1997: 394; Baletić 1988: 315–316, 340). Poleg tega sta se konec vojne oblikovali novi svetovni velesili – ZDA in ZSSR. Ti sta imeli na Bližnjem vzhodu lastne interese, ki sta jih v povojnih okoliščinah začeli bolj uveljavljati. Konec vojne pa je obeležil še en velik dogodek v mednarodni politiki, to je ustanovitev OZN. Slednja je imela

⁵⁸ Biltmorska deklaracija (*Declaration adopted by the Extraordinary Zionist Conference at the Biltmore Hotel*), New York City, 11. Maj 1942. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/d80185e9f0c69a7b85256cbf005afeac/f86e0b8fc540dedd85256ced0070c2a5!OpenDocument> (15. februar 2008).

pri skorajšnjem nastanku židovske države odločilni pomen (Tessler 1994: 254–255; Baletić 1988: 281).

4.5 POVOJNA LETA

Po koncu druge svetovne vojne so se napadi⁵⁹ polvojaških židovskih skupin⁶⁰ proti britanskim oblastem še okrepili, vzporedno pa je prihajalo do posamičnih oboroženih spopadov z Arabci. Jabolko spora med Jišuvom in Britanci je bila seveda bela knjiga iz leta 1938, ki je onemogočala prosto priseljevanje Židov (predvsem tistih, ki so preživelih nacistični genocid) v Palestino. Židovska agencija je leta 1945 britanske oblasti prosila, naj izdajo dovoljenje za priselitev 100.000-im preživelim evropskim Židom, a so Britanci prošnjo zavrnili. Preživele so zato skušali nezakonito prepeljati v Palestino, kar jim je do neke mere uspevalo,⁶¹ poleg tega pa so začeli pospešeno kupovati in izdelovati orožje. Sionisti so v tem času okrepili diplomatska prizadevanja, da bi pridobili čim večjo podporo pomembnih držav za svoje cilje. Uspešni so bili predvsem pri pridobivanju podpore ameriškega predsednika Harryja Trumana, ki se je tedaj boril za nov predsedniški mandat. Sionisti so mu v zameno za podporo obljubljali podporo številne židovske skupnosti v ZDA (Tessler 1994: 256).

Velika Britanija je v teh letih zaradi vse večjega nasilja v Palestini imela nameščenih kar 100.000 vojakov, to pa je bilo za tedanji imperij, ki je pravkar izšel iz vojne, previsok finančni in logistični zalogaj. Ker jim je nadzor vse bolj uhajal iz rok, je bila nad tamkajšnjim stanjem nezadovoljna vse širša domača in tuja javnost, zato je London začel iskati način, kako se na čim lažji način umakniti iz Palestine (Bregman 2003: 10).

Novembra 1945 so ustanovili **Anglo-ameriški odbor za poizvedbo** (*Anglo-American Committee of Inquiry*). Ta je svojem poročilu aprila naslednjega leta izdal priporočila, ki so bila naklonjena predvsem sionistom. Med drugim so predlagali, naj se Židom podeli 100.000 dovolilnic za priselitev v Palestino in se jim znova omogoči lažje nadaljnje priseljevanje. Poleg tega so je odbor predlagal, naj se ukine prepoved prodaje zemlje sionistom, ki so jo uvedli v skladu z MacDonalddovo belo knjigo iz leta 1939. Arabcem na drugi strani omenjeno poročilo ni prineslo skoraj ničesar, razen predloga, naj Jišuv preneha diskriminirati arabske delavce. Odbor je sicer podprl načelo enotne Palestine z dvema konstitutivnima narodoma in

⁵⁹ Najbolj znan je bombni napad skupine Irgun na hotel King David v Jeruzalemu leta 1946, kjer je bil nameščen glavni štab britanske vojske v Palestini; eksplozija je bila bolj silovita od načrtovane, zato je v njej umrlo 91 ljudi.

⁶⁰ *Irgun*, *Lehi in Hagana* so do leta 1948 nastopali skupaj v okviru Židovskega odporniškega gibanja.

⁶¹ Od konca vojne pa do ustanovitve Izraela leta 1948 naj bi se v Palestino uspelo prebiti okoli 70.000 nezakonitih židovskih priseljencev, mnoge pa je britanska mornarica prestregla že na morju in jih pridržala v taboriščih na Cipru (Tessler 1994: 256).

zavrnil možnost delitve ozemlja. Zavzeli so se za širšo samoupravo Palestine, ki pa bi vseeno ostala pod mednarodnim, predvsem britanskim nadzorom. Sionisti so bili z omenjenim poročilom zadovoljni, medtem ko je Arabce slednje še dodatno vznemirilo (Tessler 1994: 257; Al Joundi 1972: 96–97).

Ker se razmere v Palestini po predstavitvi poročila prej omenjenega odbora niso umirile, in ker so se zaradi spora o glavnih določilih poročila odnosi med Washingtonom in Londonom poslabšali, je nova mešana britansko-ameriška komisija julija 1946 izdala še **Grady-Morrisonov načrt** (*Grady-Morrison Plan*). Ta načrt je predvideval, da bi Palestino razdelili na tri do štiri kantonalna oziroma federalna območja. Eno bi bilo večinoma židovsko, drugo večinoma arabsko, širše območje Jeruzalema in puščava Negev pa bi še nekaj časa ostala pod nadzorom britanskih mandatnih oblasti. Arabska stran je omenjeni načrt zavrnila in zahtevala, da Palestina postane neodvisna arabska država, medtem ko so ga sionisti načelno podprli, a zahtevali velike spremembe pri ozemeljski razdelitvi (Baletić 1988: 309; Šobajić 1982: 229).

Ko je zaradi prevelikih nasprotij propadel popravljeni predlog anglo-ameriškega odbora, so v Londonu obupali nad poskusi reševanja palestinske krize. Februarja leta 1947 se je zato britanska vlada odločila, da mandat nad Palestino prenese v pristojnost OZN, *de facto* naslednici Društva narodov, ki ji je mandat podelil (Baletić 1988: 313; Armstrong 1997: 386).

5. NASTANEK IZRAELA

Spoznali smo, da je Velika Britanija s pooblastilom Društva narodov do leta 1939 uresničevala obljube sionistom, ki so bile zapisane v Balfourjevi deklaraciji in 'belih knjigah', zaradi česar se je v mandatni Palestini oblikovale vzporedne, avtonomne oziroma paradržavne institucije Jišuva. Delež židovskega prebivalstva v Palestini se je zato z enajstih odstotkov leta 1922 proti koncu britanskega mandata leta 1947 povišal na približno tretjino, kar je povzročilo konflikt med arabsko in židovsko skupnostjo. Sledeče poglavje analizira, kako je Velika Britanija zaradi neuspeha pri umirjanju razmer v Palestini to breme prenesla na OZN. Sledi spoznanje, da sta ključno vlogo pri nastajanju Izraela poleg OZN prevzeli prevzeli velesili ZDA in ZSSR ter da sta omenjeni državi zaradi svojih strateških interesov v Bližnjevzhodni regiji ostali vpeti v kontinuirani izraelsko-arabski spor.

5.1 PALESTINA POD OKRILJEM OZN

OZN je 15. maja 1947 ustanovil Posebni odbor za Palestino (United Nations Special Committee for Palestine – UNSCOP), v katerem so bili predstavniki enajstih držav, med njimi Jugoslavije. Člani Odbora so se v naslednjih mesecih mudili v Palestini, kjer so se sestali s predstavniki tamkajšnjih skupnosti, nato pa naredili pregled družbenih razmer in politične situacije na terenu ter preučili možne alternative za ureditev stanja v Palestini. Po več mesecih debate članom odbora ni uspelo doseči popolnega soglasja glede končne rešitve, zato so predstavili večinski in manjšinski načrt.⁶²

Za **manjšinski načrt** so se zavzemale Jugoslavija, Indija in Iran. Njihov predlog je predvideval ustanovitev enovite države Palestine, kjer bi židovska in arabska skupnost imeli avtonomijo, Jeruzalem pa bi bil skupna prestolnica zvezne države (Baletić 1988: 323).

Za **večinski načrt**⁶³ se je zavzemalo ostalih osem držav,⁶⁴ podpirali pa sta ga tudi ZSSR in ZDA, zato je prevladal njihov predlog. Predvidena je bila delitev Palestine (v kateri je tedaj živel približno 1,2 milijona Arabcev in približno 570.000 Židov) na arabsko in židovsko državo, medtem ko bi OZN prevzel skrbništvo nad širšim območjem Jeruzalema in Betlehema. Židom naj bi po omenjenem predlogu pripadlo 55 odstotkov Palestine: vzhodna Galileja, obalni pas in puščava Negev. Na svojem ozemlju bi predstavljali 58 odstotkov

⁶² Delitveni predlog posebnega odbora Združenih narodov za Palestino (*United Nations Partition Plan for Palestine*), predstavljen na drugi redni seji Generalne skupščine Organizacije združenih narodov (A/364), 3. septembra 1947, sprejet 29. novembra 1947. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/eed216406b50bf6485256ce10072f637/07175de9fa2de563852568d3006e10f3!OpenDocument> (16. februar 2008).

⁶³ Zemljevid delitvenega načrta je prikazan v prilogi Č.

⁶⁴ Te države so bile Avstralija, Čehoslovaška, Gvatemala, Kanada, Nizozemska, Peru, Švedska in Urugvaj.

prebivalstva, Arabci pa bi tam ostali znatna manjšina. Arabcem naj bi dodelili preostalo ozemlje, to je zahodno Galilejo, osrednja višavja, mesto Jaffa in širše območje Gaze, kjer bi predstavljali 99 odstotkov prebivalstva. Predvideni nacionalni državi naj bi bili v gospodarski, carinski in monetarni uniji, prav tako pa naj bi imeli skupni prometni sistem. Večinski predlog odbora so Židje sprejeli z navdušenjem, Arabci pa so se mu ogorčeno uprli (Stoessinger 1992: 139; Baletić 1988: 322–323).

O večinskem delitvenem predlogu, ki sta ga sicer podpirali svetovni velesili ZSSR in ZDA, je morala odločiti še GS OZN. Da bi predlog obveljal, je bilo potrebno zbrati najmanj dve tretjini glasov držav članic,⁶⁵ zato so sionisti v tednih pred glasovanjem začeli pospešeno lobirati pri potencialnih zaveznikih. Štiri dni pred glasovanjem GS, torej 25. novembra 1947, je bilo delitvenem predlogu naklonjenih le 25 držav, medtem ko jih je bilo 13 proti, 17 pa vzdržanih. Sionisti so kljub temu uspeli in dosegli sebi ugoden izid glasovanja. Lobirali so predvsem v Washingtonu, saj so se zavedali, da lahko Bela hiša vpliva na odločitev več držav, ki glede delitve Palestine niso imele izrazitega mnenja (Baletić 1988: 332; Stoessinger 1992: 140). Baletić (1988: 325–333) ter Collins in Lapierre (1975: 23) na primer navajajo nekatere primere zakulisnih političnih pritiskov, ko naj bi ameriški senatorji, predsednik in gospodarstveniki vršili pritisk na manjše in revnejše države, kot so Grčija, Liberija, Filipini in Haiti, naj glasujejo za resolucijo. Poleg ZDA pa je bila sicer delitvi Palestine iz lastnih razlogov tedaj zelo naklonjena tudi ZSSR. Slednja naj bi bila Židom naklonjena zaradi sočustvovanja z njihovimi izgubami v drugi svetovni vojni, še bolj pa jo je vodil lastni politični interes, da zmanjša vpliv Velike Britanije na Bližnjem vzhodu (Stoessinger 1992: 140; Baletić 1988: 316).

5.2 RAZDELITEV PALESTINE

GS OZN je 29. novembra 1947 glasovala o delitvenem predlogu posebnega odbora za Palestino oziroma o resoluciji GS OZN številka 181.⁶⁶ Za resolucijo je glasovalo 33 držav, 13 jih je bilo proti, 10 pa se jih je vzdržalo – med njimi Jugoslavija (Stoessinger 1992: 141; Bregman 2003: 11). Židje po vsem svetu so izid glasovanja dočakali z navdušenjem, saj so bili le še korak stran od lastne nacionalne države, Arabci pa so bili nad sprejemom resolucije

⁶⁵ Na tej točki spomnimo, da je Generalna skupščina leta 1947 imela le nekaj več kot 50 držav članic oziroma mnogo manj, kot jih ima danes, saj so bile mnoge afriške, karibske in azijske države tedaj še vedno kolonialna posest zahodnoevropskih držav.

⁶⁶ Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov št. 181 [A/RES/181(II)(A+B)], 29. november 1947. Dostopno na <http://domino.un.org/unispal.nsf/dbe273e151ef674d85256cbe0070e688/7f0af2bd897689b785256c330061d253!OpenDocument> (19. februar 2007).

ogorčeni. Za njih je bilo krivično, da so Jišuvu dodelili 55 odstotkov (sicer večinoma puščavskega) ozemlja, kljub temu, da so Židje tedaj v lasti imeli le osem odstotkov zemljišč, predstavljali pa le 30 odstotkov vsega prebivalstva Palestine (Baletić 1988: 334; Armstrong 1997: 386).

Naslednjih šest mesecev po sprejemu omenjene resolucije se je nasilje v Palestini še stopnjevalo in doseglo raven državljske vojne. Arabske tolpe so zapirale prometnice med Tel Avivom ter Jeruzalemom in drugimi židovskimi naselji v notranjosti. Konvoje s hrano in medicinskimi potrebščinami so napadali in zažigali, Britanci pa so bili pogosto nezmožni preprečiti takšno početje. Jeruzalem so uspeli za nekaj mesecev celo izolirati in tamkajšnji židovski skupnosti (ki je leta 1947 tvorila že dve tretjini mestnega prebivalstva), je resno grozila lakota. Mesto so sicer že takoj po objavi odločitve OZN preplavili arabski protestniki, ki so razbijali, ropali in zažigali izložbe židovskih trgovin, delavci so začeli stavkati. Prihajalo je do pretefov med židovskimi in arabskimi skupinami. Arabske tolpe so nato požgale trgovsko središče novega, židovskega dela Jeruzalema, na njihovo početje pa sta se z enako stopnjo nasilja maščevali radikalni židovski skupini Irgun in Lehi (Bregman 2003: 12–21; Collins in Lapierre 1975: 18, 62, 67, 82). Eno najbolj grozovitih dejanj v tem obdobju pa je bil masaker v arabski vasi Deir Jasin nedaleč od Jeruzalema, ki so ga pripadniki Irguna izvršili v noči na 9. april 1948. Pobili so okoli 250 vaščanov, večinoma žensk in otrok. Dogodek je Arabce tako pretresel in prestrašil, da je po vsej Palestini sprožil beg prestrašenih vaščanov, ki so se bali podobnih morilskih pohodov. Ta tragični dogodek je povzročil razdor znotraj Jišuva. Židovska agencija in *Hagana* sta se od dogodka ogradili in z Irgunom pretrgali vezi, britanskim oblastem pa obljubili pomoč pri iskanju storilcev. Irgun, ki jim je že bil notranjepolitična konkurenca, so še dodatno osamili (Armstrong 1997: 389–390; Baletić 1988: 355).

Obe etnični skupnosti sta v tem času nezakonito kopičili orožje in strelivo (to je sicer tedaj bila ekskluzivna pravica suverenih držav) saj so vsi čakali na neizbežno vojno. Britanci so se pripravljali na dokončni odhod in se vse redkeje vmešavali v spore, vodstvo Jišuva se je vneto pripravljalo na skorajšnjo neodvisnost, arabske države v soseščini pa so sionistom grozile z vojno, v kolikor bi razglasili svojo državo v Palestini. Predstavniki Jišuva so se o svojih namerah celo skušali dogovoriti z zmernim jordanskim kraljem Abdulahom, ki jim je svetoval, naj odločitev o neodvisnosti preložijo oziroma pristanejo na enotno Palestino, v okviru katere bi Židje in Arabci imeli avtonomijo, v parlamentu pa bi bili enako zastopani. Britanci so medtem objavili, da se bodo iz Palestine dokončno umaknili točno minuto čez polnoč, 15. maja 1948 (Stoessinger 1992: 142–145, Baletić 1988: 337).

5.3 USTANOVITEV IZRAELA

Vodstvo Jišuva je bilo razdeljeno, ali naj v luči neugodnih političnih in varnostnih razmer pohiti z razglasitvijo neodvisnosti, ali pa še nekoliko počaka.⁶⁷ Odločitev o tem so naposled sprejeli 14. maja 1948, torej še nekaj ure pred iztekom britanskega mandata v Palestini. Člani začasne vlade so se zbrali v nekem muzeju v Tel Avivu ter se s šestimi glasovi za in petimi proti odločili, da razglasijo neodvisno židovsko državo, imenovano Izrael (Stoessinger 1992: 145–146). Voditelj Jišuva David Ben-Gurion je nato pred zbranim občestvom še prebral v naprej pripravljeno Deklaracijo o neodvisnosti države Izrael,⁶⁸ ki med drugim govori o potrebi vseh Židov po svetu, da se vrnejo v svojo nekdanjo domovino; o pomenu holokavsta; o pravnih temeljih ustanovitve in o notranji ureditvi nove države ter o odnosu do staroselcev in sosednjih držav. Razglasitev neodvisne in suverene židovske države so oprli na pet glavnih argumentov:

- Sionistični kongres je leta 1897 razglasil pravico Židov do ponovnega nacionalnega rojstva na lastnem ozemlju,
- to pravico priznava Balfourjeva deklaracija iz leta 1917 in je potrjena s strani Društva narodov ob dodelitvi mandata (*Jewish National Homeland*),
- holokavst v Evropi potrjuje potrebo po nacionalni židovski državi,
- Židje so aktivno sodelovali na strani Zaveznikov proti nacizmu,
- GS OZN je 29. novembra 1947 izglasovala resolucijo o razdelitvi Palestine, ki predvideva vzpostavitev židovske države (Baletić 1988: 341–343).

Zanimivo je sicer, da deklaracija o neodvisnosti nikjer ne omenja meja nove države. Še več, Ben-Gurion naj bi celo menil, da so Arabci zavrnilo resolucijo GS OZN številka 181 in se zatorej nimajo pravice sklicevati na načrtane meje v Palestini. Kot omenjata Collins in Lapierre (1975: 356), je Ben-Gurion tudi trdil, da imajo Židje zato priložnost, da si v neizogibni vojni izborijo 'razumne' meje svoje države.

Takoj po koncu slovesnosti je vodstvo nove države vse članice OZN zaprosilo za uradno priznanje neodvisnega Izraela. V GS OZN se je o tem vnela debata, a skupne odločitve o tem niso sprejeli. Sta pa Izrael kmalu priznali dve novi svetovni sili – ZDA so ga

⁶⁷ Neugodne razmere so predstavljale grožnje arabskih držav in Palestincev, slaba oborožitev *Hagane* in opozorilo ameriškega zunanjega ministra Georgea Marshalla, da jim v primeru arabskega napada ne bo priskočil na pomoč (Baletić 1988: 300).

⁶⁸ Deklaracija o neodvisnosti države Izrael, Tel Aviv, 14. maj 1948. Dostopno na <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/Declaration%20of%20Establishment%20of%20State%20of%20Israel> (21. februar 2008).

priznale že v nekaj urah, ZSSR pa le nekaj dni zatem (Stoessinger 1992: 146; Baletić 1988: 343).

5.4 PRVA IZRAELSKO-ARABSKA VOJNA

Zadnje britanske ladje so iz pristanišča v Haifi izplule nekaj minut pred polnočjo, komaj nastali Izrael pa so v skladu z napovedmi že naslednji dan napadli: sosednji Egipt, Jordanija in skupine palestinskih prostovoljcev. Začela se je izraelska vojna za neodvisnost oziroma prva izraelsko-arabska vojna, ki je za seboj pustila dolgoročne posledice.

Egiptovska vojska je začela prodirati preko Gaze v smeri Tel Aviva, ki so ga še isti večer napadli iz zraka. Jordanska Arabska legija, ki jo je izurila britanska vojska in ji je poveljeval britanski general John Bagot Glubb, je takoj prekoračila reko Jordan in hitro napredovala proti Jeruzalemu in osrednjemu višavju. V Palestino so poleg njih vkorakale še manjše sirske, libanonske in iraške enote, ki so delovale na območju Galileje.

Na izraelski strani je bilo na začetku v boje vključenih okoli 30.000, z lahkim orožjem oboroženih oseb (tudi žensk), na arabski strani pa je delovalo okoli 24.000 dobro oboroženih vojakov in še nekaj tisoč prostovoljcev. Boji so sprva šli v prid Arabcem, ki so hitro napredovali v notranjost Palestine oziroma Izraela. Egiptovska vojska je zavzela južni del obalnega območja in se Tel Avivu približala na okoli 20 kilometrov, za seboj pa je pustila nekaj obkoljenih kibucev. Še bolj je bila uspešna Arabska legija, ki se je zavzela položaje v starem, vzhodnem delu Jeruzalema in zavzela osrednji del Palestine, nekoliko večji od današnjega Zahodnega brega. Izraelska stran je bila sprva uspešna le pri obrambi obalnega pasu med Tel Avivom in Haifo, pri bojih na vzhodu Galileje in pri obrambi obkoljenega zahodnega Jeruzalema. Kljub temu, da se je arabsko napredovanje že skoraj ustavilo, je konec pomladi kazalo, da bodo Izraelci izgubili, zato je izraelsko vodstvo za pomoč zaprosilo velesili ZDA in ZSSR. Ti sta njihovim prošnjam ugodili in s pritiski na arabsko in britansko stran dosegli enomesečno prekinitev ognja, ki je začela veljati 11. junija 1948 (Bregman 2003: 26–29).⁶⁹

Prekinitev ognja je sicer bila zahteva Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov (VS OZN), ki že je 29. maja 1948 sprejel resolucijo št. 50,⁷⁰ v kateri je vpletene

⁶⁹ Novi velesili ZDA in ZSSR sta si že tako prizadevali zmanjšati vpliv stare imperialistične velesile Velike Britanije na Bližnjem vzhodu. Washington je zato priložnost izkoristil in Londonu zagrozil z ustavitvijo povojne gospodarske pomoči, v kolikor ta ne umakne pomoč v oborožitvi in kadrih egiptovski in jordanski vojski (Šobajič 1982: 243–250).

⁷⁰ Resolucija Varnostnega sveta Združenih narodov št. 50, [S/801], 29. maj 1947. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/un/scres050.htm> (3. marec 2008).

strani pozval k ustavitvi spopadov. V skladu s to resolucijo so na prizadeto območje poslali posrednika, švedskega grofa Folkeja Bernardotteja,⁷¹ katerega naloga je bila nadzirati spoštovanje prepovedi dodatnega oboroževanja. V okviru svojega mandata je sprtima stranema predstavil nov mirovni predlog, po katerem bi Arabcem pripadla puščava Negev in osrednji del Palestine z Jeruzalemom, Židom pa celotna Galileja in obalni pas. Obe strani sta predlog zavrnili.

Prekinitvev ognja je imela odločilni vpliv na razplet vojne. Kljub prepovedi spreminjanja obstoječega stanja so Izraelci v tem času v državo uspeli prepeljati veliko modernega orožja in vojnih letal, ki so jih že prej nakupili predvsem v Evropi. Poleg tega je v Izrael v tem času prispelo veliko židovskih prostovoljcev in njihova številčna premoč na frontnih črtah je začela strmo naraščati na razmerje dva proti ena. Ob koncu premirja so bile izraelske enote precej bolj oborožene, dvignila se jim je morala in za svojo državo so se bili pripravljene boriti do konca (Baletić 1988: 338).

Premirje se je končalo po slabem mesecu dni, ko so egiptovske enote znova sprožile ogenj. Stanje na terenu se je v drugi in tretji fazi bojev močno obrnilo v prid Izraelcem, ki so v naslednjih mesecih kljub občasnim premirjem in več resolucijam OZN uspeli osvojiti vso Galilejo, razširiti koridor do Jeruzalema in osvojiti zaledje Tel Aviva, od koder so pregnali najmanj 50.000 arabskih civilistov. Poleg boljše oborožitve in številčne premoči (na frontnih linijah) so imeli prednost v dobro organizirani medsebojni komunikaciji, ki je kronično primanjkovala na arabski strani, saj ta ni imela niti skupnega poveljstva, niti koordinacije. Arabci so poslej vse bolj izgubljali in boji na vseh frontah so dokončno ponehali med februarjem in julijem leta 1949 (Baletić 1988: 338; Bregman 2003: 29–32).

5.4.1 Posledice prve izraelsko-arabske vojne

Boji so skupaj z nekaj prekinitvami trajali več kot leto dni, poleg več tisoč mrtvih pa so povzročili velik val palestinskih beguncev, katerih status še do danes ni rešen.⁷² Iz Palestine oziroma Izraela je tedaj pobegnilo okoli 750.000⁷³ Arabcev, ki se nikoli več niso

⁷¹ Folkeja Bernardotteja so 17. septembra 1948 v Jeruzalemu ubili pripadniki skrajne židovske skupine *Lehi*.

⁷² Na Izraelski strani je bilo ubitih okoli 6.000 ljudi oziroma en odstotek židovskega prebivalstva v Izraelu/Palestini. Arabci podatkov o svojih žrtvah nikoli niso objavili, ocenjuje pa se, da je bilo na njihovi strani ubitih od 10.000 in 15.000 ljudi (Bregman 2003: 35).

⁷³ Objektivnejše ocene o številu palestinskih beguncev se gibljejo med 600.000 in 760.000, vendar te ne vključujejo še 300.000 palestinskih Arabcev, ki so domove zapustili še pred ustanovitvijo Izraela. Znotraj izraelskih meja leta 1949 je tako ostalo le še okoli 160.000 palestinskih Arabcev (Tessler 1994: 279). Danes na palestinskih območjih ter v drugih arabskih državah po nekaterih ocenah živi več kot štiri milijonov palestinskih beguncev in njihovih potomcev.

mogli vrniti na svoje nekdanje domove, izraelsko-arabski spor pa je iz lokalnega poslej prerasel v regionalnega (Armstrong 1997: 389–390; Bregman 2003: 22, 35).

Jasni zmagovalec vojne je bil Izrael, ki si je uspel izboriti precej več ozemlja, kot mu ga je bilo dodeljenega v Resoluciji GS OZN št. 181. Mlada židovska država si je izborila celotno Galilejo, obalni pas med libanonsko mejo in območjem Gaze, razširjeno območje proti Jeruzalemu, zahodni del tega mesta in vso puščavo Negev z izhodom na morje v Akabskem zalivu. Pod egiptovskim nadzorom je ostalo območje Gaze, pod jordanskim pa vzhodni Jeruzalem in današnji Zahodni breg. Ime Palestina je zato ostalo le še neoprijemljiv pojem. Edini pravi poraženci so torej bili Palestinci, saj jih je več kot milijon ostalo brez svojih domov, vsi pa so ostali brez lastne države (Stoessinger 1992: 147).

5.4.2 Sporazumi o premirju

Sprte strani so s pomočjo posredovanja OZN naposled podpisale trajnejše sporazume o premirju. Prvega je Izrael sklenil 24. februarja 1949 z Egiptom, nato 23. marca z Libanom. Sporazum z Jordanijo so sklenili 3. aprila in ta je vključeval tudi določila o spremenjeni razmejitvi⁷⁴ ter demilitariziranih območjih, kot zadnja pa je na umik svojih enot 20. julija pristala še Sirija. Slednja je sicer pristala le na oblikovanje demilitariziranega razmejitvenega območja z Izraelom, sporazum o premirju pa je zavračala. Noben od teh sporazumov ni imel pomena mirovne pogodbe, kljub temu pa si je Izrael v tej vojni uspel izboriti trajno državnost in se v naslednjih letih ustaliti v doseženih mejah. Sionistični cilj ustanovitve neodvisne židovske države je bil naposled dosežen (Bregman 2003: 33).

Po podpisu sporazumov o premirju je VS OZN 11. avgusta sprejel še Resolucijo št. 73,⁷⁵ s katero so ustanovili Opazovalno misijo za nadzor premirja (UNTSO – *United Nations Truce Supervision Organisation*). Slednja je kot avtonomni organ OZN imela nalogo nadzirati izvajanje premirja. Poleg nje so z istim namenom delovale še štiri meddržavne mešane komisije, to so izraelsko-egiptovska, izraelsko-jordanska, izraelsko-sirska in izraelsko-libanonska. OZN je sicer že 11. maja 1949 Izrael sprejel v polnopravno članstvo.⁷⁶

⁷⁴ Med drugim je bil opredeljen tudi potek razmejitve v Jeruzalemu. Izraelu je pripadel večji in novejši zahodni del, Jordaniji pa stari in manjši vzhodni del. Kljub več resolucijam GS in VS OZN, ki so za Jeruzalem in okolico predvidele posebni mednarodni status, je mesto ostalo razdeljeno, njegov status v mednarodnem pravu pa vprašljiv (Armstrong 1997: 387).

⁷⁵ Resolucija Varnostnega sveta Združenih narodov št. 73, 11. avgust 1949. Dostopno na <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/UN/unres73.html> (5. marec 2008).

⁷⁶ Zapis 207. plenarnega zasedanja Generalne skupščine združenih narodov, sprejetje Izraela v polnopravno članstvo OZN (*207th Plenary Meeting [A/PV.207], Application of Israel for admission to membership in the United Nations report of the Ad Hoc Political Committee*), (A/855), 11. maj 1949. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/1ce874ab1832a53e852570bb006dfaf6/0b3ab8d2a7c0273d8525694b00726d1b> (05. marec 2008).

6. OBDOBJE PO LETU 1949

To obdobje ni več ključno za razumevanje osnovnih predpostavk diplomske naloge, vendar pa ima zaradi kontinuiranega izraelsko-arabskega spora posredno povezavo, zato v nadaljevanju sledi še pregled ključnih dogodkov v povezavi z Izraelom po letu 1949.

6.1 POVOJNA LETA

Izrael se je po osamosvojitveni vojni začel hitro razvijati, število židovskih priseljencev iz vsega sveta pa je skokovito naraščalo. Pri tem se moramo zavedati, da je tedaj minilo šele nekaj let od holokavsta, v katerem je bilo ubitih več milijonov evropskih Židov, kar je močno vplivalo na kolektivno psiho židovskega naroda. To, da so žrtve njihovega podviga postali Palestinci, zato na izraelsko kolektivno zavest ni imelo posebnega vpliva. Že leta 1948 se je v Izrael priselilo približno 118.000 ljudi, naslednje leto 239.000, v letih 1950-51 343.000, do leta 1955 pa še dobrih 90.000. V Izrael pa se niso priseljevali le preživeli evropski Židje, temveč tudi tisti iz arabskih držav in regij (Mizrahi), od koder so jih tamkajšnje oblasti večinoma pregnale.⁷⁷ Število priseljencev je, zahvaljujoč zakonu o povratku iz leta 1950, po katerem je vsakemu Židu na svetu omogočena priselitev in pridobitev izraelskega državljanstva, hitro naraščalo tudi v naslednjih letih. Danes v Izraelu živi več kot pet milijonov Židov (Bregman 2003: 35–39; Armstrong 1997: 395).

Možnost za ustanovitev vsaj okrnjene palestinske države je tudi teoretično izginila, ko je Jordanija v drugi polovici leta 1949 Zahodni breg in Vzhodni Jeruzalem razglasila za svoje ozemlje, parlament v Ammanu pa 13. decembra razglasil unijo Jordanije in Palestine. Vsem Palestincem na svojem ozemlju so tedaj podelili jordansko državljanstvo. Prav na isti datum pa je izraelski premier David Ben-Gurion ukazal, da se morajo izraelski parlament in večina ministrstev preseliti v Zahodni Jeruzalem, ki so ga mesec za tem razglasili za glavno mesto Izraela. OZN je sicer izraelsko in jordansko okupacijo Jeruzalema obravnaval kot nezakonito, a po letu 1950 glede tega GS in VS OZN nista več ukrepala na način sprejemanja morebitnih resolucij ali konkretnih ukrepov. Kljub temu pa zaradi predhodno sprejetih resolucij OZN, ki Jeruzalem opredeljujejo kot *corpus separatum*, večina držav in posledično mednarodno pravo Jeruzalema ne priznavajo kot izraelsko prestolnico, zato je večina tujih veleposlaništev še danes v Tel Avivu (Armstrong 1997: 387–391; Tessler 1994: 315–320).

⁷⁷ Izrael je za večino teh ljudi odprl zračne mostove, preko katerih so v Izrael iz Jemena prepeljali 49.000 Židov, iz Iraka skoraj 100.000. Do začetka 70-ih let prejšnjega stoletja naj bi jih v Izrael prišlo okoli pol milijona (Bregman 2003: 40).

Čas po vojni ni pomiril trenj med Arabci in Izraelci. Kljub sporazumom o premirju so arabski prostovoljci (fedajini) vdirali v Izrael in tam izvajali gverilske napade. Arabske države so Izrael doživljale kot tujek, na prisotnost židovske države pa je opozarjalo tudi okoli milijon palestinskih beguncev, večinoma nastanjenih v tamkajšnjih begunskih taboriščih (Stoessinger 1992: 147). Poleg tega je stališče Arabske lige oziroma arabskih držav ostajalo, da je bila ustanovitev Izraela nelegitimno in nezakonito dejanje (Tessler 1994: 284, 289–290). Arabska liga⁷⁸ oziroma njene države članice so proti Izraelu zato uvedla gospodarske, politične in kulturne ukrepe. Med omenjene ukrepe je med drugim sodilo popolno zaprte meje, prepoved komunikacije in poštnega prometa, prekinitve vseh gospodarskih in trgovskih stikov ter oviranje morskega in zračnega prometa. Pri tem je bil še najbolj uspešen Egipt, ki je vsem izraelskim ladjam oziroma tujim ladjam, ki so plule proti ali iz Izraela, oviral plutje po Akabskem zalivu in Sueškem kanalu. S tem pa so že postavili enega izmed temeljev za nove vojne z Izraelom, ki smo kmalu sledile, saj so bile te vodne poti za židovsko državo življenjskega pomena (Tessler 1994: 315, 330–335).

6.2 ZASEDBA SINAJSKEGA POLOTOKA

Ustanovitev Izraela je imela globoke posledice na notranjepolitično dogajanje v sosednjem Egiptu. Z državnim udarom leta 1952 so odpravili monarhijo, na oblast pa so prišli revolucionarji panarabskih in antikolonialnih idej. Štiri leta kasneje je na čelo države stopil arabski nacionalist Gamal Abdel Naser, ki je v skladu z napovedmi dokončno zaprl Tiransko ožino in nacionaliziral Sueški prekop (dotlej v koncesiji francosko-britanske družbe). Ta ukrep je bil nedopusten za Izrael in zahodne države, saj so skozi to strateško pomembno morsko pot potekale trgovske poti proti Daljnem vzhodu. Velika Britanija in Francija sta se zato odločili vojaško ukrepati. Ker za to po mednarodnem pravu nista imeli pravice, sta z Izraelom sklenili tajni dogovor (Protokol iz Sevresa), po katerem naj bi ta napadel in zavzel Sinajski polotok, Velika Britanija in Francija pa bi nato poslali svoje enote na Sueški prekop, češ da bi ga zaščitile pred vojskujočima se stranema (Tessler 1994: 347–357).

Izrael je 29. oktobra 1956 res napadel Sinaj in v naslednjih dneh osvojil skoraj ves polotok. Naslednji dan je VS OZN skušal z resolucijo doseči takojšnjo ustavitev ognja in umik izraelskih enot, a sta francoska in britanska stran uporabili moč veta. Njihova letala so naslednji dan napadla egiptovska letališča in zavzela Sueški prekop, nato pa so od izraelske in

⁷⁸ Arabsko ligo so 10. maja 1945 ustanovile tedanje neodvisne arabske države – Egipt, Irak, Libanon, Sirija, Jordanija, Savdska Arabija in Jemen; ustanovili so jo za obrambo skupnih interesov znotraj in zunaj organizacije (Baletić 1988: 315).

egiptovske strani zahtevali, naj se prekopu ne približata na manj kot 16 kilometrov. Izraelski in francosko-britanski napad je močno razjezil ZDA in ZSSR, ki sta v nekaj dneh le uspeli izsiliti premirje, nato pa še umik britanskih in francoskih sil. Njihove enote so se z območja prekopa dokončno umaknile 22. decembra 1956, kjer so jih začasno nadomestile Začasne enote OZN (UNEF – *United Nations Emergency Force*), zaradi pritiskov OZN in ZDA pa so se s Sinaja do marca 1957 brezpogojno umaknile tudi izraelske enote. Kljub temu, da Sinaja niso obdržali in da je bil promet preko Sueškega prekopa za njih onemogočen, pa so Izraelci za naslednjih deset let dosegli odprtje Tiranske ožine za prosto plovbo svojih ladij. Poleg tega je OZN na egiptovski strani razmejitvene črte namestil sile UNEF in napadi fedajinov so precej upadli. Izrael se je poslej uveljavil kot regionalna vojaška sila (Bregman 2003: 55–61; Stoessinger 1992: 147–154).

6.3 ŠESTDNEVNA VOJNA

Izrael je do polovice šestdesetih let živel v relativnem miru, nakar so se začeli stopnjevati incidenti ob razmejitveni črti z Jordanijo in Sirijo. Sirska vojska je z Golanske planote vse pogosteje obstreljevala vasi in kibuče na severu Izraela, na jordanski fronti pa so je prihajalo do vse več gverilskih vdorov palestinskih prostovoljcev na izraelsko ozemlje. Poleg tega je bil vzrok za naraščajoče napetosti med Izraelom ter Sirijo in Jordanijo tudi v tem, da je Izrael začel na veliko črpati vodo iz reke Jordan. Sirija in Jordanija sta zato začeli s projektom preusmeritve zgornjega toka reke Jordan, da bi večino vode speljali stran od Izraela (Bregman 2003: 62–66; Tessler 1994: 361–378).

Maja 1967 sta Sirija in Jordanija od ZSSR prejeli (lažno) opozorilo, da Izraelci kopičijo svojo vojsko ob razmejitvenih črtah, zato sta se državi začeli pripravljati na nov oboroženi spopad. Ker pa je bil s Sirijo tesno povezan Egipt, so se v priprave na novo vojno vključili tudi v Kairu. Sredi maja so mirovnim enotam UNEF ukazali, naj se umaknejo z razmejitvene črte z Izraelom, 22. maja pa znova objavili zaporo Tiranske ožine za vse izraelske ladje oziroma za ladje, na poti v Izrael. Prav to dejanje pa je bilo za židovsko državo *casus belli* oziroma vzrok za novo vojno. Izrael je začel groziti Egiptu in Siriji, Jordanijo pa so opozorili, naj se ne vmešavajo v morebitni novi spopad, v kolikor želi ohraniti *status quo*, to je obstoječe stanje na razmejitveni črti. To pa je bilo nemogoče, saj sta Jordanija in Egipt 30. maja podpisala obrambni pakt, pet dni kasneje pa so se jordanski vojski priključile še iraške enote. Egipt je ob razmejitvi z Izraelom postavil kar okoli 100.000 vojakov, zato so v Izraelu razglasili splošno mobilizacijo. Ker je nastalo stanje že močno škodovalo izraelskemu

gospodarstvu in morali ljudi, je ta 5. junija preventivno nenadoma napadel Egipt. Izraelska letala so v nekaj urah že na tleh uničila večino od okoli 1.000 egiptovskih letal in močno poškodovala njihova letališča, nato pa se je začel še tankovski spopad na Sinajskem polotoku. Izrael sta napadla Sirija in Jordanija, vendar se je njihova ofenziva kmalu prelevila v popoln poraz. VS OZN je 6. in 7. junija sprejel dve resoluciji,⁷⁹ s katerima je sprte strani pozval k takojšnji ustavitvi sovražnosti, vendar so njihovi pozivi obveljali šele šesti dan bojevanja. Kratka vojna je bila odločilna zmaga za Izrael, ki mu je uspelo okupirati⁸⁰ celotni Sinajski polotok in območje Gaze (Egipt), Zahodni breg in Jeruzalem (Jordanija) ter Golansko planoto (Sirija). Na izraelski strani so prešteli okoli 1.000 žrtev, na arabski pa kar 18-krat toliko. Pod izraelsko okupacijo se je znašlo še več kot milijon Palestincev, živčih na Zahodnem bregu in v Gazi, židovska država pa je postala najmočnejša regionalna sila (Bregman 2003: 66–87; Stoessinger 1992: 154–160; Tessler 1994: 378–405).

Izrael je po junijski vojni zavračal pozive mednarodne skupnosti in resolucije OZN,⁸¹ naj se umakne z zasedenih ozemelj. Takšno dejanje so pogojevali s podpisi mirovnih sporazumov, čeprav se zares niso imeli namena umakniti z nekaterih ozemelj, predvsem Jeruzalema, ki so ga ob dnevu zasedbe označili za večno prestolnico⁸² Izraela (Armstrong 1997: 401–403).

Voditelji držav Arabske lige so se po hudem porazu v šest-dnevni vojni poleti sestali v sudanski prestolnici Kartum, kjer so se dogovorili o skupni politiki do Izraela. Strinjali so se, da ne sme nobena arabska država priznati Izrael, se s to državo pogajati, ali pa z njo podpisati mirovni sporazum (Tessler 1994: 409–410).

V vojni leta 1967 se je sicer močno odrazila bipolarna ureditev tedanjega sveta. ZSSR in države Vzhodnega bloka so odkrito stale ob strani arabskim državam, ki so jih oboroževale in jim nudile gospodarsko pomoč, Izrael pa so podpirale zahodne države na čelu z ZDA (Benko 2000: 307–308). V ospredju interesov obeh blokov je dejansko bil nadzor prometa po strateško zelo pomembnem Sueškem prekopu, ki je zaradi izraelske okupacije Sinaja in tako

⁷⁹ Resoluciji VS OZN št. 233 in 234, 6. in 7. junij 1967. Dostopno na <http://www.un.org/documents/sc/res/1967/scres67.htm> (11. marec 2008).

⁸⁰ Zemljevid okupiranih ozemelj v vojni leta 1967 je na voljo v prilogi D.

⁸¹ VS OZN je 22. novembra 1967 sprejel resolucijo št. 242, v kateri so vsem državam v regiji obljubili varnost, ozemeljsko celovitost in politično neodvisnost, če bi se Izrael umaknil z zasedenih arabskih ozemelj. To je dejansko pomenilo priznanje izraelskih meja iz leta 1949 v primeru njegovega umika iz okupiranih ozemelj; takšno formulo reševanja bližnjevzhodnega konflikta so kasneje poimenovali *land for peace* oziroma 'zemlja za mir'. Ker se na resolucijo ni odzvala nobena stran, je obveljalo obstoječe stanje (Stoessinger 1992: 160; Armstrong 1997: 404; <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/un/un242.htm> (11. marec 2008)).

⁸² Izrael je območje Vzhodnega Jeruzalema je tudi formalno anektiral 28. junija 1967 in sicer kljub nezakonitosti takega dejanja glede na mednarodno pravo. Mednarodna skupnost in OZN tega ukrepa nikoli niso priznali.

imenovane vojne izčrpavanja (*War of Attrition*) ob prekopu⁸³ v naslednjih letih ostal zaprt za ves promet (Stoessinger 1992: 156; Bregman 2003: 93–100).

Junjska vojna je vplivala na spremembe v sosednji Jordaniji, kjer je živela številna palestinska skupnost. Tam je leta 1970 prišlo do državljanske vojne med Palestinsko osvobodilno organizacijo (PLO) in jordanskimi oblastmi, potem ko je prva skušala izvesti atentat na jordanskega kralja. Spor se je končal z izgonom vodstva PLO, Jordanija pa se potlej več ni spuščala v oborožene spopade z Izraelom. PLO je sicer po letu 1967 izvajala številne gverilske operacije preko reke Jordan ter teroristične napade, kot so ugrabitve potniških letal ter pokol izraelskih tekmovalcev na Olimpijskih igrah leta 1968 v Münchnu (Tessler 1994: 456–464).

6.4 OKTOBRSKA VOJNA

Oktober leta 1973 je med Izraelom ter Egiptom in Sirijo izbruhnila nova vojna, znana kot Jom-kipurska oziroma Oktobrska vojna. Državi, ki sta bili politično in vojaško povezani, sta bili odločni povrniti izgubljena ozemlja, zato sta se v šestih letih po junjski vojni dodobra oborožili z najmodernejšim sovjetskim orožjem. Po skrbnih pripravah so 6. oktobra, oziroma na židovski verski praznik Jom Kipur, napadli izraelske položaje ob Sueškem prekopu in na Golanski planoti. Zaradi prednosti presenečenja in masivne oborožitve so Arabci v prvih dneh napredovali. Egiptovska vojska je delno uničila Bar Levovo linijo in vdrla na nasprotni breg Sueškega prekopa, sirski tanki pa so hitro napredovali po Golanski planoti. Izraelci so šele po dveh dneh izgub uspeli sprožiti pravi protinapad in boji so se kmalu obrnili njim v prid. Poleg ZDA in ZSSR, ki sta celo med spopadi oboroževala svoje bližnjevzhodne zaveznike, se je šele 22. oktobra, ko sta arabski državi izgubljali, vključil VS OZN, ki je z resolucijo št. 338⁸⁴ vse strani pozval k ustavitvi ognja. To resolucijo so sicer sprejeli šele, ko je izgublajoči Egipt za to prosil ZSSR. Izrael se je zahtevam resolucije podredil šele dva dni kasneje, ko je izraelska vojska vdrla na zahodni breg Sueškega prekopa in se na drugem koncu približala sirski prestolnici Damask (Bregman 2003: 117–144; Stoessinger 1992: 160–170).

Tudi ta vojna se je končala z velikimi izgubami, stanja na terenu pa ni bistveno spremenila. Pozitivni element tega spopada pa je bil, da sta velesili Izraelce in Arabce prisilili k srečanju na mirovni konferenci, ki je potekala decembra 1973 v Ženevi. Tedaj sta se sprti

⁸³ Izraelska vojska se je utrdila na vzhodnem bregu Sueškega prekopa, kjer so zgradili številne bunkerje. Frontno črto so poimenovali Bar-Levova linija.

⁸⁴ Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov št. 338 (*United Nations Security Council Resolution 338*), [S/RES/338] 22. oktober 1978. Dostopno na <http://domino.un.org/unispal.nsf/dcb71e2bf9f2dca585256cef0073ed5d/7fb7c26fcbe80a31852560c50065f878!OpenDocument> (13. marec 2008).

strani prvič začeli neposredno pogovarjati (Stoessinger 1992: 165). Negativna posledica te vojne pa je bil embargo arabskih držav na izvoz nafte zahodnim državam, kar je poleg zaprtega Sueškega prekopa močno vplivalo na njihova gospodarstva. ZDA so se zato v naslednjih letih aktivno vključile v iskanje miru med Izraelom in arabskimi državami (Tessler 1994: 480; Stoessinger 1992: 170).

6.5 POGAJANJA IN MIROVNI SPORAZUM Z EGIPTOM

Takoj po koncu spopadov se je v iskanje trajne rešitve aktivno vključil ameriški državni sekretar Henry Kissinger, ki se je kljub bojaznim Arabcev, da bo zaradi židovskega rodu pristranski, izkazal za zelo objektivnega posrednika. Njegovo posredovanje je postalo znano kot *shuttle diplomacy*, ker je v naslednjih štirih letih pogosto letel med Kairom, Jeruzalemom in Damaskom in med sprtimi stranmi skušal najti kompromisno rešitev. Njegova strategija je bila iskanje rešitve po formulah 'zemlja za mir' (*land for peace*) in 'korak za korakom' (*step by step*).

Kissinger je verjel, da bosta Egipt in Sirija po še eni izgubljeni vojni pripravljena na kompromis, kot bo tudi Izrael zaradi svojih povojnih notranjepolitičnih in gospodarskih težav. Sprva je skušal doseči, da bi vse strani v znak dobre volje naredile prvi korak. Določen uspeh je dosegel, ko sta Egipt in Izrael sporazumela o umiku izraelske vojske z dveh prelazov in naftnega črpališča na Sinaju, Egipt pa je v zameno moral obljubiti, da se bo vzdržal groženj židovski državi. Sporazumeli so se tudi za nadaljevanje pogajanj s ciljem sklenitve dokončnega mirovnega sporazuma, o podaljšanju mandata mirovnim silam OZN za najmanj tri leta ter o možnosti omejene plovbe izraelskih ladij preko Sueškega prekopa. Ker pa je nova izraelska desničarska vlada zavračala možnost nadaljnjega umika s Sinaja, je proces leta 1977 praktično zamrl (Stoessinger 1992: 167–169; Tessler 1994: 480–481).

Da bi preprečil popoln zastoj v mirovnem procesu, se je egiptovski predsednik Sadat odločil za drzno dejanje in konec leta 1977 kot prvi voditelj kake arabske države obiskal Jeruzalem in tam nagovoril izraelski kneset oziroma parlament. Tedaj sta se z izraelskim premierjem Menahenom Beginom tudi dogovorila, da se njuni državi nikoli več ne bosta spopadli. Sadat je s tema dejanjema kot prvi arabski voditelj posredno priznal Izrael (Stoessinger 1992: 169; Armstrong 1997: 414).

Septembra 1978 sta se Begin in Sadat pod pokroviteljstvom ameriškega predsednika Jimmyja Carterja udeležila še končnih in najtežjih mirovnih pogajanj v ameriškem predsedniškem letovišču Camp David. Po dveh tednih težkih in skrivnih pogajanj sta izraelska

in egiptovska stran naposled dosegli **Dogovora iz Camp Davida** (*Camp David Accords*).⁸⁵ Prvi se je nanašal na postopen izraelski umik s Sinajskega polotoka in na podpis mirovne pogodbe med dvema državama, drugi dogovor pa je določal okvirni načrt doseganja miru na Bližnjem vzhodu, predvsem glede rešitve palestinskega vprašanja, v naslednjih petih letih. Drugega dogovora se sicer izraelska na koncu ni držala. Skladno z dogovorom iz Camp Davida sta Egipt in Izrael 26. marca 1979 podpisala še končni **mirovni sporazum**⁸⁶ in Egipt je postal prva arabska država, ki je uradno priznala Izrael. Omenjeni sporazum je poleg miru in medsebojnega priznanja izraelskim ladjam omogočil nemoten prehod preko Sueškega prekopa in Tiranske ožine, ki so jo razglasili za mednarodne vode, Izrael pa se je s Sinajskega polotoka dokončno umaknil leta 1982. Območje Gaze, ki ga Egipt nikoli ni anektiral, je ostalo pod izraelsko zasedbo (Armstrong 1997: 414; Stoessinger 1992: 170).

Izrael se je v 80-ih letih 20. stoletja vmešal še v libanonsko državljansko vojno, sklenil zavezništvo z maronitskimi milicami in okupiral južni del države. Med drugim je bila izraelska vojska tedaj moralno kriva za pokol palestinskih beguncev v taboriščih Sabra in Šatila v predmestjih Bejruta, vseeno pa so dosegli svoj pravi cilj, ko so vodstvo PLO leta 1982 uspeli izgnati iz Bejruta. Slednje je novo zatočišče našlo v Tuniziji. Izrael se je do leta 1985 umaknil na jug Libanona, od koder se je umaknil šele leta 2000 ter se leta 2006 znova vpletel v krajšo vojno z libanonskim šiitskim gibanjem Hezbolah (Bregman 2003: 146–178).

6.6 MIR Z JORDANIJO IN NEREŠENO PALESTINSKO VPRAŠANJE

Kljub določilom sporazumov iz Camp Davida Izrael palestinskega vprašanja v naslednjih letih ni reševal. Območje Gaze in Zahodni breg so ostali pod popolnim nadzorom Izraela, ki je tam kmalu začel graditi nezakonita⁸⁷ židovska naselja.⁸⁸ Mnogim Palestincem, ki so živeli v čedalje slabših razmerah, so zaradi tega odvzeli zemljišča. Pozimi leta 1987, torej 20 let od začetka izraelske okupacije, pa je v Gazi izbruhnila ljudska vstaja, znana kot *Intifada* (Armstrong 1997: 416). Vstaja se je v naslednjih mesecih hitro razširila na Zahodni breg in vzhodni Jeruzalem (Stoessinger 1992: 174).

⁸⁵ Dogovora iz Camp Davida (*Camp David Accords*), 17. september 1978. Dostopno na <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/Camp+David+Accords.htm> (13. marec 2008).

⁸⁶ Mirovni sporazum med Egiptom in Izraelom (*Treaty of Peace between the Arab Republic of Egypt and the State of Israel*), Washington, 26. marec 1978. Dostopno na http://www.mfa.gov.eg/MFA_Portal/en-GB/Foreign_Policy/Treaties/Treaty+of+Peace+between+the+Arab+Republic+of+Egypt+and+the+State+of+Israel+26+March+1979.htm (13. marec 2008).

⁸⁷ Ta naselja so glede na mednarodno pravo nezakonita; kot taka jih med drugim opredeljujejo resolucije VS OZN št. 446, 452, 465 in 471 ter 49. člen četrte Ženevske konvencije (Karlsson 2006: International Humanitarian law analysis. Dostopno na <http://www.diakonia.se/sa/node.asp?node=858> (16. marec 2008)).

⁸⁸ Po letu 1967 so jih zgradili več kot 150 (Karlsson 2008: Settlements, *Facts and figures*. Dostopno na <http://www.diakonia.se/sa/node.asp?node=971> (16. marec 2008)).

Nemiri in ulični spopadi so trajali več mesecev, nakar je prišlo do premikov na političnem prizorišču. Jordanski kralj Husein se je sredi leta 1988 odrekel zahtevi po suverenosti svoje države na Zahodnem bregu in vzhodnem Jeruzalemu, suvereno pravico do tega ozemlja pa prepustil palestinskemu ljudstvu oziroma Palestinski osvobodilni organizaciji (Stoessinger 1992: 175).

Ker PLO tedaj še ni bila mednarodno priznana zakonita predstavnic Palestine, temveč je veljala za teroristično organizacijo, je morala zaradi pritiskov mednarodne skupnosti v naslednjih mesecih korenito spremeniti svojo politiko.⁸⁹ Na sestanku Palestinskega narodnega sveta v Alžiru novembra 1988 so zato sklenili, da opustijo zahteve po celotnem ozemlju nekdanje mandatne Palestine, se odrečejo terorizmu, sprejmejo določila Resolucije VS OZN št. 242 in Izraelu priznajo pravico do obstoja. Vseeno so pozvali k nadaljevanju intifade in razglasili, da se imajo ljudje pravico boriti proti okupaciji. Na srečanju pa so sprejeli **Palestinsko deklaracijo neodvisnosti**,⁹⁰ s katero so razglasili neodvisno palestinsko državo na Zahodnem bregu, z Jeruzalemom kot glavnim mestom (Armstrong 1997: 417; Stoessinger 1992: 175). Vstaja je postopno ponehala v začetku 1990-ih (Bregman 2003: 200–203).

Oktobra 1991 je na **mirovni konferenci v Madridu** (*Madrid Peace Conference*)⁹¹ prišlo do prvih neposrednih pogajanj med Izraelom ter Sirijo, Jordanijo, Libanonom in Palestinci. Pogajanja so razdelili na bilateralna in multilateralna, ta pa so se nadaljevala tudi v naslednjih mesecih. Leta 1993 je prišlo celo do pogajanj med Izraelom in PLO pod pokroviteljstvom norveške vlade, po katerih so 13. septembra v Washingtonu podpisali **Deklaracijo načel** oziroma **Sporazume iz Osla** (*Declaration of Principles/Oslo Accords*).⁹² V skladu z njim je Izrael območji Gaze in Jeriha takoj prepustil novoustanovljeni palestinski samoupravi, nadaljnja pogajanja in postopno predajo nadzora pa naj bi reševali v naslednjih petih letih (Armstrong 1997: 417).

Po več letih pogajanj in uspešnem posredovanju ZDA sta 25. julija 1994 prve sporazume o političnem in gospodarskem sodelovanju podpisala tudi Izrael in Jordanija (The

⁸⁹ Fossati (2005: 139) piše, da zahodne države grozote holokavsta še vedno navdajajo občutki krivde in so zato le stežka sprejele dejstvo, da ima tudi palestinska stran trdne argumenta pri svojih zahtevah. Fossati zaključuje, da mora vsako gibanje, ki si želi ukiniti obstoj Izraela, računati na hud odpor zahodnega sveta.

⁹⁰ Palestinska deklaracija neodvisnosti, 15. november 1988. Dostopno na <http://www.palestine-pmc.com/details.asp?cat=11&id=27> (17. marec 2008).

⁹¹ Palestine Facts (2008): *Israel 1991 to Present – Madrid 1991*. Dostopno na http://www.palestinefacts.org/pf_1991to_now_madrid_desc.php (17. marec 2008).

⁹² Deklaracija načel (Sporazumi iz Osla) (*Declaration of Principles (Oslo Accords)*), Washington, 13. september 1993. Dostopno na http://www.fmep.org/documents/Oslo_Accords.html (17. marec 2008).

Washington Declaration).⁹³ Temu je 26. oktobra sledil še **podpis mirovne pogodbe**⁹⁴ med dvema državama in Jordanija je postala druga arabska država, ki je uradno priznala Izrael. Oktobra 1999 je Izrael kot tretja in doslej zadnja članica Arabske lige priznala še Mavretanija.

6.7 IZRAEL IN ARABCI PO LETU 2000

Leta 2000 je v Izraelu na oblast prišla desničarska stranka Likud pod vodstvom nekdanjega generala Ariela Šarona in kmalu so se odnosi med Izraelci in Palestinci znova zaostri. Ko je Šaron 28. septembra 2000 v spremstvu privržencev svoje stranke in okoli 1.000 policistov odšel na Tempeljski grič (*Temple Mount*) v starem delu Jeruzalema, na katerem leži mošeja Al Aksa in je za pripadnike islama tretji najbolj sveti kraj, je izbruhnila **druga intifada**. Na zasedenih palestinskih območjih so se hitro razširili nemiri in nasilje, ki se je prelilo tudi v sam Izrael. Mirovni proces med Izraelom in Palestinci. Tega je sicer oslabil že neuspešni vrh v Camp Davidu julija istega leta in je z izbruhom druge intifade dokončno propadel (Bregman 2003: 204–205).⁹⁵

Med letoma 2000 in 2004 je zaradi druge intifade umrlo okoli 950 Izraelcev in več kot 3.100 Palestincev.⁹⁶ Razmere v 'Sveti deželi' so se nekoliko umirile leta 2005, ko je nova izraelska oblast premierja Ehuda Olmerta izvedla enostranski umik iz območja Gaze. Od tam so umaknili vse izraelske priseljence in kopenske enote, nad območjem pa so ohranili zračni, pomorski in mejni nadzor. V tem območju je po spopadih za oblast med palestinskima gibanjema Hamas in Fatah poleti 2007 zavladal islamistični Hamas, ki pa ga je mednarodna skupnost zaradi skrajnih stališč osamila. Palestinci so se *de facto* razdelili na fizično ločena Zahodni breg in območje Gaze. V prvem je prevladal zmernejši Fatah pod vodstvom palestinskega predsednika Mahmuda Abasa, v Gazi pa Hamas pod vodstvom odstavljenega premierja Ismaila Hanije (*The Economist*, 5. 4. 2008, vol. 387, no. 8574, str. 4–7).

Izrael je območje Gaze zaradi vse pogostejših raketnih napadov označil kot 'sovražno območje' in ga popolnoma blokiral, mirovni proces pa se s prekinitvami in pomočjo

⁹³ Washingtonska deklaracija (o zblizjevanju Jordanije in Izraela), 25. julij 1994. Dostopno na http://www.knesset.gov.il/process/docs/washington_eng.htm (17. marec 2008).

⁹⁴ Mirovni sporazum med Jordanijo in Izraelom (*Treaty of Peace between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan*), Araba, 26. oktober 1994. Dostopno na <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/Israel-Jordan%20Peace%20Treaty> (17. marec 2008).

⁹⁵ Vrh v Camp Davidu julija 2000 je sprva obetal veliko, a je zaradi nesprejemljivih zahtev na obeh straneh na koncu propadel. Palestinci so namreč zahtevali pravico do povratka v Izrael za vsakega pobeglega Palestinca in njegove potomce, od židovske države pa so tudi zahtevali, naj nase prevzame vso odgovornost za njihov egzodus. Izraelu je bila nesprejemljiva tudi odpoved suverenosti nad vzhodnim Jeruzalemom in odpovedi več kot 90 odstotkov ozemlja Zahodnega brega.

⁹⁶ Neznani avtor (2008): The next generation – A special report on Israel. *The Economist* 387(8574), 3–16.

mednarodne skupnosti – predvsem Bližnjevzhodne četverice⁹⁷ in ZDA – le počasi nadaljuje med Izraelom in palestinskim vodstvom Zahodnega brega.

Ključne točke spora, ki tudi 60 let po nastanku Izraela onemogočajo sklenitev mirovnega sporazuma med Izraelom in Palestinci oziroma večino arabskih držav, ostajajo sledeče:

- Izrael zavrača popoln umik iz ozemelj, zasedenih v šestdnevni vojni leta 1967, ker si med drugim želi zagotoviti 'varne meje';⁹⁸
- Izrael zavrača pravico do vrnitve za Palestinske begunce iz leta 1948 in za njihove potomce;
- Izrael zavrača umik z zaplenjenih palestinskih zemljišč in odstranitev nezakonitih izraelskih naselij, ki so jih ustanovili na strateških položajih na Zahodnem bregu;
- najbolj pereč spor je glede statusa vzhodnega Jeruzalema, ki se mu Izrael ne namerava odpovedati, Palestinci pa ga zahtevajo kot prestolnico bodoče palestinske države;
- odprto ostaja vprašanje proste prometne povezave med Zahodnim bregom in območjem Gaze, ki naj bi tvorila bodočo palestinsko državo;
- neenotnost med Palestinskimi političnimi strankami in gibanji;
- del palestinskih političnih strank, gibanj in posameznikov Izraelu odreka pravico do obstoja, kar je ena ključnih zahtev izraelske strani pri sklepanju miru.

⁹⁷ Bližnjevzhodno četverico predstavljajo diplomati ZDA, Rusije, Evropske unije in OZN; to diplomatsko skupino so ustanovili leta 2002 v Madridu, njena naloga pa je posredovanje v mirovnem procesu med Izraelom in Palestinci.

⁹⁸ Na predlog Savdske Arabije je Arabska liga na vrhu v Bejrutu leta 2002 Izraelu enoglasno ponudila, da ga bodo njene članice v zameno za umik na meje iz leta 1967 priznale ter z njim normalizirale politične in gospodarske odnose – ta pobuda temelji na resolucijah VS OZN št. 242 in 338; Izrael jo je le načelno podprl, sprejel pa ne (Mirovna pobuda Arabske lige, Bejrut, 28. marec. 2002. Dostopno na http://www.jordanembassyus.org/arab_initiative.htm, 10. april 2008).

7. SKLEP

V tej diplomski nalogi smo skušali ugotoviti, ali je bila za nastanek Izraela ključna politična vpletenost Velike Britanije, ZDA, ZSSR, Društva narodov in OZN. Ugotovili smo, da so k uresničitvi osrednjega sionističnega cilja najbolj pripomogli Velika Britanija, Društvo narodov in OZN.

Velika Britanija je na podlagi Balfourjeve deklaracije ter mandata Društva narodov ustvarila potrebne pogoje za postopno nastajanje židovske države v Palestini na način, da je omogočila priseljevanje Židov in delovanje vzporednih paradržavnih organov Jišuva v mandatni Palestini. Britanska vlada je določila Balfourjeve deklaracije nadalje potrjevala še v belih knjigah med letoma 1922 in 1939. Število Židov v Palestini je zaradi omogočenega priseljevanja do leta 1947 naraslo na približno tretjino vsega tamkajšnjega prebivalstva; v tem času so utrdili svojo kolektivno zavest in ustvarili vse potrebne temelje za ustanovitev svoje države. Jišuv je postal koherentna skupnost z lastnim političnim zastopstvom, šolstvom, kulturo in gospodarstvom, ki so delovali vzporedno ali v sodelovanju z britansko mandatno oblastjo. Velika Britanija je h kasnejši ustanovitvi države Izrael nedvomno pripomogla tudi s tem, ko je v iskanju rešitve konflikta med Arabci in Židi prvič predvidela delitev Palestine na arabsko in židovsko državo (predlog Peelove komisije o delitvi Palestine iz leta 1937).

Ker je Velika Britanija svoj mandat v Palestini februarja 1947 prenesla na OZN, je slednja postala edino politično telo z avtoriteto odločanja o usodi tega ozemlja. Prvi pravni temelj za nastanek Izraela je zato ustvarila Resolucija GS OZN št. 181, ki je s ciljem končanja židovsko-arabskega konflikta predvidela dokončno razdelitev Palestine na židovsko in arabsko državo.

Legitimnost obstoja Izraela je kljub njegovi enostranski razglasitvi neodvisnosti in nasprotovanju Arabcev omogočilo hitro priznanje s strani ZDA, ZSSR in večjega dela mednarodne skupnosti, dokončno pa jo je potrdil sprejem Izraela v polnopravno članstvo OZN.

Glede na ugotovljena dejstva lahko zaključimo, da so vsi našeti politični akterji s svojim delovanjem pomagali ustvariti potrebne pogoje za nastanek in nadaljnji obstoj Izraela. Hipotezo H1 torej lahko potrdimo.

Težje dokazljiva pa je hipoteza H2 – da je spoznanje o holokavstu odločilno vplivalo na naklonjenost večjega dela mednarodne skupnosti do ustanovitve Izraela. Nekateri avtorji sicer o tem pišejo, vendar brez navajanja konkretnih dokazov. Vsekakor je razvidno, da sta se leta 1948 pri osamosvajanju Izraela in njegovi vojni za neodvisnost najbolj angažirala ZDA in

ZSSR, vendar pa je jasno, da so ju, tako kot Veliko Britanijo v času njenega mandata v Palestini, pri tem vodili lastni geostrateški interesi. Novi svetovni velesili sta namreč želeli razširiti svoj politični vpliv na Bližnjem vzhodu in od tam izriniti dotedanjo velesilo Britanijo. Takšno njuno motivacijo potrjuje tudi dejstvo, da sta bili državi, kot voditeljici svojih blokov, aktivno vpleteni v dogajanje na Bližnjem vzhodu tudi v naslednjih desetletjih, ko sta se s podporo sprtima stranema aktivno vključevali v izraelsko-arabski konflikt. Zaradi premalo dokazov torej hipoteze H2 ne moremo sprejeti, vsekakor pa lahko zaključimo, da je holokavst potrdil potrebo po obstoju židovske nacionalne države.

Izrael letos praznuje 60 let svojega obstoja. Edina židovska država na svetu je v tem času zabeležila enkratne dosežke. V skladu s sionističnimi prizadevanji je Izrael postal nacionalna država milijonov Židov, izraelska industrija, kmetijstvo in gospodarstvo na sploh so se, kljub neugodnim okoliščinam v regiji, razvili na najvišjo raven, država pa je kljub nenehnim napetostim in uradnem vojnem stanju ohranila svojo notranjo demokratično ureditev. Prav ta je pa ironično morda glavna ovira pri doseganju miru med Izraelom in večino arabskega sveta, saj je notranja politika Izraela vedno odvisna od politične preračunljivosti vsakokratnih vladnih koalicij, ki so rezultat proporcionalnega volilnega sistema. Ta namreč preprečuje dolgoročno politično načrtovanje in spodbuja preračunljivost na račun trenutnega političnega stanja. Zaradi tega je nemogoče doseči širši konsenz o bolečih kompromisih pri sklepanju miru z arabsko stranjo. Tak korak bi namreč za vsako politično stranko pomenil politični samomor.

Izrael tako tudi po dopoljenih šestih desetletjih svojega obstoja ni rešil najosnovnejših problemov, ki ga spremljajo še od njegove ustanovitve. Židovska država ostaja v stalnem stanju vojne napetosti, večina držav v regiji pa je ne priznava in zavrača vsakršne uradne stike z njo. Libanon in Sirija sta tudi uradno v vojni z Izraelom, od arabskih držav pa ga priznavajo le Egipt, Jordanija in oddaljena Mavretanija. Večina arabskih oziroma večinsko muslimanskih držav, političnih gibanj in političnih strank, Izraelu še vedno odreka pravico do njegovega obstoja. Največji in najosnovnejši problem pa vsekakor predstavlja nerešeno palestinsko vprašanje. Palestinski Arabci so namreč z nastankom Izraela največ izgubili. Še vedno so brez svoje države, več milijonov jih je ostalo razseljenih po begunskih taboriščih na palestinskih ozemljih in sosednjih arabskih državah, zaradi brezupnega položaja pa so se nekateri obrnili k islamskemu ekstremizmu in terorizmu. Kljub temu, da okvirni mirovni načrt Bližnjevzhodne četverice (*road map for peace*) predvideva ustanovitev palestinske države na Zahodnem bregu in v območju Gaze, prvo ozemlje ostaja pod izraelsko

okupacijo, drugo pa je obkoljena enklava. Izrael ne skriva svojega namena, da bi nekatere dele Zahodnega brega, vključno z vzhodnim Jeruzalemom, ohranil zase. To pa je glavna ovira pri doseganju mirovnega sporazuma med Izraelom in Palestinci, saj slednji vidijo vzhodni Jeruzalem kot prestolnico svoje bodoče države, prav tako pa zavračajo nadaljnje drobljenje že tako okrnjenega palestinskega ozemlja.

Izrael se poleg neurejenih odnosov s sosedi še vedno sooča tudi s številnimi notranjimi izzivi. Še vedno obstajajo socialne neenakosti med posameznimi skupinami izraelskih Židov, predvsem med Aškenazi in Mizrahi, čeprav se je razkorak z leti nekoliko zmanjšal. Nov in rastoči razdor pa predstavljajo razlike med sekularnimi in ortodoksnimi izraelskimi Židi ter diskriminacija arabske manjšine, ki predstavlja že več kot 20 odstotkov izraelskega prebivalstva in kot taka več ne more dolgo ostati izrinjena iz določenih sfer življenja v Izraelu.

Pred Izraelom tako tudi po šestih desetletjih njegovega obstoja ostajata dva obsežna in osnovna problema, ki ga tareta že od njegovega nastanka. Navzven mora doseči mir z arabskimi sosedami in z bodočo palestinsko državo, na znotraj pa doseči večjo kohezivnost med različnimi skupinami prebivalcev.

8. VIRI

8.1 PRIMARNI VIRI

1. **Balfourjeva deklaracija** (*Balfour Declaration*), London, 2. november 1917. Dostopno na <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/The%20Balfour%20Declaration> (22. oktober 2007).
2. **Bela knjiga iz leta 1922** (*The Churchill White Paper*), London, 3. junij 1922. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/eed216406b50bf6485256ce10072f637/f2ca0ee62b5680ed852570c000591beb!OpenDocument> (29. november 2007).
3. **Bela knjiga iz leta 1930** (*The Passfield White Paper*), London, 1. oktober 1930. Dostopno na <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/passfield.html> (17. december 2007).
4. **Bela knjiga iz leta 1939** (*The MacDonald White Paper*), London, 17. maj 1939. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/brwh1939.htm> (20. december 2007).
5. **Biltmorska deklaracija** (*Declaration adopted by the Extraordinary Zionist Conference at the Biltmore Hotel*), New York City, 11. Maj 1942. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/d80185e9f0c69a7b85256cbf005afeac/f86e0b8fc540dedd85256ced0070c2a5!OpenDocument> (15. februar 2008).
6. **Deklaracija Generalne skupščine Združenih narodov o priznanju neodvisnosti kolonialnim deželam in ljudstvom** (*Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*), sprejeta 14. decembra 1960 z resolucijo Generalne skupščine Organizacije združenih narodov 1514 (XV). Dostopno na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/c_coloni.htm (1. september 2007).
7. **Deklaracija načel (Sporazumi iz Osla)** (*Declaration of Principles (Oslo Accords)*), Washington, 13. september 1993. Dostopno na http://www.fmep.org/documents/Oslo_Accords.html (17. marec 2008).
8. **Deklaracija načel mednarodnega prava glede prijateljskih odnosov in sodelovanja med državami v skladu z Ustavno listino Organizacije združenih narodov** (*Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations*), sprejeta 24. oktobra 1970 z resolucijo Generalne skupščine Organizacije združenih narodov 2526 (XXV). Dostopno na <http://www.lumn.edu/humanrts/instate/principles1970.html> (1. september 2007).

9. **Deklaracija o ustanovitvi države Izrael** (*Declaration of the Establishment of the State of Israel*), Tel Aviv, 14. maj 1948. Dostopno na <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/Declaration%20of%20Establishment%20of%20State%20of%20Israel> (21. februar 2008).
10. **Delitveni predlog posebnega odbora Organizacije združenih narodov za Palestino** (*United Nations Partition Plan for Palestine*), predstavljen na drugi redni seji Generalne skupščine Organizacije združenih narodov (A/364), 3. septembra 1947, sprejet 29. novembra 1947. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/eed216406b50bf6485256ce10072f637/07175de9fa2de563852568d3006e10f3!OpenDocument> (16. februar 2008).
11. **Dogovora iz Camp Davida** (*Camp David Accords*), 17. september 1978. Dostopno na <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/Camp+David+Accords.htm> (13. marec 2008).
12. **Fejsal-Weizmannov sporazum** (*Faisal-Weizmann agreement*), London, 3. januar 1919. Dostopno na <http://domino.un.org/unispal.nsf/9a798adbf322aff38525617b006d88d7/5bff833964edb9bf85256ced00673d1f!OpenDocument> (11. november 2007).
13. **Helsinška sklepna listina Konference za varnost in sodelovanje v Evropi** (*Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act*), Helsinki, 1. avgust 1975. Dostopno na http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf (1. september 2007).
14. **Konvencija o pravicah in dolžnostih držav** (*Convention on Rights and Duties of States*), 49 Stat. 3097, Treaty Series 881, sprejeta 26. decembra 1933 na sedmi mednarodni konferenci ameriških držav v Montevideu, v veljavi od 26. decembra 1934. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/intdip/interam/intam03.htm> (30. avgust 2007).
15. **Mandat Društva narodov za Palestino** (*The Palestine Mandate of the League of Nations*), dodeljen Veliki Britaniji z odlokom Sveta Društva narodov, 24. julija 1922. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/palmanda.htm> (23. november 2007).
16. **Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah** (*International Covenant on Civil and Political Rights*), sprejet z resolucijo Generalne Skupščine Organizacije združenih narodov 2200A (XXI) 16. junija 1966, v veljavi od 23. marca 1976. Dostopno na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (1. september 2007).

17. **Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah** (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*), sprejet z resolucijo Generalne skupščine Organizacije združenih narodov 2200A (XXI) 16. decembra 1966, v veljavi od 3. januarja 1976. Dostopno na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm (1. september 2007).
18. **Mirovna pobuda Arabske lige** (*The Arab Peace Initiative*), sprejeta na vrhu Sveta Arabske lige v Bejrutu, 28. marca 2002. Dostopno na http://www.jordanembassyus.org/arab_initiative.htm (10. april 2008).
19. **Mirovni sporazum med Egiptom in Izraelom** (*Treaty of Peace between the Arab Republic of Egypt and the State of Israel*), Washington, 26. marec 1978. Dostopno na http://www.mfa.gov.eg/MFA_Portal/en-GB/Foreign_Policy/Treaties/Treaty+of+Peace+between+the+Arab+Republic+of+Egypt+and+the+State+of+Israel+26+March+1979.htm (13. marec 2008).
20. **Mirovni sporazum med Jordanijo in Izraelom** (*Treaty of Peace between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan*), Araba, 26. oktober 1994. Dostopno na <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/Israel-Jordan%20Peace%20Treaty> (17. marec 2008).
21. **Palestinska deklaracija neodvisnosti** (*Palestinian Declaration of Independence*), 15. november 1988. Dostopno na <http://www.palestine-c.com/details.asp?cat=11&id=27> (17. marec 2008).
22. **Resolucija Generalne skupščine Organizacije združenih narodov št. 181** (*United Nations General Assembly Resolution 181*), A/RES/181(II)(A+B), 29. november 1947. Dostopno na <http://domino.un.org/unispal.nsf/dbe273e151ef674d85256cbe0070e688/7f0af2bd897689b785256c330061d253!OpenDocument> (19. februar 2007).
23. **Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov št. 50** (*United Nations Security Council resolution 50*), [S/801], 29. maj 1947. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/un/scres050.htm> (3. marec 2008).
24. **Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov št. 73** (*United Nations Security Council Resolution 73*), [S/RES/73; S/1376, II], 11. avgust 1949. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/d744b47860e5c97e85256c40005d01d6/5f04077d1707c5e6852560c2006dacc7!OpenDocument> (5. marec 2008).
25. **Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov št. 242** (*United Nations Security Council Resolution 242*), [S/RES/242], 22. november 1967.

- Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/9a798adbf322aff38525617b006d88d77d35e1f729df491c85256ee700686136!OpenDocument> (11. marec 2008).
26. **Resolucija Varnostnega sveta združenih narodov št. 338** (*United Nations Security Council Resolution 338*), [S/RES/338] 22. oktober 1978. Dostopno na <http://domino.un.org/unispal.nsf/dcb71e2bf9f2dca585256cef0073ed5d/7fb7c26fcb e80a31852560c50065f878!OpenDocument> (13. marec 2008).
27. **Sykes-Picotov sporazum** (*Sykes-Picot Agreement*), London, 16. maj 1916. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/3d14c9e5cdaa296d85256cbf005aa3eb/232358bacbeb7b55852571100078477c!OpenDocument> (22. oktober 2007).
28. **Ustanovna listina Društva narodov** (*The Covenant of the League of Nations*), sprejeta 28. junija 1919 na pariški mirovni konferenci v Versaillesu, v veljavi od 10. januarja 1920. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm> (23. november 2007).
29. **Ustanovna listina Združenih narodov** (*Charter of the United Nations*), sprejeta 26. junija 1945 v San Franciscu, v veljavi od 24. oktobra 1945. Dostopno na <http://www.un.org/aboutun/charter> (1. september 2007).
30. **Washingtonska deklaracija** (*The Washington Declaration*), 25. julij 1994. Dostopno na http://www.knesset.gov.il/process/docs/washington_eng.htm (17. marec 2008).
31. **Zapis 207. plenarnega zasedanja Generalne skupščine združenih narodov, sprejetje Izraela v polnopravno članstvo OZN** (*207th Plenary Meeting [A/PV.207], Application of Israel for admission to membership in the United Nations report of the Ad Hoc Political Committee*), (A/855), 11. maj 1949. Dostopno na <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/1ce874ab1832a53e852570bb006dfaf6/0b3ab8d2a7c0273d8525694b00726d1b> (05. marec 2008).

8.2 SEKUNDARNI VIRI

1. Al Joundi, Sami (1972): *Židje in Arabci*. Ljubljana: Zavod Borcev.
2. Anderson, Benedict (1990): *Nacija – zamišljena zajednica*. Zagreb: Biblioteka alternative.
3. Armstrong, Karen (1997): *Jerusalem – one city, three faiths*. New York: Ballantine books.
4. Baletić, Milovan (1988): *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu – povijest stvaranja novovjeke države Židova – Izraela*. Zagreb: Globus.
5. Benko, Vladimir (2000): *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

6. Bregman, Ahron (2003): *Israel's Wars – A history since 1947*. London and New York: Routledge – Taylor & Francis group.
7. Chapin Metz, Helen, (1988): *Israel – A Country Study*. Dostopno na <http://countrystudies.us/israel/48.htm> (11. avgust 2007).
8. Cohen, Mitchell (1987): *Zion and State – Nation, Class and the Shaping of Modern Israel*. Oxford: Basil Blackwell.
9. Collins, Larry in Dominique LaPierre (1975): *Jeruzalem, Jeruzalem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
10. Čuček, Janez (1981): *Stoletje svetovnih vojn*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
11. Deutsch, Gotthard (2008): *Basel Program*. Dostopno na <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?letter=B&artid=378> (2. april 2008).
12. Ferfila, Bogomil (1993): *Sionizem in Izrael*. Radovljica: Didakta..
13. Fossati, Marco (2005): *Terorizem in teroristi*. Ljubljana: Založba Sefia.
14. In Pursuit of Justice (2008): *Land taken by Israel during the war*. Dostopno na <http://inpursuitofjustice.files.wordpress.com/2007/06/1967-war-map.gif> (11. marec 2007).
15. Janeković, Dara (1982): *Jošuni nasljednici*. Zagreb: Izdavačko knjižarska radna organizacija mladost.
16. Jewish Virtual Library (2008): *Arab Israelis*. Dostopno na http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/arabs2.html (2. april 2008).
17. Jewish Virtual Library (2008): *The Jewish Population of the World in 2006*. Dostopno na <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/jewpop.html> (2. april 2008).
18. Jewish Virtual Library (2008): *The History of Ethiopian Jews*. Dostopno na <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/ejhist.html> (2. april 2008).
19. Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
20. Karlsson, Ingela (2006): *International Humanitarian law analysis*. Dostopno na <http://www.diakonia.se/sa/node.asp?node=858> (16. marec 2008).
21. Karlsson, Ingela (2008): *Settlements – Facts and figures*. Dostopno na <http://www.diakonia.se/sa/node.asp?node=971> (16. marec 2008).
22. Klarin, Mirko in Raul Tajtelbaum (1986): *Izrael u verbalnom građanskom ratu*. Ljubljana: Partizanska knjiga in Beograd: OOUR Izdavačko publicistička delatnost.
23. Krieger, Joel, William A. Joseph in James A. Paul (1993): *The Oxford companion to Politics Of The World*. Oxford in New York: Oxford university press.
24. Laqueur, Walter (2003): *The history of Zionism*. London: Tauris Parke Paperbacks.

25. Matteucci, Nicola (1999): *Novoveška država – Izrazoslovje in pota*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
26. Meir, Golda (1987): *Moj Izrael*. Zagreb: Naprijed.
27. MidEastWeb (2007): *Map of UN Partition Plan for Palestine - 1949*. Dostopno na http://www.mideastweb.org/map_unpartition.gif (16. februar 2007)
28. Neznani avtor (2008): The next generation – A special report on Israel. *The Economist* 387(8574), 3–16.
29. Ovendale, Ritchie (1999): *The Origins of the Arab-Israeli Wars*. London in New York: Longman.
30. Palestine Facts (2008): *Israel 1991 to Present – Madrid 1991*. Dostopno na http://www.palestinefacts.org/pf_1991to_now_madrid_desc.php (17. marec 2008).
31. Palestine Facts (2007): *What was the Peel Commission of 1936-1937?* Dostopno na http://www.palestinefacts.org/pf_mandate_peel.php (18. december 2007).
32. Piekalkiewicz, Janusz (1981): *Dolga roka Izraela*. Ljubljana: Založba Borec.
33. Sachar, Howard M. (2000): *A history od Israel from the rise of Zionism to our Time*. New York: Alfred A. Knopf Inc.
34. Smith, Anthony D. (2005): *Nacionalizem*. Ljubljana: Knjižna zbirka Krt.
35. Sruk, Vlado (1995): *Leksikon politike*. Maribor: Založba Obzorja.
36. Stoessinger, John G. (1992): *Why nations go to war*. London: The Macmillan press.
37. Šafar, Franček in Jože Snoj (1975): *Mala splošna enciklopedija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
38. Šobajjić, Vojimir (1982): *Judje in Izrael*. Ljubljana: Mladinska Knjiga.
39. Tessler, Mark (1994): *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
40. The Jewish People Policy Planning Institute (2006): *The Jewish Population of the World – Annual Assesment*. Dostopno na <http://www.jpppi.org.il/JPPPI/SendFile.asp?DBI D=1&LNGID =1&GID=443> (2. april 2008).
41. United States Holocaust Memorial Museum (2008): *Antisemitism*. Dostopno na <http://www.ushmm.org/outreach/asemit.htm> (2. april 2008).
42. U.S. Library of Congress (2007): *Jewish Ethnic Groups*. Dostopno na <http://countrystudies.us/israel/48.htm> (11. avgust 2007).
43. Weller, Marc (2005): The Self-determination Trap. *Ethnopolitics* 4, 5–8.

9. PRILOGE

PRILOGA A: KLJUČNE LETNICE

- 1870 Začetek delovanja prvih židovskih gibanj za selitev v Palestino
- 1878 Ustanovljeno prvo pravo židovsko naselje v Palestini – *Petah Tikva* (hebr. Vrata upanja)
- 1882 Leo Pinsker objavi knjigo Samoemancipacija; prvi val židovske emigracije v Palestino (prva alija)
- 1894 Afera Dreyfuss v Franciji
- 1896 Theodor Herzl (1860-1904) s svojim delom *Der Judenstaat* (Židovska država) utemelji sionistično gibanje
- 1897 Prvi sionistični kongres v Baslu, ustanovijo Sionistično organizacijo
- 1911 Ustanovljen prvi kibuc v Palestini – *Degania*
- 1917 Britanci osvojijo prostor današnjega Izraela/Palistine (do takrat 400 let pod turško vladavino); Deklaracija britanskega zunanjega ministra lorda Balfourja o ustanovitvi židovskega narodnega doma v Palestini; Arabci tedaj tvorijo 90 odstotkov prebivalstva Palistine
- 1920 Velika Britanija dobi na konferenci v San Remu od Vrhovnega sveta zaveznikov mandat nad Palestino; vojaško oblast tam zamenja s civilno
- 1920 Združene sionistične stranke na čelu s *Histadrutom* ustanovijo tajno vojaško organizacijo *Hagano*
- 1922 Britanska vlada objavi *Churchill White paper*, s katerim priseljevanje Židov omejujejo na mandatno ozemlje, zahodno od reke Jordan (današnji Izrael, Zahodni breg in Gaza)
- 1922 Društvo narodov odobri britanski mandat v Palestini; Britanci mandatno ozemlje razdelijo na ožjo Palestino in Transjordanijo
- 1929 Arabski nemiri
- 1936 Začetek triletne, velike arabske vstaje proti britanski mandatni oblasti v Palestini
- 1937 Peelova komisija predloži delitev Palistine na židovsko in arabsko državo ter na širši Jeruzalem kot *corpus separatum*
- 1939 Začetek druge svetovne vojne; Britanska vlada objavi MacDonalddovo Belo knjigo o omejevanju priseljevanja Židov v Palestino
- 1945 Konec druge svetovne vojne v Evropi; ustanovitev Arabske lige; svet spozna vso razsežnost holokavsta

- 1946 Morrisonov načrt o notranji teritorialni reorganizaciji mandatne Palestine
- 1947 Načrt OZN o delitvi Palestine na židovsko in arabsko državo ter širši Jeruzalem; do tedaj je delež židovskega prebivalstva v Palestini narasel na tretjino
- 1948 Konec britanskega mandata nad Palestino in razglasitev neodvisne države Izrael (14. maja); začetek izraelsko-arabske vojne (izraelska vojna za neodvisnost)
- 1949 Sporazumi o premirju med državo Izrael in arabskimi sosedami, razdelitev Jeruzalema
- 1956 Izrael prvič zasede Sinajski polotok, a se mora po nekaj mesecih umakniti
- 1967 Šestdnevna vojna; Izrael zasede Zahodni breg in Vzhodni Jeruzalem (Jordanija), Golansko planoto (Sirija) ter območje Gaze in Sinajski polotok (Egipt)
- 1973 Jom-kippurska oziroma oktobrska vojna
- 1978 Sporazum iz Camp Davida med Izraelom in Egiptom
- 1979 Mirovna pogodba med Izraelom in Egiptom, ki kot prva arabska država prizna Izrael in z njim vzpostavi diplomatske odnose
- 1982 Izrael vdre v južni Libanon in prodre do Bejruta
- 1987 Izbruh prve palestinske intifade (vstaje) v Gazi in na Zahodnem bregu
- 1988 Izrael praznuje 40. obletnico svojega obstoja; Jordanski kralj Abdullah II. se odreče zahtevi po suverenosti nad Zahodnim bregom v korist PLO
- 1991 Otvoritev bližnjevzhodne mirovne konference v Madridu
- 1993 Sporazum v Oslu med Izraelom in Palestinsko osvobodilno organizacijo (PLO) – t. i. Deklaracija načel; vzpostavitev palestinske samouprave v Gazi in Jerihu
- 1994 Mirovni sporazum med Izraelom in Jordanijo, ki postane druga arabska država, ki prizna Izrael in vzpostavi diplomatske in gospodarske odnose
- 1995 Sporazum B v Oslu zagotavlja palestinsko avtonomijo na Zahodnem bregu; izraelski skrajnež umori izraelskega premierja Jicaka Rabina
- 1998 Izrael praznuje 50. letnico obstoja; Izrael in PLO podpišeta Wye river memorandum; Umik Izraela iz južnega Libanona
- 2000 Izbruh druge palestinske intifade
- 2005 Enostranski umik Izraela iz Gaze
- 2006 Spopad med Izraelom in libanonskim šiitskim gibanjem Hezbollah
- 2008 Izrael praznuje 60. obletnico svojega obstoja, palestinsko vprašanje še ni rešeno

Povzeto po: Janeković (1982); Bregman (2003); Meir (1987); Cohen (1987); Tessler (1994); Armstrong (1997); Collins in LaPierre (1975); Čuček (1981).

PRILOGA B: BALFOURJEVA DEKLARACIJA⁹⁹

*Foreign Office
2nd November 1917*

Dear Lord Rothschild:

I have much pleasure in conveying to you on behalf of His Majesty's Government the following declaration of our sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet. "His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a National Home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country." I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

*Yours sincerely
Arthur James Balfour*

.....
*Zunanje ministrstvo
2. november 1917*

»Dragi lord Rothschild,

z največjim veseljem Vam posredujem v imenu vlade Njegovega veličanstva naslednjo izjavo o naklonjenosti do sionističnih teženj, o kateri je vlada že razpravljala in jo odobrila. »Vlada Njegovega veličanstva je naklonjena ustanovitvi židovskega narodnostnega doma v Palestini in storila bo, kar je v njeni moči, da bi olajšala uresničitev tega smotra, pri čemer pa se razume, da se ne sme storiti nič takega, kar bi okrnilo državljanske ali verske pravice že obstoječih nežidovskih skupnosti v Palestini ali pravico in politični položaj Židov v katerikoli drugi državi.«

Hvaležen vam bom, če boste s to izjavo seznanili Sionistično organizacijo.

*Vaš vdani
Arthur James Balfour«*

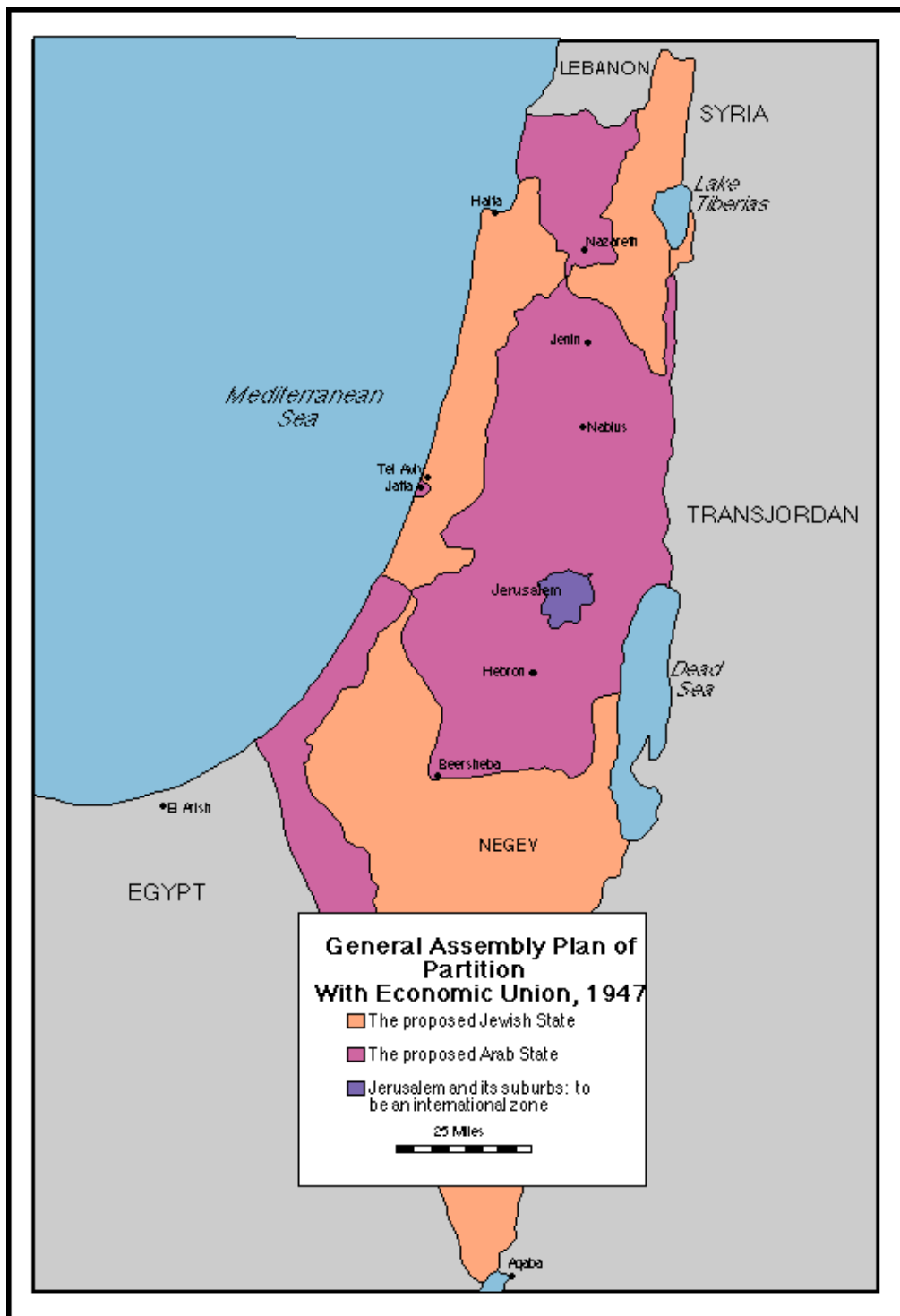
⁹⁹ Balfourjeva deklaracija, v angleščini objavljena na spletni strani izraelskega zunanjega ministrstva. Dostopno na <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/The%20Balfour%20Declaration> (22. oktober 2007). Slovenski prevod teksta prevzet iz Ferfila (1993: 76–77).

PRILOGA C: DELITVENI PREDLOG PEELOVE KOMISIJE (1937)



vir: Palestine Facts (2007): *What was the Peel Commission of 1936-1937?*. Dostopno na http://www.palestinefacts.org/pf_mandate_peel.php (18. december 2007).

PRILOGA Č: DELITVENI NAČRT OZN (1947)



vir: MidEastWeb (2007): *Map of UN Partition Plan for Palestine - 1949*. Dostopno na http://www.mideastweb.org/map_unpartition.gif (16. februar 2007)

PRILOGA D: STANJE PO KONCU ŠESTDNEVNE VOJNE (1967)



vir: In Pursuit of Justice (2008): *Land taken by Israel during the war*. Dostopno na <http://inpursuitofjustice.files.wordpress.com/2007/06/1967-war-map.gif> (11. marec 2007).